

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้ ผู้ประเมิณนำเสนอเอกสารที่เกี่ยวข้อง แบ่งเป็น 8 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย ความเป็นมาหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ความหมายของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง องค์ประกอบของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป้าประสงค์ของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ตอนที่ 2 ทักษะชีวิต ประกอบด้วย ความหมายของทักษะชีวิต ความสำคัญของทักษะชีวิต องค์ประกอบของทักษะชีวิต หลักการสอนเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต

ตอนที่ 3 การพัฒนาทักษะชีวิตในระบบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย แนวคิดการพัฒนาทักษะชีวิตหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 การพัฒนาทักษะชีวิต บูรณาการการเรียนการสอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้ การประเมินทักษะชีวิต

ตอนที่ 4 เกษตรอินทรีย์ ประกอบด้วย ความหมายและความสำคัญของการเกษตรอินทรีย์ หลักการเกษตรอินทรีย์ การปลูกพืชเกษตรอินทรีย์และการดูแลรักษา

ตอนที่ 5 โครงการเกษตรอินทรีย์เพื่อชีวิตพอเพียง เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนโรงเรียนทรัพย์ทวี

ตอนที่ 6 ความพึงพอใจ ประกอบด้วย ความหมาย ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจ

ตอนที่ 7 การประเมินโครงการ ประกอบด้วย ความหมาย ขั้นตอนการประเมิน รูปแบบการประเมิน CIPP

ตอนที่ 8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย งานวิจัยในประเทศ งานวิจัยต่างประเทศ

สำหรับสาระโดยสรุปของแต่ละหัวข้อ มีดังนี้

ตอนที่ 1 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ความเป็นมาหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 30 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และยั่งยืน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550 : 3)

การพัฒนาในแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เน้นพื้นฐานการพึ่งตัวเองเป็นสำคัญ โดยพยายามนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดขณะเดียวกันก็ต้องไม่เป็นการไปทำลายทรัพยากรธรรมชาติ หรือสิ่งแวดล้อม และถ้าหากเป็นไปได้ก็ต้องฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นด้วย หรือเป็นการพัฒนาที่เพิ่มพูนในทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นทุนมนุษย์ซึ่งประกอบด้วยความสามารถ ความสามารถ สติปัญญา และการพัฒนาจิต ทุนสังคม คือ การช่วยเหลือ เพื่อแผ้ว ความซื่อสัตย์สุจริต ที่ก่อให้เกิดการร่วมมือกัน ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวม ทุนทางด้านกายภาพ ไม่ว่าจะเป็นเงิน ทุน เครื่องมือ เครื่องจักร และเทคโนโลยีต่าง ๆ ซึ่งเกิดสถานการณ์ดังกล่าวได้จะต้องปราศจากซึ่งความโลภหรือความเห็นแก่ตัวมากเกินไป ซึ่งจะทำให้เราสามารถมีชีวิตอยู่ได้โดยรู้จักพอ คือ พอมีพอกิน หรือพอมีพอใช้ และตั้งอยู่ในความไม่ประมาท ซึ่งก็เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี สำหรับการพัฒนาประเทศโดยรวม จะต้องมีการพัฒนาเป็นขั้นเป็นตอน โดยใช้หลักวิชาการหรือเทคโนโลยีที่เหมาะสมแก่แต่ละขั้นตอนของการพัฒนา (อภิรักษ์ พันธเสน, 2550 : 1-9)

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) นำเอาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปรัชญานำทางโดยมุ่งพัฒนาสังคมให้อยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน (Green and Happiness Society) คนไทยมีคุณธรรมนำความรู้เท่าทันโลก ครอบครัวยั่งยืน ชุมชนเข้มแข็ง สังคมสันติสุข เศรษฐกิจมีคุณภาพ เสถียรภาพ และเป็นธรรม สิ่งแวดล้อมมีคุณภาพ และทรัพยากรยั่งยืน อยู่ภายใต้ระบบการบริหารจัดการประเทศที่มีหลักธรรมาภิบาล ดำรงไว้ซึ่งระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และอยู่ในประชาคมโลกได้อย่างมีศักดิ์ศรี (ธีรพงษ์ มหาวิโร, 2550 : 42) ซึ่งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ทุกภาคส่วนในสังคมไทยเห็นพ้องร่วมกันน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศอย่างต่อเนื่อง เพื่อมุ่งให้เกิดภูมิคุ้มกันและการบริหารจัดการลดความเสี่ยงอย่างเหมาะสม เพื่อให้การ

พัฒนาประเทศสู่ความสมดุลและยั่งยืน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2555 : คำนำ)

แนวคิดของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

นักการศึกษา และหน่วยงานต่าง ๆ ได้กล่าวถึงแนวคิดของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไว้หลายประการ ดังนี้

ปรียานุช พิบูลสรารุช (2550 : 10) ได้กล่าวว่า หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัย และวิกฤติ เพื่อความมั่นคง และความยั่งยืนของการพัฒนา กล่าวคือ เป็นการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี

เกษม วัฒนชัย (2549 : 254) อธิบายว่า แนวคิดหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือแนวทางการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง

มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี (2550 : 41-42) อธิบายถึงแนวคิดสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1. เศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) เป็นเศรษฐกิจที่เน้นความคุ้มค่าในการลงทุน เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ และดำรงชีวิตอย่างมีความสุข โดยไม่ต้องเบียดเบียนผู้อื่น หรือเน้นการบริหารจัดการอย่างประหยัด และมีประสิทธิภาพ

2. เศรษฐกิจพอเพียงมีการพัฒนาเป็นระดับขั้น โดยเริ่มจากเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน แล้วพัฒนาเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า โดยคำว่า เศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน คือ การพอมีพอกิน ส่วนเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า คือ การทำประโยชน์ให้ส่วนรวม และพัฒนาชุมชนและสังคมให้เจริญยั่งยืน

3. หลักการของเศรษฐกิจพอเพียง คือ “ความพอเพียง” ได้แก่ ให้สามารถดำเนินงานได้ ซึ่งหมายถึงความพอประมาณและมีเหตุผล

4. การดำเนินงานตามหลักการเศรษฐกิจพอเพียงต้องอาศัยความสามัคคี ความร่วมมือ ความขยัน อดทน และปรารถนาดีต่อกัน

5. ใช้หลักการเศรษฐกิจพอเพียง เศษ 1 ส่วน 4 ในการดำรงชีวิต เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้และมีความสุข

สมาคมวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและนวัตกรรมแห่งประเทศไทย (2550 : 38-40) ได้กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นการดำเนินชีวิตบนทางสายกลาง โดยยึดหลักการพึ่งพาตนเอง ดังนี้

1. ด้านจิตใจ ต้องมีจิตใจที่เข้มแข็งอดทนแต่อ่อนโยน ซื่อสัตย์สุจริต มีจิตใจเอื้ออาทร คิดถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน มีจิตสำนึกอันดีที่จะตอบแทนคุณของแผ่นดิน
2. ด้านสังคม ต้องมีการเกื้อหนุนกันในแต่ละชุมชน นำมาซึ่งความเข้มแข็งของชุมชนและเสริมสร้างความสามัคคีอันดี
3. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างชาญฉลาด มีความคิดสร้างสรรค์ รู้จักวิธีการที่จะเพิ่มมูลค่าเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด และไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม
4. ด้านเทคโนโลยี ควรเลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับศักยภาพและความพร้อมของผู้ใช้ อาจใช้เทคโนโลยีที่ง่าย ๆ ซึ่งเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและภูมิประเทศรวมทั้งสังคมไทยด้วย
5. ด้านเศรษฐกิจ ควรยึดหลักพออยู่ พอกิน พอใช้ และสามารถอยู่ได้ด้วยตนเอง ไม่สร้างหนี้ อดร่ายจ่าย ใช้เฉพาะที่จำเป็น ไม่ควรจ่ายก็อย่าจ่าย ไม่ควรมุ่งแต่จะเพิ่มรายได้

กล่าวโดยสรุป ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่ยึดหลักความพอดี ความพอประมาณ ความเหมาะสม และความสมดุลในสถานการณ์ปัจจุบัน และเตรียมพร้อมสำหรับโลกอนาคตที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ด้วยจิตใจที่เกื้อกูลเอื้ออาทรต่อกัน

ความหมายของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ในรัชกาลที่ 9 ทรงมีพระราชดำรัสแนะแนวทางการดำรงชีวิตและปฏิบัติตนของประชาชนในทุกกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และมีความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน และการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม จากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ, 2550 : 146-147)

สุเมธ ตันติเวชกุล (2541 : 21) ให้ความหมายว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นเศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ ให้มีความหมายเพียงพอกับตนเอง อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน ซึ่งสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือ สามารถให้ตัวเองอยู่ได้อย่างพอมีพอใช้

ประเวศ วะสี (2550 : 4-6) อธิบายเพิ่มเติมว่า เศรษฐกิจพอเพียงไม่ได้แปลว่า ไม่เกี่ยวข้องกับใคร ไม่ค้าขาย ไม่ผลิต ไม่ส่งออก ไม่ทำเศรษฐกิจมหภาค แต่หมายถึง การที่เรามีความพอเพียงอย่างน้อย 7 ประการ คือ

1. ต้องมีความพอเพียงสำหรับทุกคน และทุกครัวเรือน
2. ต้องมีจิตใจที่พอเพียง
3. ต้องมีสิ่งแวดล้อมที่พอเพียง ด้วยการอนุรักษ์และเพิ่มพูนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะส่งผลให้มีการยังชีพได้ตามธรรมชาติ
4. ชุมชนต้องมีความเข้มแข็งที่พอเพียง ด้วยการรวมตัวกันเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง ซึ่งจะส่งผลให้สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในชุมชนได้
5. ต้องมีสติปัญญาที่พอเพียงด้วยการเรียนรู้ร่วมกัน ปฏิบัติร่วมกัน และสามารถปรับตัวได้อย่างต่อเนื่องเป็นระบบตามการเปลี่ยนแปลงของสังคม
6. ต้องมีวัฒนธรรมที่พอเพียง โดยใช้วิถีชีวิตของชุมชนที่เข้มแข็งสานสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่หลากหลาย โดยมีความเจริญเติบโตบนพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง
7. ต้องมีความมั่นคงที่เพียงพอ ค่อย ๆ พัฒนาอย่างเป็นระบบ ไม่ฉุนหรือรวบแบบกะทันหัน เดินในทางสายกลาง และมีระบบการพัฒนาที่เชื่อมโยงเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (2551 : 62) ได้ให้ความหมายว่า เศรษฐกิจพอเพียง คือ แนวทางการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤต เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา

ปรียานุช พิบูลสรารุช (2549 : 15) ได้สรุปปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ ดังนี้

1. แนวคิดหลัก เป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุก ระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์
2. เป้าหมาย มุ่งให้เกิดความสมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งทางวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี
3. หลักการ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกัน

ที่ดีในตัวพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน

4. เงื่อนไขพื้นฐาน (ความรู้คู่คุณธรรม)

4.1. จะต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน และการดำเนินการทุกขั้นตอน

4.2. การเสริมสร้างจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบรู้

นรินทร์ สังข์รักษา (2552 : 10) ให้ความหมายว่า เศรษฐกิจพอเพียง คือ เศรษฐกิจที่สามารถพึ่งตัวเองได้(Relative Self-Sufficiency) อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน โดยต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน ตั้งตัวให้อยู่บนความพอกินพอใช้ ไม่ใช่มุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไปตามลำดับ

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2554 : 124) ให้ความหมายว่า เศรษฐกิจพอเพียง คือ วัฒนธรรม ไม่ใช่เทคนิคการเพาะปลูก แต่เป็นศีลธรรม ความไม่ละโมภ และการประหยัด เศรษฐกิจพอเพียงเปิดโอกาสให้ทุกคนพออยู่ได้ แตกต่างจากการคิดในด้านเทคนิค ถ้าคิดในด้านเทคนิคก็จะย้ำเฉพาะคนทำ ทำให้เกิดความเอาตัวรอด ซึ่งไม่ตรงกับอุดมการณ์ของหลักเศรษฐกิจพอเพียง ความคิดทางเทคนิคทำให้ไม่เชื่อมโยงกัน ไม่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ระหว่างกัน ตัวใครตัวมัน อันจะเป็นโทษแก่ธรรมชาติด้วย เพราะความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของสมาชิกในชุมชน ที่มีให้แก่เพื่อนบ้าน และธรรมชาตินั้น ถือเป็นสองด้านในเหรียญเดียวกัน แนวคิดนี้สอดคล้องกับอุดมการณ์ของชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงที่จะคำนึงถึงการพึ่งพาอาศัยกัน พร้อม ๆ กับรักษาความสมดุลของธรรมชาติไปด้วย

นพพร จันทรนาชู (2556 : 220) ให้ความหมายว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนของสังคมไทย เพื่อให้เกิดความก้าวหน้าและความสมดุล พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในกระแสโลกาภิวัตน์ โดยอาศัยหลักของความพอเพียงเป็นหลักคิด และหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิต

ดังนั้นจากความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ได้กล่าวมาข้างต้นจึงสรุปได้ว่า ปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียง คือแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข โดยยึดหลักความพอดี ทั้งความคิดและการกระทำ มีน้ำใจรักสามัคคี เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในยุคโลกาภิวัตน์

องค์ประกอบของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานแก่ปวงชนชาวไทย

นั้น มีองค์ประกอบด้านต่าง ๆ อย่างสมบูรณ์ โดยสามารถจำแนกได้ดังนี้

(สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2554 : 89-92)

1. กรอบแนวคิด

1.1 เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตน (Economic Life Guiding Principle) ในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย

1.2 เป็นปรัชญาที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา ทั้งอดีต ปัจจุบัน และอนาคต

1.3 เป็นปรัชญาที่มองโลกเชิงระบบที่มีลักษณะพลวัต (Dynamic) กล่าวคือ มองว่าสถานการณ์โลกมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นตลอดเวลา เนื่องจากความเชื่อมโยงของปัจจัยต่าง ๆ ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

1.4 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการเปลี่ยนแปลงของกระบวนทัศน์ (Paradigm Shift) ลักษณะหนึ่ง โดยมองว่าชุมชนและประเทศต่าง ๆ มีความเชื่อมโยงกันมากขึ้น ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยี วัฒนธรรม และค่านิยมทางสังคม

2. คุณลักษณะ

2.1 เป็นปรัชญาที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนของประชาชนในทุก ระดับทั้งระดับครอบครัว ชุมชน และรัฐ นอกจากนี้ยังสามารถใช้ได้กับคนทุกระดับ ทั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักธุรกิจ นักเรียน นักศึกษา เป็นต้น

2.2 แนวคิดทางสายกลางเป็นหัวใจสำคัญของปรัชญาที่นำมาใช้ในการบริหาร และพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกแห่งการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ กล่าวคือ

2.2.1 ไม่ใช่การปิดประเทศอย่างสิ้นเชิง หรือเปิดเสรีอย่างเต็มที่ โดยไม่มีการเตรียมความพร้อมของคนและสังคมในการเข้าสู่กลไกตลาด

2.2.2 ไม่ใช่การอยู่อย่างโดดเดี่ยว หรือพึ่งพิงภายนอกหรือคนอื่นทั้งหมดแต่เน้นความคิดและการกระทำที่จะพึ่งตนเองเป็นหลักก่อนที่จะไปพึ่งคนอื่น

3. หลักการ มีหลักการ 3 ห่วง สำหรับใช้การบริหารจัดการ ดังนี้ (สมาคมวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรมแห่งประเทศไทย, 2550 : 32-37)

ห่วงที่ 1 ความพอประมาณ คือ ความพอดีต่อความจำเป็น ทำอะไรให้เหมาะสม ต้องพอประมาณ ไม่ฟุ้งเฟ้อ มีความพอดี ซึ่งจะพอดีขนาดไหนนั้นขึ้นอยู่กับแต่ละคน เพราะความพอดีของแต่ละคนไม่เท่ากัน อย่าให้ใหญ่เกินตัวและต้องไม่น้อยเกินไป ที่สำคัญคือ ต้องไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่น

ห่วงที่ 2 ความมีเหตุผล คือ ทำอะไรต้องมีเหตุผล อย่าทำตามกระแส ต้องพิจารณาให้รอบคอบว่าเหมาะสมหรือไม่ ควรใช้เหตุผลในการตัดสินใจดำเนินการเรื่องต่าง ๆ ตามหลักวิชาการ หลักกฎหมาย หลักศีลธรรม จริยธรรม วัฒนธรรมที่ดีงาม คิดถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องอย่างถี่ถ้วน โดย

คำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นอย่างรอบคอบ ตัวอย่างเช่น ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม ไม่มีเหล็ก ผลิตน้ำมันเองก็ไม่ได้ แล้วจะมาเปลี่ยนเป็นประเทศอุตสาหกรรมทันทีทันใดย่อมไม่เหมาะสม

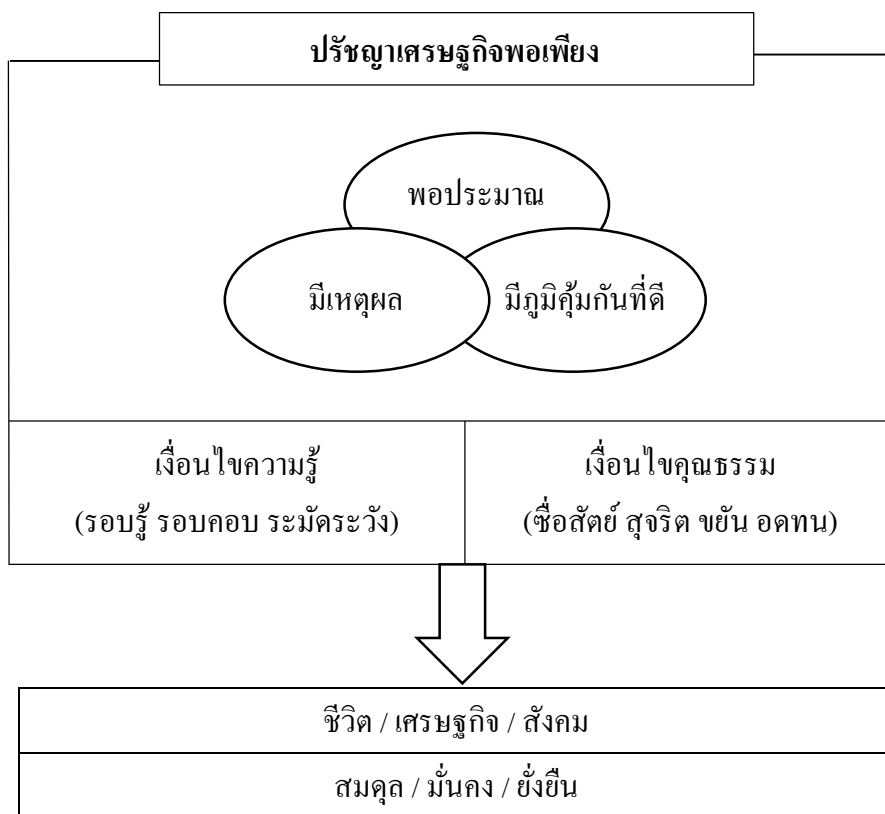
ห่วงที่ 3 ความมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี คือ ไม่ประมาท มีการเตรียมพร้อมต่อการรองรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม จากกระแสโลกาภิวัตน์ เพื่อให้สามารถปรับตัวและรับมือได้อย่างทันที่ โดยมีมาตรการป้องกันความเสี่ยงที่รอบคอบและรัดกุม ตัวอย่างเช่น เมื่อมีการเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในปี 2540 สำหรับคนที่มีภูมิคุ้มกันที่ดีก็จะไม่กระทบกระเทือน แต่จะมีบางคนที่มีการฆ่าตัวตาย ทั้งนี้เพราะขาดภูมิคุ้มกันนั่นเอง

4. เงื่อนไขสำคัญ 2 ประการ ที่เป็นพื้นฐานการจัดการอย่างพอเพียง ประกอบด้วย

เงื่อนไขที่ 1 เงื่อนไขความรู้ เป็นองค์ประกอบในการทำงานทุกอย่าง คือ ต้องเริ่มต้นจากความรู้ ซึ่งต้องรู้ลึก รู้กว้าง และสามารถนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอนอย่างรอบคอบและระมัดระวัง เพราะหากไม่มีความรู้ การนำไปปฏิบัติอาจประสบกับปัญหาได้

เงื่อนไขที่ 2 เงื่อนไขคุณธรรม เป็นสิ่งสำคัญในการดำรงชีวิตในสังคม ความซื่อสัตย์ สุจริต ขยัน อดทน پاکเพียร สามัคคี แบ่งปันให้กับสังคม เพราะว่าในสังคมมีคนด้อยโอกาสอยู่ในฐานะที่ลำบากอีกมาก ดังนั้น สำหรับผู้ที่มีฐานะดี มั่นคง มีจิตใจเกื้อกูลและแบ่งปัน จะทำให้สังคมดีขึ้น แต่ต้องฉลาดในการแบ่งปัน คือ ไม่ใช่แบ่งปันจนตัวเองเดือดร้อน ล้วนเป็นเรื่องที่ทุกคนควรปฏิบัติเพื่อให้เกิดผล

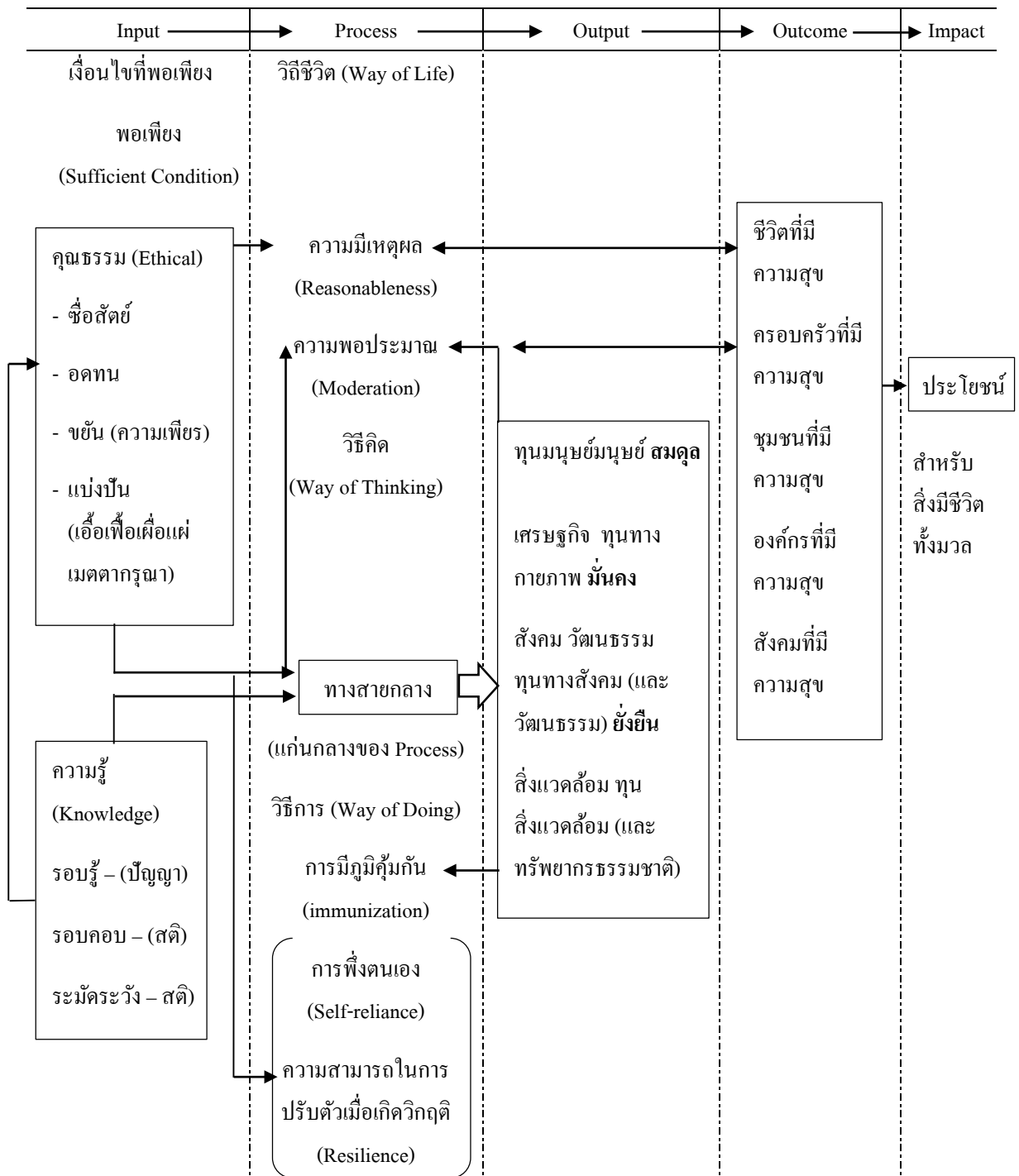
5. แนวทางปฏิบัติและผลที่คาดว่าจะได้รับ การน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในทุกภาคส่วนอย่างจริงจัง จะส่งผลให้การพัฒนาประเทศก้าวหน้าไปอย่างสมดุล มั่นคง และยั่งยืน พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในทุกด้านทั้งด้านชีวิต เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยี อันจะนำไปสู่ “ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย” ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังแสดงในภาพที่ 2.1

ภาพที่ 2.1 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ที่มา : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับสังคมไทย (2554 : 44)

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (2554 : 120) ได้นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาขยายต่อในลักษณะการวิเคราะห์เชิงระบบ ดังแสดงในภาพที่ 2.2

ภาพที่ 2.2 เศรษฐกิจพอเพียงเชิงระบบ

ที่มา : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับสังคมไทย (2554 : 120)

จากที่กล่าวมาเกี่ยวกับองค์ประกอบของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สรุปได้ว่า การนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตให้มีความสุขบนทางสายกลาง จะต้องประกอบด้วย 3 ห่วง คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และความมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี และ 2 เงื่อนไข คือ เงื่อนไขความรู้ และเงื่อนไขคุณธรรม กล่าวสรุปโดยรวมคือในการกระทำใด ๆ ต้องมีความรู้ มีสติ มีความรอบคอบ ระมัดระวังในการตัดสินใจ เพื่อความพอเหมาะ พอดี พอควร และสมเหตุสมผลในการดำเนินชีวิต

เป้าหมายของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

นักวิชาการและหน่วยงานได้กล่าวถึงเป้าหมายของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไว้ดังนี้

ชลลดา แสงมณี (2556 : 175) กล่าวว่า จุดมุ่งหวังสูงสุดของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ การที่นำปรัชญาดังกล่าวไปปรับประยุกต์ใช้เกิดความมั่นคงในชีวิต โดยการรู้จักประมาณตนเองอย่างมีเหตุผลหรือที่เรียกว่า พอเพียงภายใต้แนวคิดที่เน้นความมั่นคงเป็นหลัก

กันยลีนี ปัญญาภิวงค์ (2557 : 45) ได้กล่าวว่า เป้าหมายหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาคนให้มีความเป็นอยู่แบบพอมีพอกิน สามารถพึ่งตนเองได้ในระดับหนึ่ง โดยอาศัยศักยภาพบุคคล ที่เกิดจากความรู้ทางวิชาการ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และทักษะการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ด้วยหลักคุณธรรมและจริยธรรม ความซื่อสัตย์ สุจริต ความขยัน ความอดทน การแบ่งปัน เป็นต้น สามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน โดยมีความตระหนักในคุณประโยชน์ รวมถึงโทษต่อการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ อีกทั้งยังควรที่จะดูแลรักษา และอนุรักษ์ทรัพยากรเหล่านั้น เพื่อให้คงอยู่ตลอดไป

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (2554 : 92-94) อธิบายเพิ่มเติมถึงสิ่งสำคัญเกี่ยวกับเป้าหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่สมดุล (Balance) และการพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลง (Resilience) ที่มีองค์ประกอบ 4 ด้าน คือ

1. วัตถุ หมายถึง วัตถุต่าง ๆ เชิงกายภาพ ที่มนุษย์สร้าง และประดิษฐ์ขึ้น เช่น วัตถุศิลปะของ วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องใช้ไม้สอย เสื้อผ้าอาภรณ์ ที่อยู่อาศัยต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งนอกจากจะผลิตไว้ใช้เองได้ หรือใช้วิธีแลกเปลี่ยนกันดังเช่นในอดีต ในยุคปัจจุบันก็สามารถหามาเพื่อบริโภคได้โดยเงินทุน องค์ประกอบนี้จึงเป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับด้านเศรษฐกิจหรือเงินทุนเป็นหลัก แต่ในกระบวนการผลิตวัตถุต่าง ๆ ก็จำเป็นต้องอาศัยทรัพยากรด้านอื่น ๆ ที่มีอยู่อย่างจำกัด เป็นปัจจัยประกอบด้วย

2. สังคม หมายถึง สภาพการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ความสัมพันธ์ของคนในสังคม เช่น การไว้อภัยใจกัน การช่วยเหลือ แบ่งปัน เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ การมีวินัย เคารพกฎเกณฑ์ ระเบียบและกติกาก การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างเคร่งครัด การมีกฎหมายและระบบยุติธรรมที่เชื่อถือได้ว่าเป็นธรรม

และมีประสิทธิภาพ การมีความผูกพัน รักใคร่ สามัคคี ประองคอง ของหมู่คณะและสังคม การมีสถาบันทางสังคมที่เข้มแข็ง เช่น ครอบครัวอบอุ่น เครือญาติสามัคคี การจัดระบบสวัสดิการทางสังคมในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ที่พัฒนาขึ้นมาเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในยามวิกฤติให้กับสมาชิกในสังคม เป็นต้น ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาที่ยั่งยืน เพราะการพัฒนาไม่ว่าจะด้านใด ๆ จะไม่สามารถดำเนินไปได้ด้วยดีหรือไม่สามารถนำมาซึ่งประโยชน์และความสุขอย่างต่อเนื่องได้ หากสังคมอ่อนแอ พื้นฐานจิตใจของคนในสังคมไม่ตั้งอยู่บนหลักศีลธรรม กฎหมายไม่ศักดิ์สิทธิ์ คนไม่สามัคคีกัน เป็นต้น

3. สิ่งแวดล้อม รวมถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน สังคม ประเทศชาติ และโลกโดยรวม ได้แก่ ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรดิน น้ำ ป่า แร่ธาตุ ความหลากหลายทางชีวภาพ ความเป็นปกติของภูมิอากาศ กระแสน้ำและทิศทางการเคลื่อน พลังงานแสงอาทิตย์ เป็นต้น ซึ่งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาตินี้ นอกจากจะเป็นปัจจัยการผลิตและบริการแล้ว ยังเป็นสภาพแวดล้อมที่สำคัญและจำเป็นในการดำรงชีวิตของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหลายบนโลก ดังนั้น การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงควรเป็นไปด้วยความเคารพ ระมัดระวัง และด้วยความรับผิดชอบต่อคนรุ่นหลัง ที่จำเป็นต้องพึ่งพิงทรัพยากรต่าง ๆ เหล่านี้ในการดำรงชีวิตเช่นกัน

4. วัฒนธรรม หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิตและการดำรงชีวิต ซึ่งรวมถึงความเชื่อ ศาสนา ระบบคุณค่า ภูมิปัญญา การประกอบอาชีพ วัฒนธรรมการกิน อาหารพื้นเมือง การรักษาสุขภาพ การอยู่ของผู้คน การแต่งตัว ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปะ การแสดง โบราณสถาน เป็นต้น วัฒนธรรมมีความสำคัญอย่างมากในการบ่งบอกถึงเอกลักษณ์ ความเป็นตัวตน การดำรงอยู่ในสังคม ที่มีความหลากหลายอย่างมีศักดิ์ศรี และในขณะเดียวกัน ก็มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมดั้งเดิม เพื่อคงความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นไม่ให้ถูกกลืนหายไป

จากที่กล่าวมาเกี่ยวกับเป้าประสงค์ของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สรุปได้ว่า เป้าหมายสำคัญของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ การดำเนินชีวิตอยู่บนทางสายกลาง อยู่อย่างพอเหมาะ พอควร สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่น สังคม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างสมดุลและมีความสุข โดยใช้ความรู้และคุณธรรมเป็นกรอบในการตัดสินใจ เพื่อประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม

สรุปได้ว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ แนวทางการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติตนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน และระดับรัฐ โดยยึดหลักการ พอประมาณ การมีเหตุมีผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเอง บนเงื่อนไขพื้นฐานของความรู้และคุณธรรม เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน รู้ เข้าใจ ยอมรับความแตกต่าง และการเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม สามารถปรับตัวและดำรงชีวิตในโลกอนาคตได้อย่างมีความสุข

ตอนที่ 2 ทักษะชีวิต

ความหมายของทักษะชีวิต

นักวิชาการ นักการศึกษา นักวิจัย และหน่วยงานต่าง ๆ ได้ให้ความหมายของทักษะชีวิตไว้หลายแนวคิด ดังนี้

องค์การอนามัยโลก (World Health Organization, 1997 : 1) ได้ให้ความหมายว่า ทักษะชีวิตเป็นความสามารถในการปรับตัว และการมีพฤติกรรมที่ถูกต้อง ซึ่งจะช่วยให้บุคคลสามารถจัดการกับความต้องการและสิ่งท้าทายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม

สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (2551 : 62) ให้ความหมายว่า ทักษะชีวิต หมายถึง คุณลักษณะหรือความสามารถเชิงสังคมจิตวิทยา (Psychosocial Competence) ที่เป็นทักษะภายในที่จะช่วยให้บุคคลสามารถเผชิญสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเตรียมความพร้อมสำหรับการปรับตัวในอนาคต ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการดูแลสุขภาพ เอดส์ ยาเสพติด ความปลอดภัย สิ่งแวดล้อม คุณธรรม จริยธรรม ฯลฯ เพื่อให้สามารถมีชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

กรมสุขภาพจิต (2543 : 1) ให้ความหมายของทักษะชีวิตว่า เป็นความสามารถอันประกอบไปด้วย ความรู้ เจตคติ และทักษะ ในอันที่จะจัดการกับปัญหาหรืออุปสรรคต่าง ๆ ตัวในสภาพสังคมปัจจุบัน และเตรียมพร้อมสำหรับการปรับตัวในอนาคต

เทพ สงวนกิตติพันธ์ (2545 : 7) ได้ให้ความหมายของทักษะชีวิต คือ ความรู้ ความสามารถ ความเชี่ยวชาญที่จะช่วยให้การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับร่างกาย สังคม และจิตใจของบุคคล ให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข และประสบความสำเร็จ

โสภณ จุโลทก (2545 : 7) ให้ความหมายว่า ทักษะชีวิตเป็นความสามารถพื้นฐานของบุคคลในการจัดการที่เหมาะสมกับตัวเองและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ตัวเองมีความปกติสุขและอยู่รอดปลอดภัยจากภัยสังคม ทั้งในปัจจุบันและอนาคต

วนิดา ขาวมงคล เอกแสงศรี (2546 : 1-2) ให้ความหมายของทักษะชีวิตว่า คือ

1. ความสามารถของมนุษย์ที่มีติดตัวมาแต่กำเนิด
2. ความสามารถที่มนุษย์สามารถเรียนรู้จากตนเองและผู้อื่น รวมถึงสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและทางสังคมที่มนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น
3. ความสามารถที่ประกอบด้วยความรู้ เจตคติ และทักษะการจัดการกับชีวิตของตนเองกับปัญหาสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ได้
4. ความสามารถที่มนุษย์ควรจะพัฒนาได้จนบรรลุจุดสูงสุดในชีวิต คือ ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามศักยภาพของแต่ละบุคคล

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2559 : 1) ได้กล่าวถึงทักษะชีวิตไว้ว่า เป็นความสามารถของบุคคลที่จะจัดการกับปัญหาต่าง ๆ รอบตัวในสภาพสังคมปัจจุบัน และเตรียมพร้อมสำหรับการปรับตัวในอนาคต

จากความหมายดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น จึงสรุปได้ว่า ทักษะชีวิต คือ ความสามารถของบุคคล ในการใช้ความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์การเรียนรู้จากตนเอง ผู้อื่น และสภาพแวดล้อม ตลอดจนการปรับตัวในการดำเนินชีวิตในปัจจุบันและอนาคตได้อย่างเป็นสุข

ความสำคัญของทักษะชีวิต

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2560 : 15) ได้กล่าวถึงความสำคัญของทักษะชีวิตไว้ว่า ในสังคมแห่งศตวรรษที่ 21 ซึ่งมีความล้ำสมัยของเทคโนโลยี ส่งผลต่อความรวดเร็วในการรับข้อมูลและการสื่อสาร ทำให้สังคมที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ วัฒนธรรม ตลอดจนความคิด และความเชื่อของคนในสังคม จำเป็นต้องตั้งรับกับการมีวิถีชีวิตยุคใหม่อย่างมีวิจารณญาณ ด้วยสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างมากรุนแรง ได้ส่งผลกระทบต่อเด็กวัยเรียน ทั้งด้านการดำเนินชีวิต ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง และความคาดหวังของผู้ปกครองต่อการศึกษานอกโรงเรียน ประกอบกับการเผชิญกับสิ่งชั่วร้ายหรือตัวแบบที่ไม่เหมาะสมต่าง ๆ รอบตัว ก่อให้เกิดปัญหาต่อเด็กและเยาวชนอย่างมากทั้งปัญหา ด้านการปรับตัว ปัญหาด้านอารมณ์และจิตใจ ปัญหาสุขภาพ ปัญหาความรุนแรง ปัญหาที่มาจากสิ่งชั่วร้าย เช่น ปัญหาเด็กติดเกม ปัญหายาเสพติด ปัญหาจากพฤติกรรมทางเพศ เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้ถ้าไม่ได้รับการแก้ไข หรือเตรียมการปกป้อง หรือสร้างภูมิคุ้มกัน โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนที่ไม่มีภูมิคุ้มกันทางสังคม และทักษะชีวิต ส่งผลให้เมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐานแล้ว อาจเป็นคนที่ไม่ประสบความสำเร็จในชีวิต มีปัญหาทางอารมณ์ จิตใจ และมักจะมีชีวิตที่ขัดแย้งในตัวเอง ส่งผลกระทบต่อสังคมโดยรวม ซึ่งจะเป็นภาระในสังคม ดังนั้น โรงเรียนและครูจึงมีความสำคัญต่อการสร้างภูมิคุ้มกัน หรือพัฒนาทักษะชีวิตให้เด็กนักเรียน ทั้งนี้ โดยการจัดกิจกรรมในโรงเรียน และการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะชีวิตเป็นภูมิคุ้มกัน ใช้ชีวิตอย่างมีสติ ตั้งรับต่อการก้าวร้าวทางสังคมได้อย่างรู้เท่าทัน

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2552 : 8) ได้อธิบายเพิ่มเติมว่าทักษะชีวิตมีความสัมพันธ์กับจิตมนุษย์ 3 ด้าน คือ

1. ด้านการฝึกฝนด้านสติปัญญา (IQ)
2. ด้านอารมณ์ (EQ)
3. แรงจูงใจด้านการหล่อหลอมบุคลิกภาพในด้านมโนธรรมและคุณธรรม (MQ)

ดังนั้น การฝึกฝนให้บุคคลมีทักษะชีวิตจึงเป็นประโยชน์ในการพัฒนาบุคลิกภาพทั้งภายในและภายนอก ส่งผลให้บุคคลมีความรู้ความสามารถสูงในการปฏิบัติงานให้เกิดผลสำเร็จในทุก ๆ ด้าน

ซึ่งจำแนกผลจากการฝึกฝนทักษะกับการพัฒนาคน ได้ดังนี้

1. มีความเป็นเลิศทางปัญญา หรือคนเก่ง หมายถึง การพัฒนาด้านสติปัญญาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความจำ การคิดหาเหตุผล การตัดสินใจ การแก้ปัญหา การวิเคราะห์ปัญหา มีความคิดสร้างสรรค์ การเรียนรู้ มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีการใฝ่หาความรู้ ทันโลก ทันเหตุการณ์

2. ดำรงตนเป็นคนดี หมายถึง มีเจตคติอันเกิดการเรียนรู้ทางด้านอารมณ์และความรู้สึกของตนเอง ในด้านการอยู่ร่วมกันในสังคมโดยรวม ซึ่งก่อให้เกิดมโนคติ มีคุณธรรมประจำตน มีจิตสำนึกในสิทธิและหน้าที่ของตนเองที่มีต่อสังคมโดยรวม มีความรู้สึกที่เห็นคุณค่าในตนเอง และการสะท้อนความรู้สึกที่เห็นคุณค่าผู้อื่น รู้จักการแสดงออกได้อย่างเหมาะสม

3. มีความสุขในการดำรงชีวิต หมายถึง มีความมั่นคงทางจิตใจ มีบุคลิกภาพดี มีการปรับตัว มีทักษะในการสื่อสารระหว่างบุคคลให้เป็นไปอย่างราบรื่น เป็นผลดีในด้านการบริหารการจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีความสามารถปฏิบัติงานให้เกิดผลสำเร็จ

วนิดา ขาวมงคล เอกแสงศรี (2546 : 3-4) ได้กล่าวถึงความสำคัญของทักษะชีวิตว่า ทักษะชีวิตเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นสำหรับการศึกษาในโลกปัจจุบัน (ศตวรรษที่ 21) เนื่องจากมนุษย์ในยุคนี้จำเป็นต้องมีความสามารถที่จะดำรงชีวิตให้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เป็นโลกาภิวัตน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และปลอดภัยจากความเสี่ยงต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นได้จากสาเหตุที่สังคมมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและสลับซับซ้อนยิ่งขึ้น

จากความสำคัญของทักษะชีวิตดังกล่าว จึงอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า บุคคลที่มีทักษะชีวิตย่อมสามารถดำเนินชีวิตและอยู่ร่วมกับผู้อื่นในโลกปัจจุบันและอนาคตได้อย่างมีความสุข

องค์ประกอบของทักษะชีวิต

นักการศึกษา นักวิชาการ หน่วยงาน ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของทักษะชีวิตไว้หลายแนวทาง ดังนี้

องค์การอนามัยโลก (World Health Organization, 1997 : 1-3) ได้กำหนดองค์ประกอบของทักษะชีวิตไว้ 10 ข้อ คือ

1. การตัดสินใจ (Decision making) เป็นทักษะที่ช่วยเหลือเพื่อก่อให้เกิดการตัดสินใจเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ในชีวิต ถ้าบุคคลมีการตัดสินใจอย่างมีประสิทธิภาพในการกระทำต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ โดยการประเมินทางเลือกหลายๆ ทาง และผลที่จะเกิดขึ้นในแต่ละทางเลือกนั้นจะมีผลต่อสุขภาพอนามัยของบุคคลนั้น

2. การแก้ปัญหา (Problem solving) เป็นความสามารถในการต่อสู้กับปัญหาต่าง ๆ ในชีวิต โดยเฉพาะปัญหาที่ไม่สามารถแก้ไขได้ ซึ่งเป็นสาเหตุทำให้เกิดการเจ็บป่วยทางร่างกายและจิตใจ

3. ความคิดสร้างสรรค์ (Creative thinking) นำไปสู่การตัดสินใจและแก้ปัญหา โดยการ

กำหนดทางเลือกหลาย ๆ ทางเลือก ที่จะกระทำหรือไม่กระทำ ช่วยให้สามารถมองย้อนกลับไปถึงประสบการณ์ตรง และเหตุการณ์ต่าง ๆ เพื่อช่วยในการตัดสินใจและแก้ไขปัญหาค่อให้เกิดการปรับตัว และต้องมีความยืดหยุ่นในสถานการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน

4. ความคิด วิเคราะห์ วิวิจารณ์ (Critical thinking) เป็นความสามารถในการวิเคราะห์ข้อมูล ข่าวสาร และประสบการณ์ ซึ่งช่วยในการจดจำและประเมินปัจจัยด้านต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อเจตคติและพฤติกรรม

5. การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ (Effective communication) เป็นการแสดงออกของบุคคล ทั้งวัจนภาพและอวัจนภาพที่เหมาะสมกับวัฒนธรรมและสถานการณ์ รวมไปถึงความสามารถในการแสดงออกซึ่งความคิดเห็น ความปรารถนา ความต้องการ ความกลัว และการขอความช่วยเหลือในเวลาที่ต้องการ

6. ทักษะการสร้างสัมพันธภาพ (Interpersonal relationship skills) เป็นทักษะที่ช่วยให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีระหว่างบุคคล โดยการสร้างและรักษาไว้ซึ่งความสัมพันธ์ที่ดี เป็นทักษะที่สำคัญที่ก่อให้เกิดความสุขทางด้านจิตใจและสังคม ทั้งยังเป็นการรักษาสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัวซึ่งเป็นแหล่งสนับสนุนทางสังคมที่สำคัญ

7. ความตระหนักรู้ในตน (Self-awareness) เป็นการรู้จักตนเอง ไม่ว่าจะเป็นข้อดี-ข้อด้อย สิ่งทีพึงปรารถนาและไม่พึงปรารถนา การพัฒนาความตระหนักรู้ในตน สามารถช่วยให้บุคคลจดจำสิ่งต่างๆ ได้ เมื่อตอนรู้สึกเครียด หรืออยู่ภายใต้ความกดดัน อีกทั้งความตระหนักรู้เป็นสิ่งที่จำเป็นก่อนที่จะนำไปสู่การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ

8. ความเห็นใจผู้อื่น (Empathy) เป็นความสามารถในการจินตนาการว่า ชีวิตของบุคคลอื่นเป็นเช่นไรในสถานการณ์ที่บุคคลอื่นไม่เหมือนกับตน ช่วยให้เกิดความเข้าใจและยอมรับบุคคลอื่นที่มีความแตกต่างไปจากตนเอง และยังสามารถพัฒนาปฏิสัมพันธ์ทางสังคมได้ด้วย

9. การจัดการกับอารมณ์ (Coping with emotion) เกี่ยวกับการรู้จัก และเข้าใจอารมณ์ของตนเองและบุคคลอื่น ตระหนักถึงอารมณ์ที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรม ทำให้สามารถตอบสนองต่ออารมณ์ต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม

10. การจัดการกับความเครียด (Coping with stress) เป็นการรู้จักสาเหตุของความเครียด และรู้จักแนวทางในการจัดการ เพื่อช่วยควบคุมในแต่ละระดับของความเครียด ซึ่งจะเป็นการช่วยลดสาเหตุของความเครียดลง

กรมสุขภาพจิต (2543 : 27) กล่าวว่า องค์ประกอบของทักษะชีวิตที่องค์การอนามัยโลกได้ทำการแบ่งเป็น 10 องค์ประกอบนั้น ยังสามารถจัดแบ่งตามพฤติกรรมการเรียนรู้ เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย ที่อยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่านและสับสนในเจตคติและค่านิยม โดยแบ่งได้ 3 ด้าน ดังนี้

1. องค์ประกอบของทักษะชีวิตด้านพุทธรพัสัย มีองค์ประกอบร่วม ได้แก่
 - 1.1 ความคิดสร้างสรรค์ หมายถึง ความสามารถในการคิดออกไปอย่างกว้างขวาง โดยไม่ยึดติดอยู่ในกรอบ
 - 1.2 ความคิดวิจารณ์ญาณ หมายถึง ความสามารถที่แยกแยะข้อมูลข่าวสาร ปัญหา และสถานการณ์ต่าง ๆ รอบตัว
 2. ด้านจิตพิสัย หรือเจตคติ ประกอบด้วย องค์ประกอบร่วม ได้แก่
 - 2.1 ความตระหนักรู้ในตน หมายถึง ความสามารถในการเข้าใจจุดดี จุดด้อยของตนเอง และความแตกต่างของผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นในแง่ความสามารถ วัย อายุ เพศ ระดับการศึกษา ศาสนา ท้องถิ่น ฯลฯ
 - 2.2 ความเห็นใจผู้อื่น หมายถึง ความสามารถในการเข้าใจความรู้สึกและเห็นใจผู้อื่นที่แตกต่างจากตน ไม่ว่าจะเป็นในแง่ความสามารถ วัย อายุ เพศ ระดับการศึกษา ศาสนา ท้องถิ่น ฯลฯ
 3. ด้านทักษะพิสัย หรือด้านการกระทำ ประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 คู่ คือ
 - คู่ที่ 1 การสร้างสัมพันธภาพและการสื่อสาร

ทักษะการสร้างสัมพันธภาพ และการสื่อสาร หมายถึง ความสามารถในการใช้คำพูด และภาษาท่าทาง เพื่อสื่อสารความรู้สึกนึกคิดของตน และความสามารถในการรับรู้ความรู้สึกนึกคิดของอีกฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นการแสดงความต้องการ ความชื่นชม การปฏิเสธ ฯลฯ
 - คู่ที่ 2 การตัดสินใจและการแก้ปัญหา

ทักษะการตัดสินใจและการแก้ไขปัญหา หมายถึง ความสามารถในการรับรู้ของปัญหา สาเหตุของปัญหา ทางเลือก วิเคราะห์ข้อดีข้อเสียของแต่ละทางเลือก ประเมินทางเลือกตัดสินใจเลือกทางแก้ไขปัญหาที่เหมาะสม และลงมือแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้องเหมาะสม
 - คู่ที่ 3 การจัดการกับอารมณ์และการจัดการกับความเครียด

ทักษะการจัดการอารมณ์และความเครียด เป็นความสามารถในการประเมินอารมณ์ รู้เท่าทันอารมณ์ ว่ามีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคน ใช้วิธีการที่จะจัดการกับอารมณ์ที่เกิดขึ้นได้เหมาะสม และเป็นความสามารถที่จะรู้สาเหตุ พร้อมทั้งเบี่ยงเบนพฤติกรรมไปในทางที่พึงประสงค์
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2552 : 19-20) ได้จำแนกทักษะชีวิตออกเป็น 3 กลุ่มทักษะ ดังนี้
1. กลุ่มทักษะการคิด (Thinking Skill) หมายถึง กระบวนการทางจิตหรือกระบวนการทางสมองในการบันทึกข้อมูลและเรื่องราว ทักษะการคิดประกอบด้วยความรู้ 3 ระดับ
 - 1.1 ทักษะการคิดพื้นฐาน จัดเป็นทักษะที่มีความจำเป็นในการดำรงชีวิตประจำวันและเป็นทักษะที่นำไปสู่การคิดระดับกลางและระดับสูง โดยเริ่มตั้งแต่การจัดทำบันทึก การจัดระบบข้อมูล การเปรียบเทียบ การเรียงลำดับความสำคัญ

1.2 ทักษะการคิดระดับกลาง จัดเป็นความรู้ที่สูงกว่าการคิดพื้นฐาน การคิดดังกล่าวเป็นภาคความรู้ในการวิเคราะห์หาเหตุผล แยกแยะความซับซ้อน

1.3 ทักษะการคิดระดับสูง จัดเป็นทักษะที่มีความจำเป็นในการศึกษาทุกระดับ ซึ่งการคิดระดับสูงเป็นการคิดที่ใช้วิจารณ์ญาณ การไตร่ตรองอย่างรอบคอบ มีความคิดสร้างสรรค์และแก้ปัญหา การหาทางเลือกใหม่ การประเมินค่าและการตัดสินใจเพื่อเลือกปฏิบัติ และถ่ายทอดให้ผู้อื่นมีความเข้าใจได้เป็นอย่างดี

2. กลุ่มทักษะการตัดสินใจ การตัดสินใจเป็นพฤติกรรมที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ก่อให้เกิดผลเชิงประจักษ์ ทักษะการตัดสินใจจึงมีความสัมพันธ์ด้านเจตคติ ซึ่งเป็นพื้นฐานในการตัดสินใจเลือกปฏิบัติท่ามกลางที่สังคมมีความซับซ้อน ความสามารถจัดการกับชีวิตในท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง การรู้จักทางเลือกที่เหมาะสมกับการดำรงชีวิตรวมทั้งการมีความตระหนักในปัญหาของสังคมโดยรวม ความรู้สึกในด้านการเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวและชุมชน ความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม การเข้าใจผู้อื่น ความซาบซึ้งในคุณค่าความงามรอบตัว คุณลักษณะดังกล่าวนี้จะส่งผลในด้านการช่วยให้ชีวิตมีความสุข รวมทั้งการเป็นคนดีของสังคม ทักษะการตัดสินใจเลือกสิ่งที่ดีประกอบด้วย

2.1 ความตระหนักในตนเอง เป็นความสามารถของบุคคลในด้านการเข้าใจจุดดี และจุดด้อยของตนเองและผู้อื่น ผู้ที่มีความตระหนักรู้ในตนจะเป็นผู้ที่มีจิตใจดี มีสัมพันธ์ภาพกับคนรอบข้าง และสื่อสารกับผู้อื่นอย่างเป็นมิตร

2.2 การจัดการกับอารมณ์และความเครียด เป็นความสามารถในการรู้จักและเข้าใจอารมณ์ของตนเองและผู้อื่น มีสุขภาพจิตดี รู้จักการควบคุมอารมณ์ของตนเองได้อย่างเหมาะสม

2.3 ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น เป็นความสามารถในการเข้าใจความรู้สึกและเห็นใจผู้อื่น ยอมรับความแตกต่างของบุคคล มีจิตใจกว้าง มองโลกในแง่ดี

2.4 ความภาคภูมิใจในตนเอง เป็นการแสดงตนในด้านความรู้สึกในการเห็นคุณค่าของตนเอง สามารถประกอบการทำงานได้สำเร็จ

3. กลุ่มทักษะการปรับตัว จัดเป็นทักษะทางสังคมในการสื่อสารของบุคคล เพื่อสร้างสัมพันธ์ภาพ พร้อมทั้งการใช้ความสามารถทางด้านการใช้คำพูด เพื่อถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดได้อย่างเหมาะสมกับประเพณีและวัฒนธรรม รู้จักแสดงความคิดเห็น การแสดงความปรารถนา การปฏิเสธ การเตือน การขอความช่วยเหลือในสถานการณ์ต่างๆ ได้สำเร็จและเป็นผลดีต่อการดำรงชีวิต

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2559 : 1) ได้กำหนดองค์ประกอบทักษะชีวิตที่สำคัญ ที่จะสร้างและพัฒนาเป็นภูมิคุ้มกันให้แก่เด็กและเยาวชน ในสภาพสังคมปัจจุบัน และเตรียมพร้อมสำหรับอนาคตไว้ 4 องค์ประกอบ ดังนี้

1. การตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น หมายถึง การรู้จักความถนัดความสามารถ จุดเด่น จุดด้อยของตนเอง เข้าใจความแตกต่างของแต่ละบุคคล รู้จักตนเอง ยอมรับ เห็น

คุณค่าและภาคภูมิใจในตนเองและผู้อื่น มีเป้าหมายในชีวิต และมีความรับผิดชอบต่อสังคม

2. การคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ หมายถึง การแยกแยะข้อมูล ข่าวสาร ปัญหา และสถานการณ์รอบตัว วิพากษ์วิจารณ์ และประเมินสถานการณ์รอบตัวด้วยหลัก เหตุผลและข้อมูลที่ถูกต้อง ระบุปัญหา สาเหตุของปัญหา หาทางเลือก และตัดสินใจแก้ปัญหาใน สถานการณ์ต่าง ๆ อย่างสร้างสรรค์

3. การจัดการกับอารมณ์และความเครียด หมายถึง ความเข้าใจและรู้เท่าทันภาวะอารมณ์ ของบุคคล รู้สาเหตุของความเครียด รู้วิธีการควบคุมอารมณ์และความเครียด รู้วิธีผ่อนคลาย หลีกเลียง และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่จะก่อให้เกิดอารมณ์ไม่พึงประสงค์ไปในทางที่ดี

4. การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น หมายถึง การเข้าใจมุมมอง อารมณ์ ความรู้สึกของ ผู้อื่น ใช้ภาษาพูดและภาษากาย เพื่อสื่อสารความรู้สึกนึกคิดของตนเอง ระบุความรู้สึกนึกคิด และ ความต้องการของผู้อื่น วางตัวได้ถูกต้อง และเหมาะสมในสถานการณ์ต่าง ๆ ใช้การสื่อสารที่สร้าง สัมพันธภาพที่ดี สร้างความร่วมมือและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

กล่าวโดยสรุป องค์ประกอบของทักษะชีวิตประกอบด้วย 3 ด้านสำคัญ คือ ด้านพุทธิพิสัย ได้แก่ การคิดวิเคราะห์ และความคิดสร้างสรรค์ ด้านจิตพิสัย ได้แก่ ความตระหนักรู้ในตนเองและ ผู้อื่น และด้านทักษะพิสัย ได้แก่ การตัดสินใจ การแก้ปัญหา การสื่อสารที่ดี ซึ่งแต่ละด้านจะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงเป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน

หลักการสอนเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต

วนิดา ขาวมงคล เอกแสงศรี (2546 : 77-80) ได้กล่าวถึงหลักการสอนเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตไว้ดังนี้

1. การเรียนการสอนที่เน้นการกระทำ (Learning by doing)

เป็นหลักการสอนขั้นพื้นฐาน ที่ใช้พัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่ดึงความสามารถของ ผู้เรียนมาในรูปของการเรียนรู้ที่เรียกว่า Active Learning โดยที่ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้จากการได้ลงมือ กระทำด้วยความสามารถของตนเอง การเรียนการสอนที่เน้นการกระทำจะกระตุ้นให้ผู้เรียนได้พัฒนา ลักษณะนิสัยที่สำคัญและจำเป็นต่อการสร้างทักษะชีวิตเพื่อให้การพัฒนาต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การรู้จักตนเอง การรู้จักทำงานเป็นทีม การรู้จักใช้ความคิดอย่างมีวิจารณญาณ เป็นต้น

2. หลักการสอนเชิงประสบการณ์ (Experiential Learning)

เป็นการเรียนรู้ที่มีจุดประสงค์ให้ผู้เรียนสร้างความรู้จากประสบการณ์เดิม มีลักษณะที่ สำคัญ คือ การเรียนรู้ที่อาศัยประสบการณ์ของผู้เรียน ทำให้เกิดการเรียนรู้ในสิ่งใหม่ที่ท้าทายอย่าง ต่อเนื่อง เป็นการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) คือผู้เรียนต้องทำกิจกรรมตลอดเวลา มีปฏิสัมพันธ์ ระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน และผู้เรียนกับผู้เรียน ทำให้เกิดการขยายตัวของความรู้กว้างขวางยิ่งขึ้น และ

เป็นการเรียนที่อาศัยการสื่อสารในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น การพูด อ่าน เขียน ดู ที่ทำให้ง่ายต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และนำไปวิเคราะห์วิจัย วงจรของโคลบ์ เป็นวงจรการเรียนรู้ที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ได้รับองค์ความรู้ ทักษะและทักษะแนวคิดนี้ สามารถนำมาใช้เป็นหลักในการสอน การพัฒนาทักษะชีวิตได้ องค์ประกอบที่เป็นกระบวนการของวงจรโคลบ์นั้น มีความสอดคล้องกับ องค์ประกอบทักษะชีวิตในด้านการใช้ความคิดอย่างมีวิจารณญาณ ทักษะในด้านคุณธรรม และทักษะการทำงานที่ต้องใช้ความสามารถในการแก้ปัญหา เป็นต้น

3. การจัดการเรียนการสอนโดยเน้นการบูรณาการ (Integrated Learning)

การจัดการเรียนการสอนโดยเน้นการบูรณาการ หมายถึง การนำเอาสาระความรู้ต่าง ๆ มาสัมพันธ์ เชื่อมโยง ผสมกลมกลืนจนกลายเป็นเรื่องเดียวกัน ผู้เรียนจะเกิดความรู้ความเข้าใจในลักษณะที่เป็นองค์รวม สามารถนำความรู้ความเข้าใจประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ การบูรณาการเกิดขึ้นได้โดยการปฏิบัติ การกระทำและบูรณาการมิใช่เพียงการเชื่อมโยงแต่เป็นการผสมกลมกลืนกัน อย่างได้สัดส่วนสมดุล และนำไปใช้อย่างได้ผล หลักการสอนการพัฒนาทักษะชีวิตโดยเน้นบูรณาการ ควรมีการจัดเตรียมหน่วยบูรณาการ โดยวิเคราะห์สาระการเรียนรู้ที่จะนำมาบูรณาการกับทักษะชีวิตที่ต้องการพัฒนา เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ทั้งองค์ความรู้และทักษะชีวิตตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ โดยเน้นการบูรณาการจากการปฏิบัติหรือการทำกิจกรรม

4. การเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative Learning)

การเรียนรู้แบบร่วมมือ เป็นการเรียนที่แบ่งกลุ่มผู้เรียนเป็นกลุ่มย่อย แต่ละกลุ่มมีผู้เรียนที่ละความสามารถทำงานร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์กัน ช่วยเหลือกันเพื่อให้กลุ่มประสบความสำเร็จ ซึ่งองค์ประกอบการเรียนรู้แบบร่วมมือ มีองค์ประกอบที่สำคัญ 5 ประการ ดังนี้ (Johnson and Johnson, 1994 : 31-37)

4.1 การพึ่งพาและเกื้อกูลกัน (positive interdependence) ต้องมีความตระหนักว่าสมาชิกทุกคนมีความสำคัญ และความสำเร็จของกลุ่มขึ้นอยู่กับสมาชิกทุกคนในกลุ่มด้วย ดังนั้นแต่ละคนต้องรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ของตนและในขณะเดียวกันก็ช่วยเหลือสมาชิกคนอื่น ๆ ด้วย

4.2 การปรึกษากันอย่างใกล้ชิด (face - to - face promotive interaction) ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกัน ในการที่จะช่วยให้กลุ่มบรรลุเป้าหมาย สมาชิกกลุ่มจะห่วงใย ใฝ่หาใจ ส่งเสริมและช่วยเหลือกันและกันในการทำงานต่างๆ ร่วมกัน ส่งผลให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน

4.3 ความรับผิดชอบที่สามารถตรวจสอบได้ของสมาชิกแต่ละคน (individual accountability) สมาชิกทุกคนในกลุ่มมีหน้าที่รับผิดชอบ และพยายามทำงานที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มความสามารถ

4.4 การใช้ทักษะการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและทักษะการทำงานกลุ่มย่อย (interpersonal and small - group skills) การเรียนรู้แบบร่วมมือจะประสบความสำเร็จได้ ต้องอาศัย

ทักษะที่สำคัญหลายประการ เช่น ทักษะทางสังคม ทักษะการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ทักษะการทำงานเป็นกลุ่ม ทักษะการสื่อสาร ทักษะการแก้ปัญหาขัดแย้ง รวมทั้งการเคารพ ยอมรับและไว้วางใจกันและกัน

4.5 การวิเคราะห์กระบวนการกลุ่ม (group processing) กลุ่มการเรียนรู้แบบร่วมมือจะต้องมีการวิเคราะห์กระบวนการทำงานของกลุ่ม เพื่อช่วยให้กลุ่มเกิดการเรียนรู้ ปรับปรุงการทำงานให้พัฒนาขึ้น การพัฒนาทักษะชีวิตผ่านการเรียนรู้แบบร่วมมือ ทำให้ผู้เรียนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีปฏิสัมพันธ์กัน

หลักการสอนดังกล่าวสอดคล้องกับ ชบา พันธุ์ศักดิ์ (2550 : 29) ที่ได้สรุปว่า หลักการสอนที่สามารถนำมาใช้สอนเพื่อการพัฒนาทักษะชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีลักษณะร่วมกันคือ

1. เน้นการลงมือกระทำ
2. ประสบการณ์ตรงในการเรียนรู้
3. เน้นการปฏิสัมพันธ์ที่ดี ความร่วมมือระหว่างผู้เรียนด้วยกัน และผู้เรียนกับผู้สอน
4. เป็นการบูรณาการทั้งเนื้อหา และกระบวนการ
5. เน้นการวิเคราะห์ วิเคราะห์ ตัดสินใจ หาข้อสรุปที่เหมาะสมกับการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของเด็ก

ประจำวันของเด็ก

จากที่กล่าวมาเกี่ยวกับหลักการสอนเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต สรุปได้ว่า หลักการสอนเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตนั้น จะต้องเป็นการสอนที่ทำให้เกิดการเรียนรู้จากการกระทำ และประสบการณ์ตรงทั้งจากตนเอง และการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ตลอดจนการบูรณาการเนื้อหาสาระของการเรียน ให้สอดคล้องและเชื่อมโยงสัมพันธ์กับทักษะชีวิตที่จำเป็นและต้องการพัฒนาในชีวิตประจำวัน

กล่าวโดยสรุป ทักษะชีวิต เป็นความสามารถของบุคคลในการจัดการกับปัญหารอบตัวในสภาพแวดล้อมที่เป็นปัจจุบัน และเตรียมความพร้อมในการปรับตัวสู่ออนาคต โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ด้าน คือ พุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย ซึ่งแต่ละด้านจะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงเป็นเหตุและเป็นผลซึ่งกันและกัน และการสอนเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตนั้น จะต้องเป็นการสอนที่ให้เรียนรู้จากการกระทำด้วยตนเอง จากประสบการณ์ และการปฏิสัมพันธ์แลกเปลี่ยนเรียนรู้จากผู้อื่น ในสังคมแห่งศตวรรษที่ 21 ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านเทคโนโลยี การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร สภาพแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ การพัฒนาทักษะชีวิตให้กับนักเรียนจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง

ตอนที่ 3 การพัฒนาทักษะชีวิตในระบบการศึกษาขั้นพื้นฐาน

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพมาตรฐานการเรียนรู้ ที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะสำคัญ 5 ประการคือ

1. ความสามารถในการสื่อสาร
2. ความสามารถในการคิด
3. ความสามารถในการแก้ปัญหา
4. ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต
5. ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี

ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต เป็นความสามารถในการนำกระบวนการต่าง ๆ ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การทำงาน และการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล การจัดการปัญหา และความขัดแย้งต่าง ๆ อย่างเหมาะสม การปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม และการรู้จักหลีกเลี่ยงพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ที่ส่งผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีนโยบาย เป้าหมาย ในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนในด้านความสามารถ และทักษะ ตลอดจนคุณลักษณะ ที่จะช่วยเสริมสร้างให้ผู้เรียนมีคุณภาพตามเป้าหมายของหลักสูตรและมีภูมิคุ้มกันการดำเนินชีวิตผู้เรียนจะต้องมีความสามารถในการปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงและท้าทาย ซึ่งต้องใช้กระบวนการคิด และการตัดสินใจที่เหมาะสม จึงจะสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างปลอดภัยและมีความสุข

แนวคิดการพัฒนาทักษะชีวิตหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

การพัฒนาทักษะชีวิตให้กับผู้เรียน ในช่วงวัยการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นการพัฒนาคนให้มีประสิทธิภาพ ทั้งประสิทธิภาพด้านความสามารถที่แสดงจากภายใน ซึ่งเป็นความสามารถทางปัญญา และการใช้ทักษะชีวิต ได้แก่ ความสามารถในการจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับตนเอง และระหว่างตนเองกับผู้อื่น เช่น การตัดสินใจ การแก้ปัญหา การจัดการกับความขัดแย้ง การจัดการกับความรู้สึกของตนเอง การควบคุมตนเอง การสร้างสัมพันธภาพ การปรับตัวอันเป็นความสามารถที่เป็นนามธรรม และประสิทธิภาพด้านความสามารถที่แสดงออกภายนอก ซึ่งเป็นความสามารถทางทักษะชำนาญต่าง ๆ ที่เสริมให้บุคคลดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข สนุกสนาน เพลิดเพลิน เช่น การเล่นเกม การขับร้อง การเล่นดนตรี การแสดงนาฏศิลป์ การสร้างงานศิลปะ การเล่นกีฬา การประดิษฐ์ การประกอบอาหาร การออกแบบ ตลอดจนการเรียนรู้ การทำงานร่วมกับผู้อื่น เป็นต้น

ดังนั้น การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนา หรือเสริมสร้างให้ผู้เรียนมีทักษะชีวิต เป็นภูมิคุ้มกันให้รอดปลอดภัยในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง และเตรียมพร้อมสำหรับปรับตัว ในการดำเนินชีวิตในอนาคต จึงเป็นหน้าที่ที่สำคัญยิ่งของสถานศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือครูผู้สอน ซึ่งเป็นผู้จัดกิจกรรม ให้เกิดการเรียนรู้และมีทักษะชีวิตใน 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนมีคุณภาพตามตัวชี้วัดตามมาตรฐานการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ และคุณลักษณะอันพึง

ประสงค์ตามเจตนารมณ์ของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

**องค์ประกอบทักษะชีวิต พฤติกรรมทักษะชีวิตที่คาดหวัง และตัวชี้วัดระดับประถมศึกษา
และระดับมัธยมศึกษา**

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้กำหนดองค์ประกอบทักษะชีวิตที่สำคัญที่จะสร้างและพัฒนาเป็นภูมิคุ้มกันชีวิตให้กับเด็กและเยาวชนในสภาพสังคมปัจจุบัน และเตรียมพร้อมสำหรับอนาคตไว้ 4 องค์ประกอบ พร้อมทั้งพฤติกรรมที่คาดหวัง และตัวชี้วัดทักษะชีวิต ในแต่ละองค์ประกอบ ดังนี้

ทักษะชีวิตระดับประถมศึกษา

องค์ประกอบที่ 1 การตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น

การตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น หมายถึง การรู้ความถนัด ความสามารถ รู้จุดเด่นจุดด้อยของตนเอง เข้าใจความแตกต่างของแต่ละบุคคล รู้จักตนเอง ยอมรับ เห็นคุณค่า และภาคภูมิใจในตนเองและผู้อื่น มีเป้าหมายในชีวิตและมีความรับผิดชอบต่อสังคม ดังแสดงในตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1 องค์ประกอบที่ 1 การตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น ระดับประถมศึกษา

พฤติกรรมทักษะชีวิตที่คาดหวัง	ตัวชี้วัด
1. รู้ความชอบ ความถนัด และความสามารถของตนเอง	1.1 บอกสิ่งที่ตนเองชื่นชอบและภาคภูมิใจ 1.2 แสดงความสามารถของตนเองให้ผู้อื่นรับรู้
2. ค้นพบจุดเด่นจุดด้อยของตนเอง	2.1 บอกจุดเด่นจุดด้อยของตนเอง 2.2 เลือกทำกิจกรรมตามความสนใจของตนเองร่วมกับผู้อื่นได้
3. ยอมรับความแตกต่างระหว่างตนเองและผู้อื่น	ยอมรับในความแตกต่างทางกาย ทางความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมของตนเองและผู้อื่น
4. มองตนเองและผู้อื่นในแง่บวก	แสดงความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น
5. เคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น	5.1 ใช้สิทธิของตนเองในโอกาสต่าง ๆ 5.2 ไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น
6. รักและเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น	6.1 ชื่นชมในความสำเร็จของตนเองและผู้อื่น 6.2 แสดงความรู้สึกรักตนเองและผู้อื่น 6.3 ปฏิบัติตนเป็นประโยชน์ต่อครอบครัวและสังคม
7. มีความภาคภูมิใจในตนเองและผู้อื่น	7.1 แสดงออกในสิ่งที่ตนเองภาคภูมิใจอย่างเหมาะสม 7.2 บอก/บรรยาย/เล่าความดีหรือความภาคภูมิใจของเพื่อนให้ผู้อื่นรับรู้
8. มีความเชื่อมั่นในตนเองและผู้อื่น	8.1 กล้าแสดงออกทางความคิด ความรู้สึกและการกระทำของตนเองด้วยความมั่นใจ 8.2 ยอมรับในความคิด ความรู้สึกและการกระทำที่ดีของผู้อื่น

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2559 : 4)

องค์ประกอบที่ 2 การคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์

การคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ หมายถึง การแยกแยะข้อมูล ข่าวสาร ปัญหา และสถานการณ์รอบตัว วิพากษ์วิจารณ์ และประเมินสถานการณ์รอบตัวด้วยหลัก เหตุผลและข้อมูลที่ถูกต้อง รับรู้ปัญหา สาเหตุของปัญหา หาทางเลือกและตัดสินใจแก้ปัญหาใน สถานการณ์ต่าง ๆ อย่างสร้างสรรค์ ดังแสดงในตารางที่ 2.2

ตารางที่ 2.2 องค์ประกอบที่ 2 การคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์
ระดับประถมศึกษา

พฤติกรรมทักษะชีวิตที่คาดหวัง	ตัวชี้วัด
1. รู้จักสังเกต ตั้งคำถาม และแสวงหา คำตอบ	1.1 ตั้งคำถามที่นำไปสู่คำตอบที่เป็นแนวทางในการแก้ไข ปัญหาในสถานการณ์ต่าง ๆ 1.2 มีทักษะในการสังเกต และมีแนวทางหาคำตอบ
2. วิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล ข่าวสาร ได้สมเหตุสมผล	วิเคราะห์จำแนกแยกแยะข้อมูลข่าวสารและสถานการณ์ ต่าง ๆ รอบตัวด้วยเหตุผลที่เชื่อถือได้
3. ประเมินสถานการณ์ และนำไป ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้	คาดคะเนความเสี่ยงจากสถานการณ์ที่เผชิญในชีวิต ประจำวันอย่างมีเหตุผล
4. มีจินตนาการและมีความสามารถในการ คิดเชื่อมโยง	สร้างผลงานและแสดงผลงานที่เกิดจากการคิดเชื่อมโยง และจินตนาการ
5. รู้จักวิพากษ์วิจารณ์บนพื้นฐานของ ข้อมูลสารสนเทศที่ถูกต้อง	วิพากษ์วิจารณ์ตามหลักการเหตุผลและใช้ข้อมูล สารสนเทศที่ถูกต้องสนับสนุน
6. รู้จักวิธีการและขั้นตอนการตัดสินใจ และแก้ปัญหาที่ถูกต้อง	วิเคราะห์สาเหตุของปัญหา เลือกแก้ไขปัญหาได้ หลากหลายวิธี และตัดสินใจเลือกแก้ปัญหาด้วยวิธีการที่ ถูกต้อง เหมาะสมและสร้างสรรค์

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2559 : 5)

องค์ประกอบที่ 3 การจัดการกับอารมณ์และความเครียด

การจัดการกับอารมณ์และความเครียด หมายถึง ความเข้าใจ และรู้เท่าทันภาวะอารมณ์ของบุคคล รู้สาเหตุของความเครียด รู้วิธีการควบคุมอารมณ์และความเครียด รู้วิธีผ่อนคลาย หลีกเลียง และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่จะก่อให้เกิดอารมณ์ไม่พึงประสงค์ไปในทางที่ดี ดังแสดงในตารางที่ 2.3

ตารางที่ 2.3 องค์ประกอบที่ 3 การจัดการกับอารมณ์และความเครียด ระดับประถมศึกษา

พฤติกรรมทักษะชีวิตที่คาดหวัง	ตัวชี้วัด
1. รู้เท่าทันอารมณ์ตนเอง	1.1 จำแนกอารมณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับตนเองได้ 1.2 แสดงอารมณ์ ความรู้สึกของตนเองได้เหมาะสมกับสถานการณ์ต่างๆ
2. ควบคุมอารมณ์ของตนเองได้	ควบคุมอารมณ์ ความรู้สึกของตนเองในสถานการณ์ต่างๆ ได้
3. จัดการกับอารมณ์ตนเองได้อย่างเหมาะสม	จัดการกับอารมณ์ตนเองที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลันที่อาจก่อให้เกิดปัญหาด้วยวิธีการที่เหมาะสมและสร้างสรรค์
4. มีวิธีผ่อนคลายอารมณ์และความเครียดให้กับตนเอง	ผ่อนคลายอารมณ์และความเครียดด้วยวิธีการที่เหมาะสมและสร้างสรรค์
5. สร้างแรงจูงใจให้ตนเอง	กำหนดแนวทางหรือวิธีการสร้างกำลังใจให้กับตนเอง
6. ยุติข้อขัดแย้งในกลุ่มเพื่อนด้วยสันติวิธี	เสนอทางออกของข้อขัดแย้งในกลุ่มเพื่อนด้วยเหตุผลและข้อเท็จจริงที่ถูกต้องและใช้วิธีเชิงบวก
7. รู้จักสร้างความสุขให้กับตนเอง	7.1 วิเคราะห์และเลือกวิธีการ/กิจกรรม ที่ทำให้ตนเองมีความสุขได้อย่างเหมาะสม 7.2 มีอารมณ์ขัน

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2559 : 6)

องค์ประกอบที่ 4 การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น

การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น หมายถึง การเข้าใจมุมมอง อารมณ์ ความรู้สึกของผู้อื่น ใช้ภาษาพูดและภาษากาย เพื่อสื่อสารความรู้สึกนึกคิดของตนเอง ได้รับความรู้สึกนึกคิดและความต้องการของผู้อื่น วางตัวได้ถูกต้องเหมาะสมในสถานการณ์ต่าง ๆ ใช้การสื่อสารที่สร้างสัมพันธภาพที่ดี สร้างความร่วมมือและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ดังแสดงในตารางที่ 2.4

ตารางที่ 2.4 องค์ประกอบที่ 4 การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น ระดับประถมศึกษา

พฤติกรรมทักษะชีวิตที่คาดหวัง	ตัวชี้วัด
1. เป็นผู้ฟังที่ดี	1.1 ฟังผู้อื่นอย่างตั้งใจและรับรู้ถึงความรู้สึกและความต้องการของผู้พูด 1.2 รักษาความลับของเพื่อน
2. ใช้ภาษาและกิริยาที่เหมาะสมในการสื่อสาร	ใช้ภาษาพูด ภาษากาย ที่ทำให้ผู้อื่นผ่อนคลาย สบายใจ ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งหรือความรุนแรงได้
3. รู้จักเอาใจเขาใส่ใจเรา	แสดงออกหรือสะท้อนความรู้สึกหรือการกระทำของตนเอง ที่แสดงว่าเข้าใจและใส่ใจผู้อื่น
4. รู้จักแสดงความคิด ความรู้สึก ความชื่นชม และการกระทำ ที่ดีงามให้ผู้อื่นรับรู้	4.1 ชื่นชมความสำเร็จ ความสามารถ และการกระทำที่ดีของเพื่อนด้วยคำพูด ภาษากาย หรือสัญลักษณ์ได้ 4.2 กล้ายืนยันความคิด ความรู้สึก และเหตุผลที่ดีให้ผู้อื่นรับรู้ได้
5. รู้จักปฏิเสธ ต่อรอง และร้องขอความช่วยเหลือในสถานการณ์เสี่ยง	5.1 หลีกเลียงสถานการณ์ที่เสี่ยงต่อความปลอดภัยของตนเอง 5.2 ปฏิเสธในสิ่งที่ควรปฏิเสธได้โดยไม่เสียสัมพันธภาพหรือเสียหน้าใจ 5.3 ขอความช่วยเหลือเมื่ออยู่ในภาวะวิกฤติได้
6. ให้ความร่วมมือและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสร้างสรรค์	6.1 ทำงานร่วมกับผู้อื่นบนพื้นฐานความเป็นประชาธิปไตย 6.2 ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ราบรื่น และมีความสำเร็จหรือมีผลงานจากการสร้างสรรค์ร่วมกัน
7. ปฏิบัติตามกฎ กติกา และระเบียบของสังคม	ปฏิบัติตามกฎ ข้อตกลงของกลุ่ม/ชั้นเรียน/สังคม

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2559 : 7)

ทักษะชีวิตระดับมัธยมศึกษา

องค์ประกอบที่ 1 การตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น

การตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น หมายถึง การรู้ความถนัดความสามารถ รู้จุดเด่นจุดด้อยของตนเอง เข้าใจความแตกต่างของแต่ละบุคคล รู้จักตนเอง ยอมรับ เห็นคุณค่าและภาคภูมิใจในตนเองและผู้อื่น มีเป้าหมายชีวิต และมีความรับผิดชอบต่อสังคม ดังแสดงในตารางที่ 2.5

ตารางที่ 2.5 องค์ประกอบที่ 1 การตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น ระดับมัธยมศึกษา

พฤติกรรมทักษะชีวิตที่คาดหวัง	ตัวชี้วัด
1. รู้จักความถนัด ความสามารถ และบุคลิกภาพของตนเอง	1.1 วิเคราะห์ความถนัด ความสามารถ ของตนเองได้ 1.2 วิเคราะห์ลักษณะส่วนตน อุปนิสัย และค่านิยมของตนเองได้
2. รู้จักจุดเด่นจุดด้อยของตนเอง	2.1 วิเคราะห์จุดเด่นจุดด้อยของตนเองได้ 2.2 กำหนดเป้าหมายในชีวิตของตนเองได้อย่างเหมาะสม
3. ยอมรับความแตกต่างระหว่างตนเองและผู้อื่น	ยอมรับในความแตกต่างทางความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมของตนเองและผู้อื่นได้อย่างมีเหตุผล
4. มองตนเองและผู้อื่นในแง่บวก	สะท้อนมุมมองที่ดีของตนเองและผู้อื่นได้
5. รักและเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น	5.1 แสดงความรู้สึกรักและเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่นได้ 5.2 นำเสนอคุณลักษณะที่ดีมีคุณค่าของตนเองและผู้อื่นได้
6. มีความภาคภูมิใจในตนเองและผู้อื่น	6.1 แสดงความรู้สึกภาคภูมิใจในความสามารถ ความดีของตนเองและผู้อื่นได้ 6.2 แสดงความสามารถและความดีงามที่ตนเองภาคภูมิใจให้ผู้อื่นรับรู้ได้
7. มีความเชื่อมั่นในตนเองและผู้อื่น	7.1 กล้าแสดงออกทางความคิด ความรู้สึกและการกระทำของตนเองด้วยความมั่นใจ 7.2 ยอมรับในความคิด ความรู้สึกและการกระทำที่ดีของผู้อื่น
8. เคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น	8.1 เคารพในสิทธิของตนเองและผู้อื่นตามวิถีประชาธิปไตย 8.2 ปฏิบัติตามสิทธิของตนเอง
9. มีทักษะในการกำหนดเป้าหมายและทิศทางสู่ความสำเร็จ	9.1 กำหนดทิศทางและวางแผนการดำเนินชีวิต ไปสู่เป้าหมายหรือความสำเร็จที่ตนเองคาดหวังได้ 9.2 ปฏิบัติตามแผนการดำเนินชีวิตที่กำหนดไว้และปรับปรุงให้มีโอกาสประสบความสำเร็จตามเป้าหมายได้

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2559 : 9)

องค์ประกอบที่ 2 การคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์

การคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาได้อย่างสร้างสรรค์ หมายถึง การแยกแยะข้อมูล ข่าวสาร ปัญหาและสถานการณ์รอบตัว วิพากษ์วิจารณ์ และประเมินสถานการณ์รอบตัว ด้วยหลัก เหตุผลและข้อมูลที่ถูกต้อง รับรู้ปัญหา สาเหตุของปัญหา หาทางเลือกและตัดสินใจในการแก้ปัญหาใน สถานการณ์ต่าง ๆ อย่างสร้างสรรค์ ดังแสดงในตารางที่ 2.6

ตารางที่ 2.6 องค์ประกอบที่ 2 การคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ระดับมัธยมศึกษา

พฤติกรรมทักษะชีวิตที่คาดหวัง	ตัวชี้วัด
1. เลือกรับข้อมูลข่าวสารอย่างไตร่ตรอง และรู้เท่าทันสังคมที่เปลี่ยนแปลง	วิเคราะห์ประโยชน์และคุณค่าของข้อมูลข่าวสารเลือกใช้ ข้อมูลข่าวสารเพื่อสร้างภูมิความรู้และการ ตัดสินใจเมื่อ เผชิญสถานการณ์รอบตัว
2. ตัดสินใจในสถานการณ์ต่างๆ ที่เผชิญ อย่างมีเหตุผลและรอบคอบ	2.1 ประเมินสถานการณ์ต่างๆ ที่เผชิญด้วยข้อมูลและ เหตุผลที่ถูกต้อง 2.2 ตัดสินใจในสถานการณ์ต่างๆ ที่เผชิญด้วยทางเลือกที่ เหมาะสมและไม่เกิดผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่น
3. แก้ปัญหาในสถานการณ์วิกฤตได้อย่าง เป็นระบบ	3.1 แก้ปัญหาเมื่อเผชิญสถานการณ์วิกฤตอย่าง ไตร่ตรอง ตามขั้นตอนหลักการแก้ปัญหา 3.2 วิเคราะห์ผลกระทบและหาทางป้องกันหรือแก้ปัญหา ที่เกิดจากพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ 3.3 วางตัวและกำหนดท่าทีที่เหมาะสมกับสถานการณ์
4. มีจินตนาการและความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์	4.1 สร้างสรรค์ผลงานและแสดงพฤติกรรมได้เป็นที่ ยอมรับ
5. มองโลกในแง่ดี	5.1 บอกสิ่งที่มองเห็นหรือมุมมองด้านดีในบรรยากาศ หรือสภาพเหตุการณ์ที่เป็นปัญหาได้ 5.2 มีความยืดหยุ่นทางความคิด
6. มีทักษะในการแสวงหาข้อมูลและใช้ ข้อมูลให้เป็นประโยชน์	แสวงหาข้อมูลจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ด้วยวิธีการที่มี ประสิทธิภาพและใช้ประโยชน์กับตนเองและผู้อื่น
7. ประเมินและสร้างข้อสรุปบทเรียนชีวิต ของตนเอง	ประเมินและสรุปผลการกระทำ การตัดสินใจและการแก้ ปัญหาในสถานการณ์ค้ำขันจากประสบการณ์ที่ดีของ ตนเองและผู้อื่นเป็นบทเรียนชีวิตของตนเอง

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2559 : 10)

องค์ประกอบที่ 3 การจัดการกับอารมณ์และความเครียด

การจัดการกับอารมณ์และความเครียด หมายถึง ความเข้าใจ และรู้เท่าทันภาวะอารมณ์ของบุคคล รู้สาเหตุของความเครียด รู้วิธีการควบคุมอารมณ์และความเครียด รู้วิธีผ่อนคลาย หลีกเลียง และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่จะก่อให้เกิดอารมณ์ไม่พึงประสงค์ไปในทางที่ดี ดังแสดงในตารางที่ 2.7

ตารางที่ 2.7 องค์ประกอบที่ 3 การจัดการกับอารมณ์และความเครียด ระดับมัธยมศึกษา

พฤติกรรมทักษะชีวิตที่คาดหวัง	ตัวชี้วัด
1. ประเมินและรู้เท่าทันสภาวะอารมณ์ที่เกิดขึ้นกับตนเอง	1.1 สำรวจและประเมินอารมณ์ที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของตนเองได้ 1.2 เลือกวิธีการจัดการหรือควบคุมอารมณ์ของตนเองได้เหมาะสม
2. จัดการความขัดแย้งต่างๆ ได้ด้วยวิธีที่เหมาะสม	2.1 เลือกวิธีการจัดการความขัดแย้งต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม 2.2 ยุติความรุนแรงในสถานการณ์ต่างๆ โดยสันติวิธี
3. คลายเครียดด้วยวิธีการที่สร้างสรรค์	มีวิธีการคลายความเครียดที่ไม่ทำให้เกิดผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่น
4. รู้จักสร้างความสุขให้กับตนเองและผู้อื่น	4.1 มีวิธีการสร้างความสุขให้กับตนเองและผู้อื่นได้เหมาะสมกับเหตุการณ์ 4.2 ปรับความคิด ความรู้สึก อารมณ์ ที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ต่างๆ ที่อาจก่อให้เกิดความไม่พอใจหรือความเครียดได้ด้วยวิธีการที่ถูกต้องและสร้างสรรค์

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2559 : 11)

องค์ประกอบที่ 4 การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น

การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น หมายถึง การเข้าใจมุมมอง อารมณ์ ความรู้สึกของผู้อื่น ใช้ภาษาพูดและภาษากาย เพื่อสื่อสารความรู้สึกนึกคิดของตนเอง รับรู้ความรู้สึกนึกคิดและความต้องการ ของผู้อื่น วางตัวได้ถูกต้องเหมาะสมในสถานการณ์ต่าง ๆ ใช้การสื่อสารที่สร้างสัมพันธภาพที่ดี สร้างความร่วมมือและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ดังแสดงในตารางที่ 2.8

ตารางที่ 2.8 องค์ประกอบที่ 4 การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น ระดับมัธยมศึกษา

พฤติกรรมทักษะชีวิตที่คาดหวัง	ตัวชี้วัด
1. รู้จักปฏิเสธเพื่อนในสถานการณ์เสี่ยง และรู้จักเตือนเพื่อนให้หลีกเลี่ยงความเสี่ยงหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ถูกต้อง	1.1 ปฏิเสธเพื่อนในสถานการณ์ต่างๆ ได้ถูกต้องตามขั้นตอนการปฏิเสธ 1.2 เตือนเพื่อนหรือผู้ใกล้ชิดที่มีพฤติกรรมเสี่ยงในสถานการณ์ต่างๆ ได้ถูกต้องตามขั้นตอนทักษะการเตือน
2. กล้าแสดงความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์	2.1 กล้าแสดงความคิดเห็นประกอบเหตุผลด้วยวิธีการสื่อสารที่ดี
3. ทำงานร่วมกับผู้อื่นตามวิถีประชาธิปไตย	ทำงานร่วมกับผู้อื่นบนพื้นฐานของความเป็นประชาธิปไตยได้อย่างราบรื่น
4. มีจิตอาสาช่วยเหลือผู้อื่น	อาสาช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเต็มใจโดยไม่หวังผลตอบแทน
5. สร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่นด้วยการสื่อสารเชิงบวก	มีวิธีการสื่อสารกับผู้อื่นทั้งด้านภาษาพูด ภาษากาย ด้วยความสุภาพและเป็นมิตร
6. เคารพกฎกติกาของสังคม	ปฏิบัติตามกฎกติกาของสังคมอย่างเต็มใจทุกสถานการณ์
7. ให้คำปรึกษาแก่ผู้อื่นได้	ให้คำปรึกษาแนะนำที่ถูกต้องแก่ผู้อื่น และผู้อื่นสามารถไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองได้

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2559 : 12)

ทักษะชีวิตในสาระการเรียนรู้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

ทักษะชีวิตในสาระการเรียนรู้ จำแนกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ

1. **ทักษะชีวิตทั่วไป** เป็นทักษะพื้นฐานของผู้เรียนในการเผชิญปัญหาปกติในชีวิตประจำวัน เช่น ความขัดแย้งทางความคิด การทะเลาะเบาะแว้ง การสื่อสารที่ไม่มีประสิทธิภาพ การวิพากษ์วิจารณ์ การจำแนกแยกแยะข้อมูลข่าวสาร การตัดสินใจเลือกกระทำสิ่งต่าง ๆ การแก้ปัญหาในการดำรงชีวิตประจำวัน การคิดวางแผนในการดำรงชีวิตประจำวัน ฯลฯ ซึ่งผู้ที่ได้รับการพัฒนาทักษะชีวิตทั่วไป จะเป็นผู้ที่มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดตัดสินใจ และแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม หรือที่เรียกว่า มีความสามารถในการคิดและการสื่อความหมาย

ทักษะชีวิตทั่วไป ถือเป็นทักษะที่เป็นแกนของทักษะต่าง ๆ และเป็นทักษะพื้นฐานของการเกิดทักษะชีวิตองค์ประกอบอื่น ๆ รวมทั้งความรู้ในเนื้อหาสาระต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง

ครูผู้สอนสามารถจัดการเรียนรู้ที่สร้างทักษะชีวิตทั่วไปด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นสำคัญ จากการสอนปกติในชั้นเรียนด้วยกระบวนการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมหรือกระบวนการกลุ่มและเทคนิคเกมการศึกษา ที่ให้ผู้เรียนได้มีการอภิปรายแสดงความรู้สึคนึกคิดอย่างมีประสิทธิภาพ หลังเสร็จสิ้นการจัดกิจกรรมตามจุดประสงค์แต่ละครั้ง ด้วยประเด็นคำถามให้เกิดการสะท้อน (Reflect) การเชื่อมโยง (Connect) การปรับประยุกต์ความคิดและนำไปใช้ (Apply) หลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรมการเรียนรู้ในชั่วโมงการเรียนปกติ เป็นการบูรณาการ หรือสอดแทรกทักษะชีวิตในกระบวนการเรียนการสอนทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่อิงมาตรฐานและตัวชี้วัดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

นอกจากนี้ ยังพัฒนาทักษะชีวิตทั่วไปผ่านกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เช่น กิจกรรมชมรม กิจกรรมการแสดงความสามารถพิเศษต่าง ๆ การศึกษาแหล่งเรียนรู้ภายใน และภายนอกสถานศึกษา เป็นต้น

2. **ทักษะชีวิตเฉพาะ** เป็นทักษะที่จำเป็นสำหรับใช้ในการเผชิญกับปัญหาในชีวิตที่เฉพาะเจาะจง เช่น ปัญหาสุขภาพจิต ปัญหาเอดส์ ปัญหาเพศ การตั้งครรภ์ที่ไม่พร้อม ปัญหาการปรับตัวในสถานะวิกฤต ปัญหาสัมพันธภาพที่ไม่ดีกับเพื่อนและผู้อื่น ผู้ที่มีทักษะชีวิตในการเผชิญปัญหาเฉพาะเจาะจง จะเป็นผู้ที่มีความเข้มแข็งทางใจ หรือมีพลังสุขภาพจิต ซึ่งจะช่วยให้สามารถเอาชนะปัญหาอุปสรรคไปสู่ความสำเร็จที่ต้องการ สามารถปรับตัวในสถานการณ์วิกฤต และผ่านพ้นเหตุการณ์ไปได้โดยไม่เกิดผลกระทบตามมา หรือสามารถฟื้นตัวกลับมาดำเนินชีวิตต่อไปได้อย่างรวดเร็ว

ทักษะชีวิตเฉพาะ ถือว่าเป็นทักษะขั้นสูง ที่มีความสำคัญต่อการจัดการกับชีวิตตนเองได้แก่ ทักษะการรู้จักตนเอง เห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น เช่น การรู้ความแตกต่างระหว่างชายหญิง คุณค่าและศักดิ์ศรีของชายหญิง ทักษะการจัดการกับอารมณ์และความเครียด เช่น การคิดที่ไม่เครียด

การคิดเชิงบวก ทักษะการสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีกับผู้อื่น เช่น ทักษะการปฏิเสธการชวนไปมีพฤติกรรมเสี่ยง ทักษะการใช้ร่างกายที่สร้างความเข้าใจอันดีต่อกัน การพูดสื่อสารที่สร้างมิตร

ทักษะชีวิตเฉพาะสามารถพัฒนาได้ด้วยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม กระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ และการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นสำคัญ ที่ผู้เรียนได้เรียนรู้และสร้างความรู้ด้วยตนเองร่วมกับกลุ่ม ได้เรียนรู้จากเหตุการณ์ สถานการณ์จริงในชีวิต จากสื่อ และแหล่งเรียนรู้ที่มีความหมายกับชีวิตของตนเอง เชื่อมโยงชีวิตและการดำเนินชีวิตของผู้เรียนในปัจจุบันและอนาคต

สาระการเรียนรู้ของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่มีสาระการเรียนรู้เฉพาะเจาะจงทั้งมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด ได้แก่

1. ทักษะชีวิตในสาระและมาตรฐานการเรียนรู้

1.1 สาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษา

สาระที่ 1 การเจริญเติบโตและพัฒนาการของมนุษย์

มาตรฐาน พ 1.1 เข้าใจธรรมชาติของการเจริญเติบโตและพัฒนาการของมนุษย์

สาระที่ 2 ชีวิตและครอบครัว

มาตรฐาน พ 2.1 เข้าใจและและเห็นคุณค่าตนเอง ครอบครัว เพศศึกษา และมีทักษะในการดำเนินชีวิต

สาระที่ 5 ความปลอดภัยในชีวิต

มาตรฐาน พ 5.1 ป้องกันและหลีกเลี่ยงปัจจัยเสี่ยง พฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพ อุบัติเหตุ การใช้ยา สารเสพติด และความรุนแรง

1.2 สาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

มาตรฐาน ส 2.2 เข้าใจและปฏิบัติตามหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดี มีค่านิยมที่ดีงาม และธำรงรักษาประเพณี และวัฒนธรรมไทย ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมไทยและสังคมโลกอย่างสันติสุข

1.3 สาระการเรียนรู้ภาษาไทย

สาระที่ 3 การฟัง การดู และการพูด

มาตรฐาน ท 3.1 สามารถเลือกฟังและดูอย่างมีวิจารณญาณ และพูดแสดงความคิดเห็นความรู้สึกในโอกาสต่าง ๆ อย่างมีวิจารณญาณและสร้างสรรค์

2. ทักษะชีวิตในกิจกรรมระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน

2.1 จัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยหลักสูตรกิจกรรมแนะแนวหรือโฮมรูมเกี่ยวกับกิจกรรมพลศึกษา กิจกรรมทักษะชีวิต สารเสพติด เอดส์ ความรุนแรง การรู้จักเข้าใจตนเอง และกิจกรรมตาม

องค์ประกอบทักษะชีวิตในชั่วโมงกิจกรรมแนะแนว การจัดค่ายทักษะชีวิต เป็นต้น

2.2 สร้างทักษะชีวิตเฉพาะปัญหา เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมด้วยการช่วยเหลือแนะนำ (Advisory) โดยครูที่ปรึกษาหรือครูประจำชั้นเป็นผู้ให้คำปรึกษาผู้เรียนเป็นรายบุคคลตามสภาพปัญหาและความรุนแรงของปัญหา

2.3 การสร้างทักษะชีวิตในเด็กที่อยู่ในสภาวะวิกฤต ด้วยการให้จิตวิทยาการแนะแนว หรือการให้คำปรึกษา (Counseling) หรืออาจส่งต่อ (Refer) กรณีต้องการบำบัดรักษาจากสถานบริการทางสาธารณสุขหรือหน่วยงานต่าง ๆ เช่น ภาวะวิกฤตชีวิตคิดยาบ้า หรือการมีพฤติกรรมทางจิต

การสร้างทักษะชีวิต

ทักษะชีวิตเป็นความสามารถที่เกิดในตัวผู้เรียนได้ด้วยวิธีการสำคัญ 2 วิธี คือ

1. เกิดเองตามธรรมชาติ เป็นการเรียนรู้ที่ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ และการมีแบบอย่างที่ดี แต่การเรียนรู้ตามธรรมชาติจะไม่มีทิศทางและเวลาที่แน่นอน บางครั้งกว่าจะเรียนรู้ก็อาจสายเกินไป
2. การสร้างและพัฒนาโดยกระบวนการเรียนการสอน เป็นการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ร่วมกันในกลุ่ม ผ่านกิจกรรมรูปแบบต่างๆ ได้ลงมือปฏิบัติ ได้ร่วมคิดอภิปรายแสดงความคิดเห็น ได้แลกเปลี่ยนความคิดและประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ได้สะท้อนความรู้สึกรู้สึกนึกคิด มุมมอง เชื่อมโยงสู่วิถีชีวิตของตนเอง เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่และปรับใช้กับชีวิต

กิจกรรมการเสริมสร้างและพัฒนาทักษะชีวิต

กิจกรรมที่สร้างและพัฒนาทักษะชีวิต ต้องเป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้เรียนเป็นผู้ได้รับประโยชน์สูงสุดจากการเรียนรู้ ซึ่งลักษณะของกิจกรรมที่มีประสิทธิภาพในการเสริมสร้างและพัฒนาทักษะชีวิตผู้เรียน มีดังนี้

1. กิจกรรมที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมค้นพบความรู้ หรือสร้างความรู้ได้ด้วยตนเอง ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดทักษะชีวิตในด้านการคิดวิเคราะห์ คิดตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ เช่น กิจกรรมที่ผู้เรียนได้ร่วมแสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ และกิจกรรมที่ผู้เรียนได้สืบค้นหรือศึกษาค้นคว้าสังเคราะห์ความรู้จากสื่อและแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษาที่เชื่อมโยงกับชีวิตและการดำเนินชีวิตในอนาคต
2. กิจกรรมที่ผู้เรียนได้ทำกิจกรรมร่วมกัน ได้ลงกระทำกิจกรรมลักษณะต่างๆ ได้ประยุกต์ใช้ความรู้ เช่น กิจกรรมทัศนศึกษา กิจกรรมค่าย กิจกรรมวันสำคัญ กิจกรรมชมรม/ชุมนุม กิจกรรมโครงการ/โครงการ กิจกรรมจิตอาสา เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้เป็นกิจกรรมที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาทักษะชีวิตดังนี้

2.1 ได้ใช้ทักษะการสื่อสาร และเสริมสร้างสัมพันธภาพระหว่างกลุ่มเพื่อน ได้ฝึกการจัดการกับอารมณ์และความเครียดของตนเอง

2.2 ได้รับความรู้ความคิดของผู้อื่น ทำให้เข้าใจผู้อื่น นำไปสู่การยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น รู้จักไตร่ตรองทำความเข้าใจและตรวจสอบตนเอง นำไปสู่การเข้าใจตนเองและเห็นใจผู้อื่น

2.3 ได้รับการยอมรับจากกลุ่ม ได้แสดงออกในด้านความคิด การพูด และการทำงานมีความสำเร็จ ทำให้ได้รับคำชมจากเพื่อน ครู และผู้เกี่ยวข้อง เกิดความภาคภูมิใจและเห็นคุณค่าของตนเอง นำไปสู่ความรับผิดชอบทั้งต่อตนเองและสังคม

กิจกรรมการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นสำคัญ ตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษาที่ครูคุ้นเคย หรือ รู้จัก เช่น การเรียนรู้อย่างมีความสุข การเรียนรู้เพื่อพัฒนาการคิดและการปฏิบัติจริง (โครงการ) การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การเรียนรู้เพื่อพัฒนาสุนทรียภาพและลักษณะนิสัยด้านศิลปะ ดนตรี กีฬา และพัฒนากาย วาจา ใจ เป็นต้น หากครูจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างเป็นกระบวนการ ใส่ใจพฤติกรรม การเรียนรู้ทุกขั้นตอนของกระบวนการก็สามารถสร้างและพัฒนาทักษะชีวิตให้กับผู้เรียนได้

การจัดกิจกรรมที่เชื่อมโยงความรู้กับความคิดเชิงทักษะชีวิตด้วยพลังคำถามก็มีอิทธิพลต่อวิธีการคิดการเรียนรู้ชีวิตของผู้เรียนอย่างมาก การตั้งคำถามที่มีพลังให้ผู้เรียนได้โต้ตอบพูดคุย สนทนา อภิปราย เพื่อตอบคำถามมีความสำคัญต่อการพัฒนาทักษะชีวิต เพราะการสนทนาสอบถาม และตอบคำถามแบบเชื่อมโยง จะทำให้ผู้เรียนมองเห็นความเชื่อมต่อกันระหว่างการเรียนรู้และพฤติกรรม การเรียนรู้กับประสบการณ์ในชีวิตประจำวันของผู้เรียน จะมองเห็นความเป็นจริงในชีวิตของตนและถูกท้าทายให้คิดทางออก ให้โอกาสสร้างแนวคิดมุมมองใหม่ ๆ ร่วมกัน

3. กิจกรรมบูรณาการหรือสอดแทรกทักษะชีวิตพื้นฐานเป็นลักษณะของกิจกรรมที่กำหนดให้ผู้เรียนได้อภิปรายแสดงความรู้สึกรู้สึกคิด และการประยุกต์ความคิดอย่างมีประสิทธิภาพ หลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แต่ละครั้ง ด้วยประเด็นคำถามสะท้อน เชื่อมโยง ปรับใช้ เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ บทเรียนสำคัญ ที่จะพัฒนาและเสริมสร้างทักษะชีวิตให้กับตัวผู้เรียนได้ตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น รู้จักการจัดการกับอารมณ์และความเครียดอย่างเหมาะสม และรู้จักสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น รู้จักคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ โดยวิธีการสะท้อน (Reflect) ความรู้สึกและความคิดที่ได้รับจากการปฏิบัติกิจกรรมเชื่อมโยง (Connect) กับประสบการณ์ในชีวิตที่ผ่านมาหรือที่ตนเองได้เรียนรู้แล้ว เป็นองค์ความรู้ใหม่ แล้วนำมาปรับใช้ (Apply) ในชีวิตประจำวันของตนเองทั้งในปัจจุบันและอนาคต

การพัฒนาทักษะชีวิตบูรณาการการเรียนการสอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2554 : 17) ได้กล่าวถึงกิจกรรมบูรณาการหรือสอดแทรกทักษะชีวิตพื้นฐานว่าเป็นกิจกรรมที่กำหนดให้ผู้เรียนได้อภิปรายแสดงความรู้สึกรู้สึกคิด

และการประยุกต์ใช้ความคิดอย่างมีประสิทธิภาพ หลังสิ้นสุดการเรียนรู้ หรือสิ้นสุดกระบวนการเรียน การสอนเนื้อหาสาระในหลักสูตรตามปกติแล้ว เพื่อให้ผู้เรียนเปิดเผยตัวเองผ่านการสะท้อนความรู้สึก หรือมุมมองของตนเอง ได้คิดเชื่อมโยงความรู้ใหม่กับประสบการณ์เดิมของผู้เรียน และได้ประยุกต์ ความรู้นั้นไปใช้ในชีวิตจริงของผู้เรียน โดยครูหรือผู้จัดกิจกรรมเป็นผู้ตั้งประเด็นคำถาม ให้ผู้เรียนได้ สะท้อน (Reflect) เชื่อมโยง (Connect) และปรับใช้ (Apply) เรียกคำถามดังกล่าวโดยย่อว่า คำถาม R - C - A ซึ่งย่อมาจาก Reflect : สะท้อน Connect : เชื่อมโยง Apply : ปรับใช้หรือประยุกต์ใช้นั่นเอง

การพัฒนาทักษะชีวิตด้วยเทคนิคคำถาม R - C - A

เป็นการบูรณาการหรือสอนแทรกทักษะชีวิตพื้นฐานในการเรียนการสอนปกติใน 8 กลุ่ม สาระการเรียนรู้ ด้วยการถามเพื่อการสะท้อน (Reflect) การเชื่อมโยง (Connect) การปรับใช้ (Apply) หรือคำถาม R - C - A หลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรมการเรียนรู้รายครั้ง รายชั่วโมงหรือรายกิจกรรม

ลักษณะของคำถาม R - C - A

1. เป็นคำถามเพื่อให้ผู้เรียนสะท้อนความรู้สึกหรือมุมมองของตน (R : Reflect) เป็นการ ถามถึงสิ่งที่ผู้เรียนสังเกตเห็นมองเห็นหรือสัมผัสหรือถามถึงความรู้สึกของผู้เรียนที่เกิดขึ้นในขณะร่วม กิจกรรมการเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้ในชั่วโมงนั้น

เช่น - นักเรียนมีความรู้สึกอย่างไรที่ได้เรียนในเรื่องนี้

- นักเรียนได้สังเกตไหมว่า ขณะทำงานร่วมกันกับเพื่อนมีอะไรเกิดขึ้นบ้าง (ใครทำอะไรอย่างไร)
- พฤติกรรม/กิริยาอาการในการทำงานของกลุ่มเพื่อให้งานที่รับมอบหมายเสร็จทันเวลา เป็นอย่างไรบ้าง

ฯลฯ

2. เป็นคำถามเพื่อให้ผู้เรียนได้คิดเชื่อมโยง (C : Connect) เป็นการถามเพื่อให้เกิดการ เชื่อมโยงระหว่างประสบการณ์เดิมหรือความรู้ที่มีมาก่อนกับประสบการณ์หรือความคิดที่เกิดจากการ เรียนรู้ใหม่ในชั่วโมงนั้น

เช่น - ในการทำงานร่วมกันที่ผ่านมาในชั่วโมงก่อน ๆ นักเรียนเคยมีความรู้สึกเหมือน ครั้งนี้หรือไม่ และความรู้สึกนั้นเป็นอย่างไร

- ในการทำงานร่วมกันในกลุ่มที่ผ่านมา (ในครั้งก่อน)นักเรียนเคยสังเกตบ้างไหม ว่า มีอะไรเกิดขึ้นขณะช่วยกันทำงาน กิริยาอาการหรือพฤติกรรมของเพื่อน ๆ กับตัวเราเป็นอย่างไรบ้าง

- ความรู้สึกหรือการกระทำของนักเรียนในครั้งนี้อย่างไร เหมือนกับกับที่นักเรียนเคยรู้สึกหรือเคยทำมาในครั้งก่อน ๆ อย่างไรบ้าง เพราะอะไร หรือเกิดจากสาเหตุอะไร ฯลฯ

3. เป็นคำถามเพื่อการปรับใช้ (A : Apply) เป็นการถามถึงสิ่งที่ได้เรียนรู้ใหม่ในปัจจุบันไปปรับใช้เพื่อเตรียมความพร้อมในการเผชิญกับเหตุการณ์หรือสถานการณ์ต่าง ๆ ในอนาคต

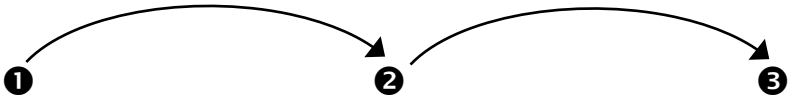
- เช่น - ในอนาคตหากนักเรียนเกิดความรู้สึกอย่างครั้งนี้อีก นักเรียนจะมีแนวทางการปฏิบัติตนอย่างไรบ้าง จึงจะควบคุมหรือผ่อนคลายความรู้สึกนึกคิดที่ทำให้เกิดความกังวลหรือความเครียดให้หมดไปได้
- ในอนาคตหากนักเรียนพบเห็นพฤติกรรมอย่างนี้อีก จะมีแนวทางปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตนเองและเพื่อน ๆ อย่างไรบ้าง
 - ในอนาคตหากนักเรียนเจอกับเหตุการณ์เช่นนี้อีก นักเรียนจะมีแนวทางในการปฏิบัติตนอย่างไรหรือแก้ไขเหตุการณ์อย่างไร

เทคนิคการใช้คำถาม R - C - A

การตั้งคำถาม R - C - A เพื่อสอบถามผู้เรียนหลังจากเสร็จสิ้นกระบวนการจัดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ หรือตัวชี้วัดการเรียนรู้ของผู้เรียนในแต่ละครั้งแล้วนั้น ครูจะต้องตั้งคำถามเพื่อการสนทนาสอบถามให้ผู้เรียนได้สะท้อน เชื่อมโยง และปรับใช้สอดคล้องกัน ให้เกิดคุณลักษณะทักษะชีวิตองค์ประกอบเดียวกันอย่างต่อเนื่อง มุ่งเน้นการพัฒนาองค์ความรู้ที่สททางเดียวกัน โดยเริ่มจากการถามความรู้สึกหรือมุมมอง (Reflect) จากนั้นถามต่อด้วยคำถามให้คิดเชื่อมโยง (Connect) และจบด้วยคำถามให้อภิปรายเพื่อการปรับใช้ (Apply) ด้วยการสร้างความคิด จินตนาการและองค์ความรู้เตรียมพร้อมสำหรับใช้ในสถานการณ์ใหม่ที่อาจเผชิญในอนาคตทั้งระยะสั้นและอนาคตระยะยาว

ตัวอย่าง การตั้งคำถาม R - C - A เพื่อสอบถามผู้เรียนหลังจากเสร็จสิ้นกระบวนการจัดกิจกรรมใช้เวลา 5 - 10 นาที ที่แสดงความต่อเนื่อง สอดรับความคิด ความรู้ของผู้เรียนอย่างมีทิศทางเดียวกัน ดังแสดงในตารางที่ 2.9

ตารางที่ 2.9 ตัวอย่าง การตั้งคำถาม R - C - A

คำถามเพื่อการสะท้อน (R : Reflect)	คำถามเพื่อการเชื่อมโยง (C : Connect)	คำถามเพื่อการปรับใช้ (A : Apply)
<ul style="list-style-type: none"> นักเรียนมีความรู้สึกอย่างไรบ้างที่เราได้เรียนรู้ได้ทำงานร่วมกัน 	<ul style="list-style-type: none"> ในช่วงที่ผ่านมา นักเรียนเคยมีความรู้สึกอย่างไรเกิดขึ้นหรือไม่แล้วนักเรียนทำอะไรกับความรู้นั้น (มีวิธีการอย่างไรจัดการกับความรู้อื่นที่เกิดขึ้น) 	<ul style="list-style-type: none"> ในโอกาสต่อไปถ้าหากนักเรียนเกิดความรู้สึกอย่างไรอีกนักเรียนจะมีวิธีการอย่างไรไม่ให้ความรู้สึกนี้รบกวนตัวเราอีก (ช่วยกันคิด)
<ul style="list-style-type: none"> นักเรียนได้สังเกตหรือได้เห็นไหมว่า สิ่งที่เราแสดงออกต่อเพื่อนในกลุ่มเป็นอย่างไร (ดี/ไม่ดี) ในการทำงานร่วมกันในครั้งต่อไป หากมีความขัดแย้งหรือความเห็นไม่ตรงกันอย่างไรอีกนักเรียนจะอย่างไรหรือคลี่คลายเหตุการณ์อย่างไร 	<ul style="list-style-type: none"> ในการทำงานร่วมกันกับเพื่อนที่ผ่านมา นักเรียนเคยแสดงออกหรือเคยเห็นเพื่อนแสดงออกต่อเพื่อนของเราเช่นครั้งนี้หรือไม่ นักเรียนคิดว่าการแสดงออกนั้นดีหรือไม่ดี ทำความเดือดร้อนให้ผู้อื่นหรือไม่ ใครชอบ/ไม่ชอบบ้าง ครั้งนั้นนักเรียนแก้ไขอย่างไร 	<ul style="list-style-type: none"> ในการทำงานร่วมกันในครั้งต่อไป หากมีความขัดแย้งหรือความเห็นไม่ตรงกันอย่างไรอีกนักเรียนจะอย่างไรหรือคลี่คลายเหตุการณ์อย่างไร
<ul style="list-style-type: none"> นักเรียนมีความรู้สึกหรือมีความคิดเห็นอย่างไรกับความขัดแย้งหรือการมีความคิดเห็นไม่ตรงกันของเพื่อนๆ ในกลุ่ม/ในห้องเรียน 	<ul style="list-style-type: none"> ความขัดแย้งครั้งนี้หรือเหตุการณ์แบบนี้เหมือนกับครั้งก่อน ๆ หรือไม่ มันเกิดขึ้นได้อย่างไร นักเรียนทำอะไรหรือปฏิบัติอย่างไรกับความรู้นั้น นักเรียนทำอะไรจึงหยุดความขัดแย้งความเห็นไม่ตรงกันได้ 	<ul style="list-style-type: none"> ในการทำงานร่วมกันในครั้งต่อไป หากมีความขัดแย้งหรือความเห็นไม่ตรงกันอย่างไรอีกนักเรียนจะอย่างไร หรือคลี่คลายเหตุการณ์อย่างไร

ตารางที่ 2.9 ตัวอย่าง การตั้งคำถาม R - C - A (ต่อ)

คำถามเพื่อการสะท้อน (R : Reflect)	คำถามเพื่อการเชื่อมโยง (C : Connect)	คำถามเพื่อการปรับใช้ (A : Apply)
<ul style="list-style-type: none"> นักเรียนเคยสังเกตตนเองหรือไม่ว่าตนเองมีวิธีการอย่างไรทำให้ตนเองไม่โกรธเมื่อเกิดความขัดแย้งกันกับเพื่อน ๆ และทำอะไรบ้าง ความขัดแย้งนั้นจึงไม่รุกรามไปและยุติได้ (ขณะทำกิจกรรมปัจจุบัน) 	<ul style="list-style-type: none"> นักเรียนคิดว่าที่ผ่านมามีความขัดแย้งความโกรธนั้นมีสาเหตุมาจากอะไร ถ้าย้อนกลับไปได้ นักเรียนจะไม่ทำ/ปฏิบัติ.... (ทางลบ).....แต่จะทำ/ปฏิบัติ.... (ทางบวก)..... 	<ul style="list-style-type: none"> นักเรียนคิดว่าจะทำอะไรหรือปฏิบัติตนอย่างไร ปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างไร เพื่อให้สัมพันธ์ภาพระหว่างเพื่อนดีขึ้น นักเรียนตั้งใจจะเปลี่ยนแปลงตนเองอย่างไร เพื่อให้การเรียนดีขึ้นหรือมีชีวิตที่ดีในอนาคต นักเรียนตั้งใจจะเปลี่ยนแปลงหรือปรับวิธีการทำงานร่วมกันในกลุ่มอย่างไรบ้าง เพื่อให้อยู่ร่วมกันทำงานร่วมกันได้อย่างราบรื่น

①
②
③

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2554 : 19)

การที่ผู้เรียนได้มีโอกาสสนทนา หรืออภิปรายเพื่อตอบคำถาม มีความสำคัญต่อการพัฒนาทักษะชีวิตอย่างมาก เพราะการสนทนาสอบถามและตอบคำถามแบบเชื่อมโยงจะทำให้ผู้เรียนมองเห็นความเชื่อมต่อกันระหว่างการเรียนรู้และพฤติกรรมการเรียนรู้ กับประสบการณ์ในชีวิตประจำวันของผู้เรียน จะมองเห็นความเป็นจริงในชีวิตของตนและถูกท้าทายให้คิดหาทางออก ให้โอกาสสร้างแนวความคิดหรือมุมมองใหม่ๆ ได้ร่วมแบ่งปันความคิดเห็น ความกังวลในใจและประสบการณ์ของตนเอง ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง อย่างมีวิจารณญาณ นำไปสู่ความเข้าใจที่ลึกซึ้ง และยังเป็นการส่งเสริมความคิดขั้นสูงและพัฒนาทักษะการฟัง การพูดของผู้เรียนอีกด้วย ทั้งนี้ ครูหรือผู้สอนจะต้องใช้เทคนิคการตั้งคำถามให้ผู้เรียนสะท้อน-เชื่อมโยง-ปรับใช้ (R - C - A) ในเรื่องที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต และการพัฒนาทักษะชีวิตของผู้เรียนในด้านบวกหลังจากสิ้นสุดการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามเนื้อหาสาระ วัตถุประสงค์ และตัวชี้วัดในรายวิชาที่หลักสูตรกำหนด ในแต่ละกิจกรรมหรือแต่ละรายชั่วโมงเรียนเสมอ

การพัฒนาและเสริมสร้างทักษะชีวิตเป็นภูมิคุ้มกันชีวิตให้แก่เด็ก เยาวชน ในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงและเตรียมพร้อมสำหรับการดำเนินชีวิตในอนาคต จึงเป็นภารกิจสำคัญของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่จะต้องจัดการเรียนการสอน ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 โดยเสริมสร้างทักษะชีวิตให้มากที่สุด ทั้งใน 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน อันได้แก่ กิจกรรมแนะแนว กิจกรรมโฮมรูม กิจกรรมนักเรียน (กิจกรรมลูกเสือ-เนตรนารี ยุวกาชาด ผู้บำเพ็ญประโยชน์ กิจกรรมชมรม/ชุมนุม) กิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ และกิจกรรมที่เสริมสร้างคุณลักษณะตามนโยบายของสถานศึกษา ซึ่งเป็นกิจกรรมที่สามารถพัฒนาและเสริมสร้างทักษะชีวิตได้ทุกองค์ประกอบของทักษะชีวิต

การประเมินทักษะชีวิต

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2559 : 155) ได้กล่าวถึงการประเมินทักษะชีวิตผู้เรียนไว้ว่า การประเมินเป็นสิ่งจำเป็นและเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนเป็นอย่างมาก เพราะการประเมินทำให้ได้ข้อมูลพื้นฐานที่นำไปสู่การพัฒนา ถ้าไม่มีการประเมินก็จะไม่ทราบว่าต้องปรับปรุงอะไร การประเมินทักษะชีวิตจะประเมินตามวัยของผู้เรียน เนื่องจากผู้เรียนในแต่ละระดับอายุ จะมีพฤติกรรมด้านทักษะชีวิตที่แตกต่างกันตามประสบการณ์ ความพร้อม วุฒิภาวะ และสิ่งแวดล้อมรอบตัวผู้เรียน

ดังนั้น การประเมินที่ดี คือ การประเมินที่เป็นประโยชน์ต่อผู้เรียน จึงต้องเป็นการประเมินเพื่อพัฒนา โดยการประเมินเพื่อพัฒนาต้องทำการประเมินควบคู่เป็นเนื้อเดียวกันกับการเรียนการสอน ครูที่สามารถประเมิน “พฤติกรรมทักษะชีวิต” ตามสภาพความเป็นจริงของผู้เรียนได้ก็คือ ครูที่รู้จักผู้เรียนเป็นรายบุคคล วิธีประเมินทักษะชีวิตผู้เรียนที่มีประสิทธิภาพวิธีหนึ่ง คือ การสังเกตพฤติกรรม การสะท้อนความคิด ความรู้สึกอย่างอิสระของผู้เรียนในโอกาสต่างๆ เช่น การสนทนา การตอบคำถาม การวิพากษ์วิจารณ์ แสดงความคิดเห็น การแสดงความรู้สึก ความเชื่อและเหตุผลในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่ผู้เรียนเผชิญ เป็นต้น

แนวคิดในการประเมินทักษะชีวิต

การประเมินมีหลายลักษณะซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึงการประเมินที่เหมาะสมกับการประเมินทักษะชีวิตในชั้นเรียนเพียง 3 ลักษณะ ดังต่อไปนี้

1. การประเมินวินิจฉัย (Diagnostic Assessment) เป็นการประเมินที่เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อค้นหาว่าผู้เรียนมีพฤติกรรมทักษะชีวิตอย่างไร มีข้อบกพร่องอะไรบ้างที่จะต้องได้รับการส่งเสริมพัฒนา แล้วหาวิธีสร้างเสริมพัฒนาผู้เรียนต่อไป วิธีการประเมินอาจใช้ทั้งการสังเกต การสนทนาพูดคุย สอบถามหรือประเมินตนเองก็ได้

2. การประเมินระหว่างการเรียนรู้หรือระหว่างทำกิจกรรม (Ongoing Assessment) เป็นการประเมินการเรียนรู้และพฤติกรรมที่แสดงออกอย่างต่อเนื่อง ตลอดการเรียนการสอน เป็นการเก็บข้อมูลพฤติกรรมของผู้เรียนในสภาพที่สอดคล้องกับความเป็นจริง แล้วสะท้อนความสามารถที่แท้จริงของผู้เรียนออกมา การประเมินลักษณะนี้มีความสำคัญมาก ครูจะได้ข้อมูลที่เป็นจริงที่สามารถนำไปกำหนดแนวทางการพัฒนาทักษะชีวิต ให้ผู้เรียนมีพัฒนาการที่ก้าวหน้าตามตัวชี้วัด พฤติกรรมทักษะชีวิตตามที่คาดหวัง วิธีการประเมินอาจใช้การสังเกต การสัมภาษณ์ การสอบถาม พุดคุยสนทนา จดบันทึกแล้ววิเคราะห์ให้ความคิดเห็น ข้อเสนอแนะหรือข้อแนะนำ เพื่อการพัฒนาพฤติกรรมทักษะชีวิตต่อไป

3. การประเมินสรุปรวบยอด (Summative Assessment) เป็นการประเมินการเรียนรู้หรือพฤติกรรมที่ได้รับการพัฒนาแล้วหรือเมื่อสิ้นสุดกระบวนการพัฒนา เพื่อตรวจสอบพฤติกรรมทักษะชีวิตผู้เรียนตามตัวชี้วัด และใช้ผลการประเมินเป็นข้อมูลเปรียบเทียบกับประเมินวินิจฉัยก่อนการเรียนรู้ทักษะชีวิต ทำให้ทราบพัฒนาการทักษะชีวิตของผู้เรียน วิธีการประเมินอาจใช้การสังเกต สัมภาษณ์ ผู้เรียนเป็นรายบุคคล โดยประเมินความสามารถในการเผชิญสถานการณ์ต่างๆ การแก้ปัญหาในสถานการณ์ที่กำหนดให้ และวิเคราะห์ความคิด ความเชื่อ การรู้จัก และภูมิคุ้มกันทางปัญญาของผู้เรียนจากการสะท้อนความคิด การเชื่อมโยงความคิด และการแสดงพฤติกรรมต่อเนื่องเมื่อเสร็จสิ้นกระบวนการเรียนรู้

การประเมินเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตจึงให้ความสำคัญกับการประเมินระหว่างการเรียนรู้หรือระหว่างการเรียนการสอน คือ จัดการเรียนรู้พร้อมกับจดบันทึกรวบรวมข้อมูลพฤติกรรมของนักเรียนไปพร้อมกัน และใช้ข้อมูลนั้นมาพัฒนาผู้เรียนต่อไป

นอกจากลักษณะของการประเมินทั้ง 3 ลักษณะที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ยังมีสิ่งสำคัญที่ควรนำมาพิจารณา คือ ผู้ประเมินและบริบทของการประเมิน ดังนี้

1. การประเมินภายใน (Internal Evaluation) เป็นการประเมินตนเอง (Self Evaluation) ซึ่งผู้เรียนที่มีความสามารถในการอ่านและสามารถตีความจากประเด็นที่อ่านได้จึงจะประเมินตนเองได้ดี

2. การประเมินภายนอก (External Evaluation) เป็นการประเมินโดยผู้อื่น ซึ่งเป็นบุคคลภายนอกที่คอยเฝ้าดูเฝ้าสังเกตพฤติกรรมและความเปลี่ยนแปลงปรับตัวของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง

การประเมินทักษะชีวิตที่มีประสิทธิภาพได้ข้อมูลที่สอดคล้องกันตรงตามความเป็นจริงมากที่สุด ต้องประเมินทั้งที่เป็นการประเมินภายในและการประเมินภายนอก ถ้าการประเมินตนเอง การสะท้อนความรู้ความคิดของตนเอง มีผลการประเมินตรงกับสิ่งที่ผู้ประเมินภายนอกต้องการ ก็แสดงว่าผู้เรียนรู้จักตนเองอย่างแท้จริง

การประเมินทักษะชีวิต “ต้องใช้จิตวัดจิต” การที่ครูทำการประเมินแล้วมองผู้เรียนว่าเป็น
 อย่างนั้นอย่างนี้ นั่นคือ “จิตวัดจิต” โดยอาศัยตัวชี้วัดพฤติกรรมทักษะเป็นตัวนำการประเมิน ซึ่งวิธีการ
 ประเมินที่อาศัย “จิตวัดจิต” ได้อย่างโปร่งใส คือ การสังเกต การสัมภาษณ์ สนทนา และสอบถาม

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จึงกล่าวได้ว่า การประเมินทักษะชีวิต เป็นเครื่องมือสำคัญที่จะ
 ทำให้ทราบถึงข้อมูลทักษะชีวิตที่แท้จริงของผู้เรียนว่าอะไรคือ จุดเด่น จุดด้อย อะไรที่ควรปรับปรุง
 พัฒนา แก้ไข อันจะไปสู่การพัฒนาทักษะชีวิตแก่ผู้เรียนไปในทิศทางที่ถูกต้องตามวัย

วิธีการประเมินพฤติกรรมทักษะชีวิตผู้เรียน

การประเมินทักษะชีวิตเป็นการประเมินพฤติกรรมผู้เรียนเป็นรายบุคคลเพื่อนำผลการ
 ประเมินมาพัฒนาผู้เรียนแต่ละคน ให้มีพัฒนาการตรงตามตัวชี้วัดทักษะชีวิตที่คาดหวัง ในแต่ละองค์
 ประกอบทักษะชีวิต ด้วยวิธีการสังเกตพฤติกรรมที่เป็นความสามารถในการเผชิญสถานการณ์ต่าง ๆ
 การแสดง ออกในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น และวิธีการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงความคิด ความเชื่อ การรู้จัก
 รู้เท่าทันจากคำตอบของผู้เรียนในการสนทนา สอบถามหรือสัมภาษณ์ซึ่งผู้ประเมินอาจเป็นครู เพื่อน
 ผู้ปกครอง หรือผู้เรียนเป็นผู้ประเมินตนเอง วิธีการประเมินพฤติกรรมทักษะชีวิตผู้เรียน มี 2 วิธี คือ

1. การสังเกตพฤติกรรมทักษะชีวิตของผู้เรียน

การประเมินพฤติกรรม เป็นการสังเกตการแสดงออกของผู้เรียน และพิจารณาประกอบ
 กับเกณฑ์รูปบริบทที่กำหนดไว้ สิ่งที่แสดงออกมีคุณภาพเพียงใด แต่การประเมินพฤติกรรมทักษะชีวิต
 อาจมีข้อจำกัด เพราะไม่ใช่การแสดงที่แท้จริงของผู้เรียนแต่ขึ้นอยู่กับคำตอบของผู้เรียน บุคคลอาจ
 คิดตอบคำถามอย่างหนึ่ง แต่เมื่อแสดงจริงๆ ก็อาจแสดงอีกอย่างหนึ่ง หรือบอกอีกอย่างหนึ่ง ดังนั้น
 การสังเกต จึงเป็นวิธีที่จะได้ข้อมูลที่ตรงกับความเป็นจริง พฤติกรรมที่ปรากฏออกมาจะบ่งบอกถึง
 พฤติกรรมที่แท้จริงได้

การสังเกตพฤติกรรมทักษะชีวิตของผู้เรียน เป็นการสังเกตในสภาวะที่ผู้ถูกสังเกตไม่
 รู้ตัวว่ากำลังมีการประเมิน การสังเกตจึงควรจัดทำควบคู่กับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนปกติ ไม่
 ควรแจ้งให้ผู้เรียนรู้ว่า ชั่วโมงนี้จะมีการประเมินเรื่องนั้นเรื่องนี้ เพราะถ้าผู้ถูกประเมินรู้ตัวก่อนก็จะมี
 การเสแสร้ง การสังเกตในสภาวะปกติถือว่าเป็นการสังเกตที่เหมาะสมที่สุด ส่วนการจัดกิจกรรมอย่าง
 จังใจเพื่อให้ผู้เรียนแสดงพฤติกรรมออกมา ก็อาจกระทำได้ในบางกรณี แต่ไม่ควรบอกให้ผู้เรียนรู้ว่า
 ต้องการสังเกตอะไรในระหว่างจัดกิจกรรมนั้น

จุดอ่อนของการสังเกตที่พึงระวัง หลีกเลี่ยงอยู่เสมอคือ การตีความพฤติกรรม ความรู้สึก
 อารมณ์ ความชื่นชม ชื่นชอบ และคุณค่า ผู้สังเกตไม่ควรใช้ประสบการณ์ความรู้สึกของตนเองเป็น
 ตัวกำหนด การใช้ความรู้และมาตรฐานของผู้สังเกตไปตีความไม่ควรทำอย่างยั้ง เพราะแต่ละบุคคลมี
 ลักษณะของเขาเองในการแสดงพฤติกรรม บางคนชื่นชอบ ภูมิใจมาก ดีใจมาก จะกระโดดโลดเต้น

หรือนำไปพูดคุย บอกเล่าให้ผู้อื่นรับรู้ แต่บางคนจะนิ่งเฉยซ่อนความดีใจ ภูมิใจ เอาไว้ภายในท่าทีของตน บางคนเมื่อผิดหวัง ไม่ชอบ ไม่ชื่นชม จะนำไปพูดคุยขยายความไม่ชอบนั้นให้ผู้อื่นรับรู้ ส่วนที่ดีใจ พอใจ ภูมิใจก็จะเก็บไว้ การไขประสบการณ์ความรู้สึกรู้สึกของผู้สังเกตไปตีความพฤติกรรม จึงอาจทำให้เกิดความผิดพลาดคลาดเคลื่อนไปจากบริบทในเรื่องนั้นๆ หรือตัวชี้วัดนั้นๆ

ถ้าหากต้องการทราบว่า ทำไมบุคคลจึงแสดงพฤติกรรมอย่างนั้น ก็สามารถใช่วิธีการสอบถาม สัมภาษณ์ ประกอบเพิ่มเติมได้ แต่ไม่ควรตีความหรือเข้าใจเอาเอง

ดังนั้น เพื่อหลีกเลี่ยงการตีความที่คลาดเคลื่อนของผู้สังเกต วิธีการสังเกตจึงต้องกำหนดพฤติกรรมและคำอธิบายพฤติกรรมไว้ให้ชัดเจน มีพฤติกรรมชี้วัดหรือพฤติกรรมบ่งชี้ที่สอดคล้องกับพฤติกรรมทักษะชีวิตในแต่ละองค์ประกอบ เพื่อนำไปสู่การสังเกตพฤติกรรมได้ข้อมูลตรงประเด็นว่า ผู้เรียนกำลังเรียนรู้อะไรอยู่ในขณะนั้น เขาเรียนรู้อย่างไร เขามีภาวะความคิด ความเชื่อ โอนเอียงไปทิศทางที่ต้องการหรือไม่ และเขาแสดงออกอย่างไรซึ่งเป็นข้อมูลสำคัญที่ครูจะเพิ่มเติมให้ข้อเสนอแนะป้อนกลับได้เหมาะสมกับจังหวะ เวลา และสถานการณ์

ขั้นตอนการสังเกตเพื่อประเมินพฤติกรรมทักษะชีวิตในระหว่างเรียน

ขั้นตอนที่ 1 ระบุตัวชี้วัดพฤติกรรมที่ต้องการประเมิน

ตัวชี้วัดเปรียบเสมือนเป็นเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ หรือวัตถุประสงค์การพัฒนาพฤติกรรม เช่น “ชื่นชมต่อความสำเร็จ ความสามารถ และพฤติกรรมที่ดีของผู้อื่นด้วยวาจา ภาษากาย หรือสัญลักษณ์” เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 2 ระบุพฤติกรรมที่คาดว่า นักเรียนจะแสดงออกมา เพื่อใช้ในการสังเกตโดยตรง เช่น

- แสดงกิริยา ท่าทาง คำพูด ที่บอกถึงความชื่นชม ความสำเร็จของเพื่อนๆ เช่น การใช้สายตา การพูดเชิงบวก การสัมผัส

- เขียนแสดงความชื่นชม ให้กำลังใจ หรือแสดงสัญลักษณ์เพื่อบอกความชื่นชมของตนเองให้เพื่อน ๆ พ่อแม่ หรือบุคคลอื่น ๆ ในโอกาสสำคัญด้วยตนเองอยู่เสมอ

ขั้นตอนที่ 3 บันทึก และวิเคราะห์ตีความการเรียนรู้ หรือการแสดงผลพฤติกรรมทักษะชีวิตของผู้เรียนแต่ละคน โดยใช้เกณฑ์สรุปประกอบการตีความ และใช้แบบบันทึก หรือตารางการบันทึก และให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณภาพของผู้เรียนตามตัวชี้วัดพฤติกรรมเป้าหมาย

ขั้นตอนที่ 4 สร้างแผนผังของการให้ข้อเสนอแนะเชิงอธิบาย (Descriptive Feed Back) พฤติกรรม ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนสามารถที่จะมองเห็นการเติบโตพัฒนาการด้านทักษะชีวิตของตนเอง และเชื่อมโยงความสามารถในการใช้ทักษะชีวิตของผู้เรียน เพื่อเพิ่มเติมหรือเสริมเพิ่มให้กับผู้เรียนได้ตรงจุดมุ่งหมายที่ผู้เรียนได้ประโยชน์สูงสุด

2. การสัมภาษณ์เพื่อรวบรวมข้อมูลทักษะชีวิตผู้เรียน

การสัมภาษณ์เป็นการสอบถามหรือใช้คำถามนำการสนทนาซึ่งการที่ผู้เรียนได้มีโอกาสสนทนา ตอบคำถาม มีความสำคัญต่อการพัฒนาทักษะชีวิตอย่างมาก เพราะการสนทนาสอบถามหรือสัมภาษณ์ จะมองเห็นความเชื่อมต่อกันระหว่างการเรียนรู้ ประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน และพฤติกรรมทักษะชีวิต ได้เปิดโอกาสให้ได้เห็นมุมมองใหม่ๆ หรือความกังวลในใจของผู้เรียนได้ชัดเจนขึ้น นำไปสู่ความเข้าใจที่ลึกซึ้ง และหากครูตั้งประเด็นคำถามการสัมภาษณ์ที่มีประสิทธิภาพ จะทำให้ผู้เรียนถ่ายทอดคำตอบ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถภายในของผู้เรียนให้ผู้สัมภาษณ์ได้รับรู้ เช่น วิธีการตัดสินใจ วิธีการแก้ปัญหา วิธีการจัดการกับความรู้สึกของตนเอง วิธีการควบคุมตนเอง วิธีการจัดการกับความขัดแย้งที่อาจเป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพ เหมาะสมถูกต้อง หรืออาจจะเป็นวิธีการที่ไม่เหมาะสมหรืออาจก่อให้เกิดผลกระทบตามมา ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการดูแลช่วยเหลือผู้เรียนเป็นรายบุคคลได้ตรงทิศทางและตรงกับสิ่งที่ปัญหาเกี่ยวกับผู้เรียน

จุดอ่อนของการสัมภาษณ์เพื่อรวบรวมข้อมูล

ในบางครั้งข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์อาจได้ข้อมูลไม่ครบถ้วน และเป็นข้อมูลที่ไม่ตรงกับความเป็นจริงเพราะมีข้อจำกัด ดังนี้

1. บุคลิกภาพและความสามารถของผู้สัมภาษณ์ ที่อาจทำให้ผู้เรียน หรือผู้ตอบเกิดความกลัวและอายที่จะตอบคำถามที่เป็นจริง
2. ประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ไม่ชัดเจน กำกวม หรือไม่ทำทนาย ให้ตอบคำถามหรือให้ข้อมูล ทำให้ได้ข้อมูลคำตอบคลาดเคลื่อนไม่ตรงตามพฤติกรรมที่ต้องการ
3. เวลาในการสัมภาษณ์ หากผู้สัมภาษณ์หรือครูมีเวลาน้อยที่ต้องเร่งรีบ จะทำให้เกิดการเร่งรัด อาจได้คำตอบจากผู้เรียนไม่ครบถ้วน ทำให้เกิดปัญหาในการถอดความและการจดบันทึก ความคิด ความรู้สึก หรือสิ่งที่ต้องการรู้จากผู้เรียนบกพร่องไม่ครบประเด็น ซึ่งอาจทำให้การวินิจฉัยพฤติกรรมคลาดเคลื่อนได้

รูปแบบของการสัมภาษณ์ มี 2 ลักษณะ คือ

1. การสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง (Structured Interview) เป็นการสัมภาษณ์ที่มีจุดมุ่งหมายและกำหนดตัวคำถามไว้เรียบร้อยแล้วโดยตัวคำตอบจะเป็นแบบให้เลือกตอบ เช่น ดี - ไม่ดี ใช่ - ไม่ใช่, จริง - ไม่จริง เป็นต้น
2. การสัมภาษณ์ที่ไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) เป็นการสัมภาษณ์ที่ไม่มีการกำหนดคำตอบไว้แน่นอนตายตัว โดยผู้ตอบ (ผู้ถูกสัมภาษณ์) จะตอบคำถามโดยอิสระ การสัมภาษณ์วิธีนี้ผู้สัมภาษณ์มีหน้าที่รับฟังและคอยกระตุ้นสรุปให้เข้าสู่ประเด็นที่ต้องการผู้สัมภาษณ์จะต้องมีความชำนาญเป็นพิเศษ

ดังนั้น “ครู” ผู้สัมภาษณ์จะต้องออกแบบการตอบคำถามเพื่อการสัมภาษณ์ ให้ผู้เรียนได้ตอบหรือถ่ายทอดความรู้ ความคิด ความรู้สึกนึกคิด มุมมอง ให้ผู้สัมภาษณ์ได้รับรู้และเก็บเป็นข้อมูล

สำหรับการพัฒนาพฤติกรรมทักษะชีวิตของผู้เรียนต่อไป

การรายงานผลการพัฒนาทักษะชีวิตของผู้เรียน

การรายงานผลการพัฒนาทักษะชีวิตผู้เรียน เป็นการสื่อสารให้ผู้ปกครอง และตัวผู้เรียน ทราบว่า ผู้เรียนมีความก้าวหน้าหรือมีพัฒนาการด้านพฤติกรรมทักษะชีวิตมากน้อยระดับใด ตลอดจน เป็นข้อมูลสำหรับครูผู้สอน หรือครูประจำชั้นในปีต่อไป ใช้เป็นฐานข้อมูลพัฒนาทักษะชีวิตผู้เรียน ต่อไปอย่างต่อเนื่อง เพื่อความคงทนของพฤติกรรม และเตรียมพร้อมสำหรับเผชิญการดำเนินชีวิตในอนาคต ดังนั้น การรายงานผลการพัฒนาทักษะชีวิตผู้เรียนจึงต้องมีข้อมูลที่ชัดเจนครอบคลุมพฤติกรรม ในทุกองค์ประกอบเชิงเอกสาร การรายงานผลการพัฒนาทักษะชีวิต อาจเป็นส่วนหนึ่งของเอกสาร หลักฐานการศึกษาที่สถานศึกษากำหนดหรือจัดทำขึ้น เพื่อบันทึกพัฒนาการผลการเรียนรู้ และข้อมูล สำคัญที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียน เช่น แบบรายงานประจำตัวนักเรียน ระเบียบสะสม หรืออาจทำเป็นเอกสาร รายงานคุณลักษณะทักษะชีวิต แยกต่างหากจากเอกสารการศึกษาของผู้เรียนเป็นรายกรณี

จากที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น จึงกล่าวได้ว่า วิธีการประเมินเป็นเครื่องมือสำคัญยิ่งที่จะให้ ได้ทราบถึงข้อเท็จจริงของทักษะชีวิตของผู้เรียน ซึ่งจะใช้หรือเลือกวิธีการสังเกต การสัมภาษณ์ ใด นั้น ขึ้นอยู่กับผู้ประเมินว่าจะใช้วิธีการไหนที่เหมาะสม เพื่อให้ได้ข้อมูลทักษะชีวิตของผู้เรียนอย่าง แท้จริงถูกต้องและลึกซึ้ง เพื่อรายงานข้อมูลไปยังผู้เกี่ยวข้องได้ร่วมกันแก้ไข ปรับปรุง และพัฒนา ทักษะชีวิตให้กับผู้เรียน ได้ถูกต้องไปในทิศทางเดียวกัน

ตอนที่ 4 เกษตรอินทรีย์

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดเชียงใหม่ (2562) ได้กล่าวถึงความหมายและความสำคัญของเกษตรอินทรีย์ หลักการเกษตรอินทรีย์ และการปลูกพืช เกษตรอินทรีย์และการดูแลรักษา ในรายวิชาเลือก หลักการเกษตรอินทรีย์ รหัสวิชา อข02007 ระดับ ประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย ตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับ การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ไว้ดังนี้

ความหมายของเกษตรอินทรีย์

ความหมายของเกษตรอินทรีย์มีหลายคนหลายองค์กรที่ได้ให้คำนิยามหรือความหมายของ เกษตรอินทรีย์ เช่น องค์กรมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ภาคเหนือได้ให้ความหมายของเกษตรอินทรีย์ว่า “เป็นระบบเกษตรที่ไม่ใช้สารเคมีสังเคราะห์ในการป้องกันและกำจัดศัตรูพืช วัชพืชหรือในการกระตุ้น

การเจริญเติบโต ตลอดจนไม่ใช้ปุ๋ยเคมีในการปรับปรุงบำรุงดิน แต่จะให้ความสำคัญต่อการปรับปรุงความอุดมสมบูรณ์ของดินและมาตรฐานทางชีวภาพ โดยใช้ซากพืช ปุ๋ยพืชสด หรือมูลสัตว์ในการปรับปรุง นอกเหนือจากนี้ยังห้ามใช้พืช หรือเมล็ดพันธุ์พืชที่มีการตัดต่อยีน และห้ามใช้จุลินทรีย์ที่มีการตัดต่อยีนในกระบวนการหมักปุ๋ยชีวภาพ”

กรมวิชาการ ได้ให้ความหมายของเกษตรอินทรีย์ว่า หมายถึง “ระบบการผลิตที่คำนึงถึงสภาพแวดล้อม รักษาสมดุลของธรรมชาติและ ความหลากหลายของทางชีวภาพ โดยมีระบบการจัดการนิเวศวิทยาที่คล้ายคลึงกับธรรมชาติ และหลีกเลี่ยงการใช้สารสังเคราะห์ไม่ว่าจะเป็นปุ๋ยเคมี สารกำจัดศัตรูพืชและฮอร์โมนต่าง ๆ ตลอดจนไม่ใช้พืชหรือสัตว์ที่เกิดจากการตัดต่อทางพันธุกรรม ที่อาจเกิดมลพิษในสภาพแวดล้อม เน้นการใช้อินทรีย์วัตถุ เช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยพืชสด และปุ๋ยชีวภาพในการปรับปรุงบำรุง ให้มีความอุดมสมบูรณ์ เพื่อให้ต้นพืชมีความแข็งแรงสามารถต้านทานโรคและแมลงด้วยตนเอง รวมถึงการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ประโยชน์ด้วย ผลผลิตที่ได้จะปลอดภัยจากสารพิษตกค้าง ทำให้ปลอดภัยทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคและไม่ทำให้สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมอีกด้วย”

สหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติได้ให้ความหมายเกษตรอินทรีย์ไว้ว่า “ระบบเกษตรที่ผลิตอาหารและเส้นใยด้วยความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อมและทางเศรษฐกิจ โดยเน้นที่หลักการปรับปรุงบำรุงดิน เคารพต่อศักยภาพทางธรรมชาติของพืช สัตว์และนิเวศการเกษตร เกษตรอินทรีย์จึงเป็นลดการใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอกและหลีกเลี่ยงจากการใช้สารเคมีสังเคราะห์ เช่น ปุ๋ย สารกำจัดศัตรูพืช และเวชภัณฑ์สำหรับสัตว์ แต่ในขณะเดียวกันก็ได้พยายามประยุกต์ใช้ธรรมชาติในการเพิ่มผลผลิต พัฒนาความต้านทานต่อโรคของพืชและสัตว์เลี้ยง หลักการเกษตรอินทรีย์เป็นหลักการสากลที่สอดคล้องกับเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคม ภูมิอากาศ และวัฒนธรรมของท้องถิ่นด้วย”

กล่าวโดยสรุป เกษตรอินทรีย์ คือ ระบบการผลิตที่คำนึงถึงสภาพแวดล้อม การรักษาสมดุลของธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ โดยมีการจัดระบบนิเวศวิทยาที่คล้ายคลึงกับธรรมชาติ หลีกเลี่ยงการใช้สังเคราะห์ไม่ว่าจะเป็นปุ๋ยเคมี สารกำจัดศัตรูพืชและฮอร์โมนต่าง ๆ ตลอดจนไม่ใช้พืช สัตว์ที่เกิดจากการตัดต่อทางพันธุกรรม

ความสำคัญของเกษตรอินทรีย์

การใช้ทรัพยากรดิน โดยไม่คำนึงถึงผลเสียของปุ๋ยเคมีสังเคราะห์ ก่อให้เกิดความไม่สมดุลในแร่ธาตุและกายภาพของดิน ทำให้สิ่งมีชีวิตที่มีประโยชน์ในดินนั้นสูญหายและไร้สมรรถภาพ ความไม่สมดุลนี้เป็นอันตรายยิ่งกระบวนการนี้เมื่อเกิดขึ้นแล้วจะก่อให้เกิดความเสียหายอย่างต่อเนื่องผืนดินที่ถูกผลาญไปนั้นได้สูญเสียความสามารถในการดูดซับแร่ธาตุ ทำให้ผลผลิตมีแร่ธาตุวิตามิน และพลังชีวิตต่ำ เป็นผลให้เกิดการขาดแคลนธาตุอาหารรองในพืช พืชจะอ่อนแอขาดภูมิต้านทานโรคและทำให้การคุกคามของแมลงและเชื้อโรคเกิดขึ้นได้ง่าย นำไปสู่การใช้สารเคมีฆ่าแมลงและเชื้อราเพิ่มขึ้น ดิน

ที่เสื่อมคุณภาพจะเร่งการเจริญเติบโตของวัชพืชให้แข่งกับพืชเกษตร นำไปสู่การใช้สารเคมีสังเคราะห์กำจัดวัชพืช ขอบบพร่องเช่นนี้ก่อให้เกิดวิกฤติในห่วงโซ่อาหารและระบบการเกษตร ทำให้เกิดปัญหาทางสุขภาพและสิ่งแวดล้อมอย่างยิ่งในโลกปัจจุบัน เกษตรอินทรีย์เป็นหนทางการแก้ปัญหาเหล่านั้นได้ดังนี้

1. ให้ปริมาณและคุณภาพผลผลิตที่ดีกว่า
2. ให้อาหารปลอดสารพิษสำหรับชีวิตที่ดีกว่า
3. ให้ต้นทุนการผลิตที่ต่ำเพื่อเศรษฐกิจที่ดีกว่า
4. ให้คุณภาพชีวิตและสุขภาพจิตที่ดีกว่า
5. ให้ผืนดินที่อุดมสมบูรณ์ดีกว่า
6. ให้สิ่งแวดล้อมที่ดีกว่า

ดังนั้น โดยสรุปจึงกล่าวได้ว่าเกษตรอินทรีย์เป็นระบบเกษตรที่มีลักษณะเป็นองค์รวม ที่ให้ความสำคัญในเบื้องต้นกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศการเกษตรและทรัพยากรธรรมชาติ แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่ได้ละเลยมิติด้านสังคมและเศรษฐกิจ เพราะความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม ไม่อาจดำรงอยู่ได้โดยแยกออกจากความยั่งยืนทางสังคมและเศรษฐกิจ

หลักการเกษตรอินทรีย์

หลักการสำคัญ 4 ประการ ของเกษตรอินทรีย์ คือ สุขภาพ, นิเวศวิทยา, ความเป็นธรรม และการดูแลเอาใจใส่ (health, ecology, fairness and care)

1. มิติด้านสุขภาพ

เกษตรอินทรีย์ ควรจะต้องส่งเสริมและสร้างความยั่งยืนให้กับสุขภาพอย่างเป็นองค์รวมของดิน พืช สัตว์ มนุษย์ และโลก สุขภาวะของสิ่งมีชีวิตแต่ละปัจเจกและของชุมชนเป็นหนึ่งเดียวกันกับสุขภาพของระบบนิเวศการ ที่ผืนดินมีความอุดมสมบูรณ์จะทำให้พืชพรรณต่างๆ แข็งแรงมีสภาวะที่ดีส่งผลต่อสัตว์เลี้ยงและมนุษย์อาศัยพืชพรรณเหล่านั้นเป็นอาหาร สุขภาวะเป็นองค์รวม เป็นปัจจัยที่สำคัญของสิ่งมีชีวิต การมีสุขภาพที่ดีไม่ใช่ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ แต่รวมถึงภาวะแห่งความเป็นอยู่ที่ดีของกายภาพ จิตใจ สังคม และสภาพแวดล้อมโดยรวม ความแข็งแรง ภูมิคุ้มกันและความสามารถในการฟื้นตัวเองจากความเสื่อมถอย เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของสุขภาพที่ดี ซึ่งบทบาทของเกษตรอินทรีย์ไม่ว่าจะเป็นการผลิตในไร่นา การแปรรูป การกระจายผลผลิตหรือการบริโภค ต่างก็มีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างสุขภาพที่ดีของระบบนิเวศ และสิ่งมีชีวิตทั้งปวง ตั้งแต่สิ่งมีชีวิตที่มีขนาดเล็กสุดในดินจนถึงตัวมนุษย์เราเอง เกษตรอินทรีย์จึงมุ่งที่จะผลิตอาหารที่มีคุณภาพสูง และมีคุณค่าทางโภชนาการเพื่อสนับสนุนให้มนุษย์ได้มีสุขภาพที่ดีขึ้น ด้วยเหตุนี้เกษตรอินทรีย์จึงเลือกที่จะปฏิเสธการใช้ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืช เวชภัณฑ์สัตว์และสารปรุงแต่งอาหารที่อาจมีอันตรายต่อสุขภาพ

2. มิติด้านนิเวศวิทยา

เกษตรกรอินทรีย์ควรจะต้องตั้งอยู่บนรากฐานของระบบนิเวศวิทยา วัฏจักรแห่งธรรมชาติ การผลิตการเกษตรจะต้องสอดคล้องกับวิถีแห่งธรรมชาติ และช่วยทำให้ระบบ และวัฏจักรธรรมชาติ เพิ่มพูนและยั่งยืนมากขึ้น

หลักการเกษตรอินทรีย์ในเรื่องนี้ ตั้งอยู่บนกระบวนการที่มองเกษตรอินทรีย์ในฐานะองค์ประกอบหนึ่งของระบบนิเวศที่มีชีวิต ดังนั้น การผลิตการเกษตรจึงต้องพึ่งพาอาศัยกระบวนการทางนิเวศวิทยาและวงจรของธรรมชาติ โดยการเรียนรู้และสร้างระบบนิเวศให้เหมาะสมกับการผลิตแต่ละชนิด ยกตัวอย่างเช่น ในกรณีของการปลูกพืช เกษตรกรจะต้องปรับปรุงดินให้มีชีวิตหรือในการเลี้ยงสัตว์ เกษตรกรจะต้องใส่ใจกับระบบนิเวศโดยรวมของฟาร์ม หรือในการเพาะเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกร ต้องใส่ใจกับระบบนิเวศของบ่อเลี้ยง การเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ หรือแม้แต่การเก็บเกี่ยวผลผลิตจากป่า จะต้องสอดคล้องกับวัฏจักรและสมดุลทางธรรมชาติ แม้ว่าวัฏจักรธรรมชาติจะเป็นสากล แต่อาจจะมีลักษณะท้องถิ่นนิเวศได้ ดังนั้นการจัดการเกษตรอินทรีย์จึงจำเป็นต้องสอดคล้องกับเงื่อนไขท้องถิ่นภูมินิเวศวัฒนธรรม และเหมาะสมกับขนาดของฟาร์ม เกษตรกรควรใช้ปัจจัยการผลิตและพลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ เน้นการใช้ซ้ำการหมุนเวียนเพื่อที่จะอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมให้มีความยั่งยืน ฟาร์มเกษตรอินทรีย์จึงควรสร้างความสมดุลของนิเวศการเกษตร โดยการออกแบบระบบการทำฟาร์มที่เหมาะสม การฟื้นฟูระบบนิเวศท้องถิ่นและการสร้างความหลากหลายทั้งทางพันธุกรรมและกิจกรรมทางการเกษตร ผู้คนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การแปรรูปการค้าและการบริโภค ผลผลิตเกษตรอินทรีย์ควรช่วยกันในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทั้งในแง่ของภูมินิเวศสภาพบรรยากาศนิเวศท้องถิ่น และความหลากหลายทางชีวภาพ อากาศและน้ำ

3. มิติด้านความเป็นธรรม

เกษตรกรอินทรีย์ ควรจะต้องอยู่บนความสัมพันธ์ที่มีความเป็นธรรมระหว่างสิ่งแวดล้อม โดยรวมและสิ่งมีชีวิต ความเป็นธรรมนี้รวมถึงความเท่าเทียมการเคารพความยุติธรรมและการมีส่วนร่วมในการปกป้องพิทักษ์โลกที่เราอาศัยอยู่ ทั้งในระหว่างมนุษย์ด้วยกันเองและระหว่างมนุษย์กับสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ

ในหลักการด้านนี้ ความสัมพันธ์ของผู้คนที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิต การจัดการผลผลิตเกษตรอินทรีย์ในทุกๆระดับควรมีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นธรรมทั้งเกษตรกร คนงาน ผู้แปรรูป ผู้จัดจำหน่าย ผู้ค้า และผู้บริโภค ทุกคนควรได้รับโอกาสในการมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีส่วนช่วยในการรักษาอาชีพโดยทางอาหาร และช่วยแก้ไขปัญหาคาความยากจน เกษตรอินทรีย์ควรมีเป้าหมายในการผลิตอาหารและผลผลิตการเกษตรอื่นๆ ที่เพียงพอและมีคุณภาพที่ดีในหลักการข้อนี้หมายถึงการปฏิบัติต่อสัตว์เลี้ยงอย่างเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการสภาพการเลี้ยงให้สอดคล้องกับลักษณะ และความต้องการทางธรรมชาติของสัตว์ รวมทั้งดูแลเอาใจใส่ความเป็นอยู่ของสัตว์อย่างเหมาะสม

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่นำมาใช้ในการผลิตและการบริโภค ควรจะต้องดำเนินการอย่างเป็นธรรมทั้งทางสังคม และทางนิเวศวิทยา รวมทั้งมีการอนุรักษ์ปกป้องให้กับอนุชนรุ่นหลัง ความเป็นธรรมนี้จะรวมถึงว่าระบบการผลิต การจำหน่าย และการค้าผลผลิตเกษตรอินทรีย์จะต้องโปร่งใสมีความเป็นธรรม และมีการนำต้นทุนทางสังคมและสิ่งแวดล้อมมาพิจารณาเป็นต้นทุนการผลิตด้วย

4. มิติด้านการดูแลเอาใจใส่

การบริหารจัดการเกษตรอินทรีย์ ควรจะต้องดำเนินการอย่างระมัดระวังและรับผิดชอบ เพื่อปกป้องสุขภาพ ความเป็นอยู่ของผู้คนทั้งในปัจจุบันและอนาคต รวมทั้งการพิทักษ์ปกป้องสภาพแวดล้อมโดยรวมด้วย

หลักพื้นฐานของการทำเกษตรอินทรีย์

1. ห้ามใช้สารเคมีสังเคราะห์ทางการเกษตรทุกชนิดไม่ว่าจะเป็นปุ๋ยเคมี ยาฆ่าหญ้า ยาป้องกัน กำจัดศัตรูพืช และฮอร์โมน
 2. เน้นการปรับปรุงบำรุงดินด้วยอินทรีย์วัตถุ เช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยพืชสด ตลอดจนการปลูกพืชหมุนเวียน เพื่อให้พืชแข็งแรงมีความต้านทานต่อ โรคแมลง
 3. รักษาความสมดุลของธาตุอาหารภายในฟาร์มโดยใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นมาหมุนเวียนให้เกิดประโยชน์สูงสุด
 4. ป้องกันมิให้มีการปนเปื้อนของสารเคมีจากภายนอกฟาร์มทั้งจากดิน น้ำ และอากาศ โดยจัดสร้างแนวกันชนด้วยการขุดคูหรือปลูกพืชยืนต้นและพืชล้มลุก
 5. ใช้พันธุ์พืชหรือสัตว์ที่มีความต้านทานและมีความหลากหลาย ห้ามใช้พันธุ์พืชหรือสัตว์ที่ได้จากการตัดต่อสารพันธุกรรม
 6. การกำจัดวัชพืชใช้แรงงานคนหรือเครื่องมือกลแทนการใช้สารเคมีกำจัดวัชพืช
 7. การป้องกันกำจัดวัชพืชใช้สมุนไพรกำจัดศัตรูพืชแทนการใช้ยาเคมีกำจัดศัตรูพืช
 8. ใช้ฮอร์โมนที่ได้จากธรรมชาติ เช่น จากน้ำสกัดชีวภาพแทนการใช้ฮอร์โมนสังเคราะห์
 9. รักษาความหลากหลายทางชีวภาพ โดยการรักษาไว้ซึ่งพันธุ์พืชหรือสัตว์สิ่งที่มีชีวิตทุกชนิดที่มีอยู่ในท้องถิ่นตลอดจนปลูกหรือเพาะเลี้ยงขึ้นมาใหม่
 10. การปฏิบัติหลักการเก็บเกี่ยวและการแปรรูปให้ใช้วิถีธรรมชาติและประหยัดพลังงาน
 11. ให้ความเคารพสิทธิมนุษยชนและสัตว์
 12. ต้องเก็บบันทึกข้อมูลไว้อย่างน้อยเพื่อรอการตรวจสอบ
- วิธีการทำเกษตรอินทรีย์
1. ไม่ใช้สารเคมีใด ๆ ทั้งสิ้น เช่น ปุ๋ยวิทยาศาสตร์และยาปราบศัตรูพืช
 2. มีการไถพรวนระยะเริ่มแรก และลดการไถพรวนเมื่อปลูกไปนาน ๆ เพื่อรักษาสภาพ

โครงสร้างของดิน

3. มีการเปลี่ยนโครงสร้างของดินตามธรรมชาติ คือมีการคลุมดินด้วย ใบไม้แห้ง หญ้าฟางแห้ง วัสดุอื่น ๆ ที่หาได้ในท้องถิ่นเพื่อรักษาความชื้นของดิน
4. มีการใช้ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก และปุ๋ยพืชสด เพื่อบำรุงรักษาแร่ธาตุที่จำเป็นแก่พืชในดิน
5. มีการเติมจุลินทรีย์ที่มีประโยชน์
6. มีการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาช่วย เช่น เทคนิคการปลูก การดูแลเอาใจใส่ การขยายพันธุ์ การเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์ การให้น้ำตลอดจนการเก็บเกี่ยว
7. มีการปลูกอย่างต่อเนื่องไม่ปล่อยให้ดินให้ว่างเปล่าแห้งแล้ง ทำให้โครงสร้างของดินเสีย จุลินทรีย์จะตาย อย่างน้อยให้ปลูกพืชคลุมดินไว้ชนิดใดก็ได้
8. มีการป้องกันศัตรูพืชโดยใช้สารสกัดธรรมชาติ เช่น สะเดา ข่า ตะไคร้ ยาสูบ ไล่ดิน และพืชสมุนไพรอื่น ๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น จะเห็นได้ว่าการทำเกษตรแบบอินทรีย์นั้นไม่ใช่เรื่องเกินความสามารถของเกษตรกรไทย และการทำเกษตรอินทรีย์นั้นจะได้ผลผลิตน้อยในระยะแรกเท่านั้น เมื่อดินเริ่มฟื้นมีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติแล้วผลผลิตจะสูงขึ้น

ข้อดีของเกษตรอินทรีย์

1. ให้ผลผลิตที่มีปริมาณและคุณภาพที่ดีกว่า
2. ให้ฟื้นดินที่อุดมสมบูรณ์ดีกว่าและให้สิ่งแวดล้อมที่ดีกว่า
3. ให้คุณภาพชีวิตและคุณภาพจิตที่ดีกว่า
4. ผู้ผลิตและผู้บริโภคไม่ต้องเสี่ยงต่อสารพิษที่อาจก่อให้เกิดโรคร้าย

การปลูกพืชเกษตรอินทรีย์และการดูแลรักษา

การปลูกพืชเกษตรอินทรีย์ ควรดำเนินการเลือกพื้นที่ที่เหมาะสม โดยอยู่ห่างโรงงาน ห่างแปลงปลูกที่ใช้สารเคมี มีแหล่งน้ำสะอาดไม่มีสารพิษเจือปน ทั้งนี้ต้องศึกษาประวัติพื้นที่ เช่น เคยปลูกพืชอะไร การใช้ปุ๋ย และสารเคมีย้อนหลังอย่างน้อย 3 ปี จากนั้นเลือกปลูกพืชให้เหมาะกับดิน โดยให้พิจารณาว่าดินมีทั้งดินร่วน ดินเหนียว หน้าดิน หน้าดินลึก ดินเป็นกรด ดินเป็นด่าง ดินเค็ม เป็นต้น จึงควรพิจารณาเลือกปลูกพืชที่ขึ้นอยู่เดิม และให้เก็บตัวอย่างดิน น้ำไปทำการวิเคราะห์

ควรมีการวางแผนจัดการได้แก่

1. การวางแผนป้องกันสารพิษจากภายนอกทั้งทางน้ำและทางอากาศ การป้องกันทางน้ำ โดยการขุดคูรอบแปลง การป้องกันทางอากาศโดยปลูกพืชกันชน เช่น ไม้ทรงสูง ไม้ทรงสูงปานกลาง ไม้ต้นเดี่ยว บนคันกั้นน้ำ รอบแปลง
2. วางแผนป้องกันภายใน โดยจัดระบบการระบายน้ำ การเก็บรักษาเครื่องมืออุปกรณ์และการเข้าออกไร่นา

3. วางแผนระบบการปลูกพืช ควรเลือกฤดูที่เหมาะสม ใช้พันธุ์พืชที่ต้านทานโรคแมลง
พืชบำรุงดิน พืชไถ่แมลง

การเตรียมดิน

1. เลือกพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของดินสูง
2. ถ้าดินเป็นกรดจัดใส่หินปูนลดความเป็นกรด
3. ปลูกพืชตระกูลถั่วและไถกลบ ได้แก่ โสน ถั่วพุ่ม ถั่วพรี ถั่วมะแฮ เป็นต้น
4. ใส่ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก เศษซากพืช เพื่อช่วยปรับโครงสร้างดิน และให้ธาตุอาหารพืช
5. ดินขาดฟอสฟอรัสให้ใส่ปุ๋ยหินฟอสเฟต
6. ดินขาดโพแทสเซียม ให้ใส่ปุ๋ยมูลค้างคาว เปลือกโพแทสเซียมธรรมชาติ และขี้เถ้าถ่าน
สารที่ไม่อนุญาตให้ใช้ปรับปรุงดิน

1. กากตะกอนโสโครก (โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับผัก)
2. สารเร่งการเจริญเติบโต
3. จุลินทรีย์และผลิตภัณฑ์จากจุลินทรีย์ที่ได้มาจากการตัดต่อสารพันธุกรรม
4. สารพิษตามธรรมชาติ เช่น โลหะหนักต่าง ๆ
5. ปุ๋ยเทศบาล หรือปุ๋ยหมักจากขยะในเมือง

สารที่อนุญาตให้ใช้ปรับปรุงดิน

1. ปุ๋ยอินทรีย์ที่ผลิตจากวัสดุในไร่นา เช่น ปุ๋ยหมักจากเศษซากพืช ฟางข้าว ขี้เลื่อย เปลือกไม้ เศษไม้ และวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรอื่น ๆ เป็นต้น ปุ๋ยคอกจากสัตว์ที่เลี้ยงตามธรรมชาติไม่ใช่อาหารจากจีเอ็มโอ (สารตัดต่อพันธุกรรม) ไม่ใช่สารเร่งการเจริญเติบโตและไม่มีการทรมานสัตว์ ปุ๋ยพืชสดจากเศษซากพืชและวัสดุเหลือใช้ในไร่นาสารอินทรีย์

2. ดินพรุ ที่ไม่เติมสารสังเคราะห์
3. ปุ๋ยชีวภาพ หรือจุลินทรีย์ที่พบทั่วไปตามธรรมชาติ
4. ขุยอินทรีย์สิ่งที่ยับถ่ายจากไส้เดือนและแมลง
5. ดินอินทรีย์ที่ได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการ
6. ดินชั้นบน (หน้าดิน) ที่ปลอดจากการใช้สารเคมีมาแล้วอย่างน้อย 1 ปี
7. ผลิตภัณฑ์จากสาหร่ายและสาหร่ายทะเล ที่ได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการ
8. ปุ๋ยอินทรีย์น้ำที่ได้จากพืชและสัตว์
9. อุจจาระและปัสสาวะที่ได้รับการหมักแล้ว (ใช้ได้กับพืชที่ไม่เป็นอาหารของมนุษย์)
10. ของเหลือจากระบบน้ำโสโครก จากโรงงานที่ผ่านกระบวนการหมักโดยไม่เติมสารสังเคราะห์ และไม่เป็นพิษต่อสิ่งแวดล้อมที่ได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการ
11. ของเหลือใช้จากกระบวนการในโรงงานฆ่าสัตว์ โรงงานอุตสาหกรรม เช่น โรงงาน

น้ำตาล โรงงานมันสำปะหลัง โรงงานน้ำตาล โดยกระบวนการเหล่านั้นต้องไม่เติมสารสังเคราะห์และต้องได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการ

12. สารควบคุมการเจริญเติบโตของพืชหรือสัตว์ซึ่งได้จากธรรมชาติ

เมื่อดินมีความสมบูรณ์แล้ว ก็ดำเนินการไถพรวนและเตรียมแปลง ต้องทำการไถพรวนให้พื้นที่ในแปลงโล่งแจ้ง พร้อมทั้งจะทำการวางรูปแบบแปลง ในการวางรูปแบบแปลงจะต้องวางไปตามตะวัน เนื่องจากพืชใช้แสงแดดปรุงอาหารและแสงแดดฆ่าเชื้อโรค แปลงที่จะปลูกพืชผักนั้นความกว้างไม่ควรเกิน 1 เมตร ส่วนความยาวตามความเหมาะสมของพื้นที่ ส่วนพื้นที่ที่ยังทำแปลงปลูกพืชไม่ทันให้เอาพืชตระกูลถั่ว เช่น ถั่วเขียวหรือถั่วมะแฮะมาหว่านคลุมดินเพื่อทำเป็นปุ๋ยพืชสด เป็นการปรับปรุงบำรุงดินไปพร้อมกับการป้องกันแมลงที่จะมาวางไข่ในพวงหญ้าด้วย

ทั้งนี้การยกแปลงปลูกให้ยกแปลงเพื่อปลูกพืชผัก แต่ก่อนที่จะปลูกจะต้องมีการปรับสภาพดินในแปลงปลูก โดยการใส่ปุ๋ยคอกจากมูลสัตว์ที่ตากแห้งแล้ว จะใส่มากใส่น้อยขึ้นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของดินที่จะทำแปลงปลูกพืชอินทรีย์ (ห้ามใช้มูลสัตว์สด) ทำการพรวนคลุกดินให้ทั่ว ทั้งไว้ 7 วัน ก่อนปลูก

วิธีการปลูก แผนการจัดการศัตรูพืชก่อนปลูก

1. กรณีใช้เมล็ดพันธุ์ปลูก

- ควรใช้เมล็ดพันธุ์ต้านทานต่อโรคแมลงและวัชพืช ใช้เมล็ดพันธุ์ที่ปราศจากศัตรูพืช
- แช่เมล็ดในน้ำอุ่น อุณหภูมิประมาณ 50-55 องศาเซลเซียส นาน 10-30 นาที (แล้วแต่ชนิดเมล็ดพันธุ์) เพื่อกำจัดเชื้อราและเชื้อแบคทีเรียบางชนิดที่ติดมากับเมล็ด
- คลุกเมล็ดด้วยจุลินทรีย์ปฏิปักษ์ เช่น เชื้อไตรโคเดอร์มา เชื้อแบคทีเรียบาซิลลัส สปีทิลิส

2. การเตรียมแปลงเพาะกล้า อบรมดินแปลงเพาะกล้า อบรมดินแปลงเพาะด้วยไอน้ำหรือคลุกดินด้วยเชื้อราปฏิปักษ์ในระยะกล้า

3. การเตรียมแปลงปลูกไกลากดิน 1-2 สัปดาห์ ให้เมล็ดวัชพืชงอกแล้วไถกลบ ใช้พลาสติกที่ไม่ย่อยสลายคลุมแปลงกำจัดวัชพืชในดินที่ต้องการแสงแดด ใช้ปูนโดโลไมท์หรือปูนขาวจากธรรมชาติปรับความเป็นกรดด้านของดินเพื่อยับยั้งการเจริญเติบโตของเชื้อโรค จึงน้ำให้ท่วมแปลงเพื่อควบคุมโรคแมลงที่อยู่ในดิน ตากดินให้แห้งเพื่อกำจัดแมลงในดินใส่เชื้อราปฏิปักษ์ เช่นเชื้อไตรโคเดอร์มาลงในดินป้องกันการระบาดของเชื้อราบางชนิด

จากที่กล่าวมาข้างต้น จึงสรุปได้ว่า เกษตรอินทรีย์ คือการทำเกษตรด้วยหลักธรรมชาติ บนพื้นที่การเกษตรที่ไม่มีสารพิษตกค้างและหลีกเลี่ยงจากการปนเปื้อนของสารเคมีทางดินทางน้ำและทางอากาศ เพื่อส่งเสริมความอุดมสมบูรณ์ของดิน ความหลากหลายทางชีวภาพในระบบนิเวศ และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมให้กลับคืนสู่สมดุลธรรมชาติโดยไม่ใช้สารเคมีสังเคราะห์ หรือสิ่งที่ได้มาจากการตัด

ต่อพันธุกรรม ใช้ปัจจัยการผลิตที่มีแผนการจัดการอย่างเป็นระบบในการผลิตภายใต้มาตรฐานการผลิต เกษตรอินทรีย์ให้ได้ผลผลิตสูง อุดมด้วยคุณค่าทางอาหารและปลอดภัย โดยมิต้นทุนการผลิตต่ำ เพื่อคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจพอเพียง แก่มวลมนุษยชาติและสรรพชีวิต

ตอนที่ 5 โครงการเกษตรอินทรีย์เพื่อชีวิตพอเพียง เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนโรงเรียนทรัพย์ทวี

รายละเอียดของโครงการมีดังนี้

หลักการและเหตุผล

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักคิดและหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชการที่ 9 ทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแก่พสกนิกรชาวไทย โดยได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอนบนหลักแนวคิดพึ่งตนเอง เพื่อให้เกิดความพอมี พอกิน พอใช้ และมีความสุข โดยใช้หลักความพอประมาณ การคำนึงถึงความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว โดยมีคุณธรรม จริยธรรม เป็นกรอบในการคิดและการกระทำ เพื่อสังคมส่วนรวมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ซึ่งใน พรบ.การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้นิยมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการจัดการศึกษาเข้าด้วยกัน คือ ในมาตรา 6 ว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

เกษตรอินทรีย์ คือ ระบบการผลิตที่คำนึงถึงสภาพแวดล้อม รัศมีสมดุลของธรรมชาติ และความหลากหลายของทางชีวภาพ เป็นการทำการเกษตรที่เลียนแบบธรรมชาติไม่ใช้สารเคมีใด ๆ ไม่ว่าจะปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรูพืชและฮอร์โมนต่าง ๆ ตลอดจนไม่ใช้พืชหรือสัตว์ที่เกิดจากตัดต่อทางพันธุกรรม ที่อาจเกิดมลพิษในสภาพแวดล้อม เน้นการใช้อินทรีย์วัสดุ เช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยพืชสด และปุ๋ยชีวภาพ ในการปรับปรุงบำรุงให้มีความสมบูรณ์ เพื่อให้ต้นพืชมีความแข็งแรงสามารถต้านทานโรคและแมลงด้วยตนเองรวมถึงการนำเอาภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ประโยชน์ ผลผลิตที่ได้จึงปลอดภัยจากสารพิษตกค้าง ซึ่งทำให้ปลอดภัยต่อผู้ผลิตและผู้บริโภค ทั้งยังไม่ทำให้สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมอีกด้วย

โรงเรียนทรัพย์ทวี เป็นโรงเรียนขยายโอกาส เปิดทำการสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลถึงชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 3 ตั้งอยู่บนพื้นที่ 53 ไร่ 1 งาน 60.5 ตร.ม. ล้อมรอบด้วยสวนยางพาราและสวนปาล์ม สภาพแวดล้อมกึ่งเมืองกึ่งชนบท ชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม รั้งจ้าง รายได้ไม่แน่นอน ฐานะทางเศรษฐกิจโดยภาพรวมยังอยู่ในระดับต่ำ ผู้ปกครองไม่มีเวลาอบรมสั่งสอนเอาใจใส่บุตรหลานของตนเองเท่าที่ควร ด้วยสภาพสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และระบบ

การสื่อสารเทคโนโลยีที่ทันสมัย และมีบทบาทสำคัญมากขึ้นในโลกปัจจุบัน ทำให้นักเรียนโรงเรียน
 ทรัพย์ทวีขาดทักษะชีวิตในการดำเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพ ไม่เป็นไปตามเป้าหมาย วัตถุประสงค์
 ของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่ได้กำหนดทักษะชีวิตเป็นสมรรถนะ
 สำคัญที่ผู้เรียนทุกคนพึงได้รับการพัฒนา ทั้งด้านความรู้ ความรู้สึกรู้สีกคิด ใ้รู้จักสร้างสัมพันธ์อันดี
 ระหว่างบุคคล รู้จักจัดการกับปัญหาและความขัดแย้งต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม สามารถปรับตัวให้ทัน
 กับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม รู้จักที่จะหลีกเลี่ยงพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ที่ส่งผล
 กระทบต่อตนเองและผู้อื่น ป้องกันตัวเองในภาวะคับขัน และจัดการกับชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ
 สอดคล้องกับวัฒนธรรมและสังคม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551 : 1)

จากหลักการเหตุผลและสภาพปัญหาดังกล่าวข้างต้น โรงเรียนทรัพย์ทวีโดยผู้บริหาร คณะ
 ครู ได้ตระหนักและเห็นความสำคัญของการเสริมสร้างพัฒนาทักษะชีวิตให้กับนักเรียน ด้วยบริบท
 ที่เหมาะสมและสอดคล้องในการส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมการเกษตรอินทรีย์ เพื่อให้นักเรียนได้รู้จัก
 พึ่งพาตนเอง รักษ์ชุมชน รักษ์สิ่งแวดล้อม การปฏิบัติตัวอย่างพอเพียง มีความสุขในสภาพที่ตนเองมี
 ตนเองอยู่ โรงเรียนจึงได้จัดทำ “โครงการเกษตรอินทรีย์เพื่อชีวิตพอเพียง” ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญขึ้น
 โดยการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียน และท้องถิ่น
 เพื่อเป็นศูนย์กลางในการให้ความรู้ และถ่ายทอดสู่การปฏิบัติ ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์จาก
 การเรียนรู้ ผู้เรียนมีส่วนร่วมค้นพบ หรือสร้างความรู้ด้วยตนเอง การทำกิจกรรมร่วมกัน ได้ใช้ทักษะ
 การสื่อสาร สัมพันธภาพ การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น อันจะนำไปสู่
 การพัฒนาและเสริมสร้างทักษะชีวิต เป็นภูมิคุ้มกันชีวิตให้แก่ นักเรียน ให้สามารถอยู่รอดปลอดภัยใน
 สภาพสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง และเตรียมความพร้อมสำหรับการปรับตัวในการดำเนินชีวิตในสังคม
 ศตวรรษที่ 21 อย่างมีคุณภาพ มีพฤติกรรมทักษะชีวิต เป็นไปตามเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน
 ของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่กำหนด

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้นักเรียนรู้และมีทักษะในการเกษตรอินทรีย์
2. เพื่อให้นักเรียนมีทักษะชีวิต 4 ด้าน คือ ด้านการตระหนักรู้ และเห็นคุณค่าในตนเอง
 และผู้อื่น ด้านการคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ด้านการจัดการกับอารมณ์และ
 ความเครียด และด้านการสร้างสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น

เป้าหมาย

เป้าหมายเชิงปริมาณ

1. นักเรียนชั้นอนุบาล - ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ร้อยละ 90 รู้และและเข้าใจเกี่ยวกับทักษะชีวิต
2. นักเรียนชั้นอนุบาล - ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ร้อยละ 90 มีทักษะชีวิตทั้ง 4 ด้าน

เป้าหมายเชิงคุณภาพ

นักเรียนมีพฤติกรรมที่แสดงออกถึงการมีทักษะชีวิต ด้านการตระหนักรู้ และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น ด้านการคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ด้านการจัดการกับอารมณ์และความเครียด และด้านการสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น เพิ่มขึ้น

สถานที่ดำเนินงาน

โรงเรียนทรัพย์ทวี หมู่ 4 ตำบลทรัพย์ทวี อำเภอบ้านนาเดิม จังหวัดสุราษฎร์ธานี

การดำเนินงาน

1. ขั้นตอนและการดำเนินการ
 - 1.1 เสนอขออนุมัติโครงการ
 - 1.2 แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน
 - 1.3 ประชุมคณะกรรมการเพื่อกำหนดแผนการดำเนินงาน
 - 1.4 ดำเนินการตามแผนที่กำหนด โดยมีกิจกรรมต่าง ๆ จำนวน 10 กิจกรรม ดังต่อไปนี้
 - กิจกรรมเสริมเนื้อหาสาระตามหลักสูตร
 - กิจกรรมเพาะเห็ดนางฟ้า
 - กิจกรรมปลูกพืชผักผลไม้กินได้
 - กิจกรรมตลาดนัดโรงเรียน
 - กิจกรรมเลี้ยงหมูหลุม
 - กิจกรรมทำปุ๋ยหมักอินทรีย์
 - กิจกรรมแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร
 - กิจกรรมรณรงค์การออม
 - กิจกรรมเปิดโลกกว้างด้วย ICT
 - กิจกรรมทัศนศึกษา
 - 1.5 นิเทศกำกับติดตามการดำเนินงาน
 - 1.6 สรุปรายงานผลการดำเนินงาน
 - 1.7 ปรับปรุงแก้ไข และพัฒนา
2. การดำเนินการ / ปฏิทินการปฏิบัติงาน (งบประมาณ 10,000 บาท)

การดำเนินการ/ ปฏิทินการปฏิบัติงาน ปีการศึกษา 2561

ที่	กิจกรรมสำคัญ	ระยะเวลา	ผู้รับผิดชอบ	หมายเหตุ
1	เสนอขออนุมัติโครงการ	พ.ค. 61	ผู้บริหารและ คณะครู	
2	แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน	พ.ค. 61		
3	ประชุมคณะกรรมการกำหนดแผนก ดำเนินงาน	พ.ค. 61		
4	ดำเนินการตามแผนที่กำหนด โดยมีกิจกรรม ต่าง ๆ ดังนี้ 4.1 กิจกรรมเสริมเนื้อหาสาระตามหลักสูตร - บูรณาการและสอนแทรกทักษะชีวิตใน การเรียนการสอน/กิจกรรมการเรียนรู้ ใน 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้	พ.ค. 61 - มี.ค. 62	ครูทุกคน	- พัฒนาทักษะ ชีวิตด้วยเทคนิค คำถาม R- C - A หลังเสร็จสิ้นการ เรียนการสอน เนื้อหาสาระใน หลักสูตรแล้ว
	4.2 กิจกรรมเสริมเฉพาะเห็นนางฟ้า ภาคเรียนที่ 1 - เตรียมวัตถุดิบ - ผลัดก้อนเห็ด - นึ่งก้อนเห็ดฆ่าเชื้อ เขี่ยเชื้อ - บ่มเห็ด - เปิดดอกเห็ด - เก็บเกี่ยวผลผลิต ภาคเรียนที่ 2 - เตรียมวัตถุดิบ - ผลัดก้อนเห็ด - นึ่งก้อนเห็ดฆ่าเชื้อ เขี่ยเชื้อ - บ่มเห็ด - เปิดดอกเห็ด - เก็บเกี่ยวผลผลิต	พ.ค. 61 1 - 20 มิ.ย. 61 21 - 30 มิ.ย. 61 1 - 20 ก.ค. 61 21 - 23 ก.ค. 61 ก.ค. - ต.ค. 61 พ.ย. 61 1 - 20 ธ.ค. 61 21 - 31 ธ.ค. 61 1 - 20 ม.ค. 62 21 - 23 ม.ค. 62 ม.ค. - มี.ค. 62	ครูใหญ่ และคณะครู	- พัฒนาทักษะ ชีวิตจากค้นพบ ความรู้/สร้าง ความรู้ด้วย ตนเอง - พัฒนาทักษะ ชีวิตจากทำ กิจกรรมร่วมกัน - พัฒนาทักษะ ชีวิตด้วยเทคนิค คำถาม R - C - A หลังเสร็จสิ้น แต่ละกิจกรรม

การดำเนินการ/ ปฏิทินการปฏิบัติงาน ปีการศึกษา 2561 (ต่อ)

ที่	กิจกรรมสำคัญ	ระยะเวลา	ผู้รับผิดชอบ	หมายเหตุ
4.3	กิจกรรมปลูกพืชผักผลไม้กินได้ ภาคเรียนที่ 1 - เตรียมพื้นที่ - เพาะเมล็ดพันธุ์พืชในแปลงเพาะ - ขยายต้นกล้าจากแปลงเพาะลงสู่แปลงปลูก และบำรุงรักษา - เก็บเกี่ยวผลผลิต เริ่มหมุนเวียนใหม่รอบที่ 2 - เตรียมพื้นที่ - เพาะเมล็ดพันธุ์พืชในแปลงเพาะ - ขยายต้นกล้าจากแปลงเพาะลงสู่แปลงปลูก และบำรุงรักษา - เก็บเกี่ยวผลผลิต ภาคเรียนที่ 2 - เตรียมพื้นที่ - เพาะเมล็ดพันธุ์พืชในแปลงเพาะ - ขยายต้นกล้าจากแปลงเพาะลงสู่แปลงปลูก และบำรุงรักษา - เก็บเกี่ยวผลผลิต เริ่มหมุนเวียนใหม่รอบที่ 2 - เตรียมพื้นที่ - เพาะเมล็ดพันธุ์พืชในแปลงเพาะ - ขยายต้นกล้าจากแปลงเพาะลงสู่แปลงปลูก และบำรุงรักษา - เก็บเกี่ยวผลผลิต	พ.ค. 61 มิ.ย. 61 มิ.ย. - ก.ค. 61 ก.ค. 61 ส.ค. 61 ก.ย. 61 ก.ย. - ต.ค. 61 ต.ค. 61 พ.ย. 61 ธ.ค. 61 ธ.ค. 61. - ม.ค. 62 ม.ค. 62 ม.ค. 62 ก.พ. 62 ก.พ. - มี.ค. 62 มี.ค. 62	ครูคุณฤๅ และ คณะครู	- พัฒนาทักษะ ชีวิตจากค้นพบ ความรู้/สร้าง ความรู้ด้วย ตนเอง - พัฒนาทักษะ ชีวิตจากทำ กิจกรรมร่วมกัน - พัฒนาทักษะ ชีวิตด้วยเทคนิค คำถาม R - C - A หลังเสร็จสิ้น แต่ละกิจกรรม
4.4	กิจกรรมตลาดนัดโรงเรียน - ทุกวันศุกร์ชั่วโมงสุดท้ายของสัปดาห์ (นักเรียน ผู้ปกครอง ครู และชุมชนนำ ผลผลิตทางการเกษตรอินทรีย์จากที่ โรงเรียน ที่บ้าน มาจำหน่าย)	ก.ค. 61 - มี.ค. 62	ครู นักเรียน	

การดำเนินการ/ ปฏิบัติการปฏิบัติงาน ปีการศึกษา 2561 (ต่อ)

ที่	กิจกรรมสำคัญ	ระยะเวลา	ผู้รับผิดชอบ	หมายเหตุ
4.5	กิจกรรมเลี้ยงหมูหลุม ภาคเรียนที่ 1 - สร้างโรงเรือน - เตรียมหลุมเลี้ยงหมู เตรียมวัสดุรองพื้น ได้แก่ ขี้เลื่อย แกลบ ขุยมะพร้าว - ติดตั้งระบบน้ำ รางอาหาร - เตรียมอาหารหมู เตรียมพันธุ์หมู (2 ตัว) - เลี้ยงและจำหน่าย ภาคเรียนที่ 2 - เตรียมวัสดุรองพื้นใหม่ ได้แก่ ขี้เลื่อย แกลบ ขุยมะพร้าว - เตรียมอาหารหมู เตรียมพันธุ์หมู (2 ตัว) - เลี้ยงและจำหน่าย	พ.ค. 61 มิ.ย. 61 มิ.ย. 61 มิ.ย. 61 ก.ค. - ต.ค. 61 พ.ย. 61 พ.ย. 61 ธ.ค. 61 - มี.ค. 62	ครูไพฑูรย์	- พัฒนาทักษะ ชีวิตจากค้นพบ ความรู้/สร้าง ความรู้ด้วย ตนเอง - พัฒนาทักษะ ชีวิตจากทำ กิจกรรมร่วมกัน - พัฒนาทักษะ ชีวิตด้วยเทคนิค คำถาม R - C - A หลังเสร็จสิ้น แต่ละกิจกรรม
4.6	กิจกรรมทำปุ๋ยหมักอินทรีย์ ภาคเรียนที่ 1 - เตรียมพื้นที่ - เตรียมคอกหมักปุ๋ย เตรียมเศษใบไม้แห้ง - ทำปุ๋ยหมักอินทรีย์จากเศษใบไม้แห้ง - นำปุ๋ยหมักจากเศษใบไม้แห้งไปใช้ ภาคเรียนที่ 2 - เตรียมพื้นที่ - เตรียมคอกหมักปุ๋ย เตรียมเศษใบไม้แห้ง - ทำปุ๋ยหมักอินทรีย์จากเศษใบไม้แห้ง - นำปุ๋ยหมักจากเศษใบไม้แห้งไปใช้	พ.ค. - มิ.ย 61 พ.ค. - มิ.ย 61 ก.ค. - ส.ค. 61 ก.ย. - ต.ค. 61 พ.ย. - ธ.ค. 61 พ.ย. - ธ.ค. 61 ม.ค. - ก.พ. 62 ก.พ. - มี.ค. 62	ครูไพฑูรย์	
4.7	กิจกรรมแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร - ก๋วยเตี๋ยว ก๋วยเตี๋ยว น้ำพริกเห็ดนางฟ้า ข้าวเกรียบเห็ดนางฟ้า ฯลฯ	ก.ค. 61 - มี.ค. 62	ครู นักเรียน	

การดำเนินการ/ ปฏิทินการปฏิบัติงาน ปีการศึกษา 2561 (ต่อ)

ที่	กิจกรรมสำคัญ	ระยะเวลา	ผู้รับผิดชอบ	หมายเหตุ
	4.8 กิจกรรมรักการออม - ฝากเงินครูทุกวัน/ทุกสัปดาห์	พ.ค. 61 - มี.ค. 62	ครูประจำชั้น	- พัฒนาทักษะชีวิตจากค้นพบความรู้/สร้างความรู้ด้วยตนเอง
	4.9 กิจกรรมเปิดโลกกว้างด้วย ICT - 20 ชั่วโมง/ภาคเรียน	พ.ค. 61 - มี.ค. 62	ครูธีรศักดิ์	- พัฒนาทักษะชีวิตด้วยเทคนิคคำถาม R - C - A หลังเสร็จสิ้นกิจกรรม
	4.10 กิจกรรมทัศนศึกษา - ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านห้วยทราย ตำบลทรัพย์ทวี อำเภอบ้านนาเดิม จังหวัดสุราษฎร์ธานี	ม.ค. - ก.พ. 62	ครูอภิญญา	- พัฒนาทักษะชีวิตจากค้นพบความรู้/สร้างความรู้ด้วยตนเอง - พัฒนาทักษะชีวิตจากทำกิจกรรมร่วมกัน - พัฒนาทักษะชีวิตด้วยเทคนิคคำถาม R - C - A หลังเสร็จสิ้นกิจกรรม
5	นิเทศกำกับติดตามการดำเนินงาน	พ.ค. 61 - มี.ค. 62	ผู้บริหารงานวิชาการ	
6	สรุปรายงานผลการดำเนินงาน	มี.ค. 62	งานวิชาการ	
7	ปรับปรุงแก้ไข และพัฒนา	พ.ค. 61 - มี.ค. 62	งานวิชาการ	

ทรัพยากร

1. บุคลากรในโรงเรียนทุกคน
2. นักเรียนทุกระดับชั้นทุกคน
3. งบประมาณ 10,000 บาท

การประเมินผล

ตัวชี้วัดความสำเร็จ	วิธีการวัด	เครื่องมือ
1. ร้อยละของนักเรียนที่มีทักษะในการทำ เกษตรอินทรีย์	- สังเกต/สอบถาม/สำรวจ/ ตรวจผลงาน	แบบสังเกต/แบบสำรวจ/ แบบบันทึก/แบบสอบถาม
2. ร้อยละของนักเรียนมีทักษะชีวิต 4 ด้าน คือ ด้านการตระหนักรู้ และเห็นคุณค่าใน ตนเองและผู้อื่น ด้านการคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ด้านการจัดการกับอารมณ์และ ความเครียด และด้านการสร้าง สัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น	- สังเกต/สอบถาม/สำรวจ/ ตรวจผลงาน	ใบงาน/ผลงาน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. นักเรียนดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขโดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง
2. ผู้ปกครอง ชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องพึงพอใจในประพฤติดิปฏิบัติตนและการ
แสดงออกของนักเรียน

การประเมินโครงการเกษตรอินทรีย์เพื่อชีวิตพอเพียง เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตนักเรียน ของโรงเรียนทรัพย์ทวี ตำบลทรัพย์ทวี อำเภอบ้านนาเดิม จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นการประเมินโครงการทั้งระบบ โดยใช้รูปแบบประเมิน CIPP คือ ประเมินตั้งแต่ก่อนเริ่มดำเนินการ คือ สภาพแวดล้อม ปัจจัยนำเข้า ประเมินขณะดำเนินงาน คือ กระบวนการ และประเมินหลังสิ้นสุดการดำเนินงาน คือ ผลผลิต เป็นการประเมินที่เก็บรวบรวมและตัดสินคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ โดยเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนด และเพื่อให้ผลการประเมินมีความละเอียด สามารถไปใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น จึงให้ผู้เชี่ยวชาญร่วมกันกำหนดค่าน้ำหนักตัวชี้วัดและประเด็นการประเมินตามความสำคัญ รายละเอียดตามแนวคิดกรอบการประเมินโครงการเกษตรอินทรีย์เพื่อชีวิตพอเพียง เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนโรงเรียนทรัพย์ทวี

ตอนที่ 6 ความพึงพอใจ

ความหมาย

นักวิชาการได้ให้ความหมายของความพึงพอใจไว้หลายประการ ดังนี้

วรูม (Vroom. 1964 : 99) ได้กล่าวว่า ทศนคติและความพึงพอใจในสิ่งหนึ่งสิ่งใด สามารถใช้แทนกันได้ เพราะทั้งสองคำนี้ หมายถึง ผลที่ได้จากการที่บุคคลเข้าไปมีส่วนร่วมในสิ่งนั้น ทศนคติด้านบวกจะแสดงให้เห็นสภาพของความพอใจในสิ่งนั้น และทศนคติในด้านลบจะแสดงให้เห็นสภาพความไม่พึงพอใจในสิ่งนั้น

เดวิส (Davis. 1967 : 81) กล่าวถึงความพึงพอใจเอาไว้ว่า เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับบุคคลเมื่อความต้องการพื้นฐานทั้งร่างกายและจิตใจได้รับการตอบสนอง พฤติกรรมเกี่ยวกับความพึงพอใจของมนุษย์ เป็นความพยายามที่ต้องการจะขจัดความเครียด หรือภาวะความไม่มีความสุขในร่างกายหรือความกระวนกระวาย เมื่อสามารถขจัดสิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวออกไปได้ มนุษย์ย่อมจะได้รับความพึงพอใจในสิ่งที่ตนต้องการ

วอลเลอร์สไตน์ (Wallerstein. 1972 : 256) ได้ให้ความหมายความพึงพอใจว่า หมายถึง ความรู้สึกที่เกิดขึ้นเมื่อได้รับผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย เป็นกระบวนการทางจิตวิทยาไม่สามารถที่จะมองเห็นได้ชัดเจน แต่สามารถคาดคะเนได้ว่ามีหรือไม่มี โดยจากการสังเกตพฤติกรรมของคนเท่านั้น การที่จะทำให้เกิดความพึงพอใจ จะต้องมีการศึกษาถึงปัจจัยและองค์ประกอบ ที่เป็นสาเหตุสำคัญแห่งความพึงพอใจนั้น

กู๊ด (Good. 1973 : 320) ให้ความหมายความพึงพอใจ ว่า หมายถึง คุณภาพหรือระดับความพอใจ ซึ่งเป็นผลจากความสนใจต่างๆ และเจตคติของบุคคลต่อกิจกรรม

เชลลี (Shelly. 1975 : 12) ได้ศึกษาแนวความคิดเกี่ยวกับความพึงพอใจ สรุปได้ว่า ความพึงพอใจเป็นความรู้สึกสองแบบของมนุษย์ คือ ความรู้สึกในทางบวกและความรู้สึกในทางลบ ความรู้สึกทางบวกเป็นความรู้สึกที่เมื่อเกิดขึ้นแล้วทำให้เกิดความสุขความชื่นนี้เป็นความรู้สึกที่แตกต่างจากความรู้สึกอื่นๆ คือเป็นความรู้สึกที่มีระบบย้อนกลับสามารถทำให้เกิดความสุขหรือความรู้สึกทางบวกเพิ่มขึ้นได้อีก ความรู้สึกทางลบ ความรู้สึกทางบวก และความสุขมีความสัมพันธ์กันอย่างสลับซับซ้อนและระบบความสัมพันธ์ของความรู้สึกทั้งสามนี้ เรียกว่า ระบบความพึงพอใจ โดยความพึงพอใจจะเกิดขึ้นเมื่อระบบความพึงพอใจมีความรู้สึกทางบวกมากกว่าความรู้สึกทางลบสิ่งทำให้เกิดความรู้สึกพึงพอใจของมนุษย์ ได้แก่ ทรัพยากร (Resources) หรือสิ่งเร้า (Stimulus) การวิเคราะห์ระบบความพึงพอใจ คือ การศึกษาว่าทรัพยากรหรือสิ่งเร้าแบบใดเป็นสิ่งที่ต้องการที่จะทำให้เกิดความพอใจและความสุขแก่มนุษย์ ความพอใจจะเกิดได้มากที่สุดเมื่อมีทรัพยากรทุกอย่างที่เป็นที่ต้องการครบถ้วน

เพาเวลล์ (Powell, 1983 : 17-18) ให้ความหมายความพึงพอใจว่า หมายถึงความสามารถของบุคคลในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข สนุกสนาน ปราศจากความรู้สึกที่เป็นทุกข์ ทั้งนี้ ไม่ได้หมายความว่า บุคคลจะไม่ได้รับการตอบสนองอย่างสมบูรณ์ในทุก ๆ สิ่งที่ต้องการ แต่ความพอใจนั้น จะหมายถึง ความสุขที่เกิดจากการปรับตัวของตนต่อสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างดี เกิดความสมดุลระหว่างความต้องการของบุคคลที่ได้รับการตอบสนองในสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2546 : 775) ได้ให้ความหมายของ “ความพึงพอใจ” หรือ ภาษาอังกฤษคำว่า “Satisfaction” ไว้ว่า พึงพอใจ หมายถึง พอใจ ชอบใจ

สุรงค์ โคว์ตระกูล (2559 : 9) ให้ความหมายของความพึงพอใจว่า ความรู้สึกทางบวก ความรู้สึกทางลบ และความสุข ที่มีความสัมพันธ์กันอย่างสลับซับซ้อน โดยความพึงพอใจจะเกิดขึ้นเมื่อความรู้สึกทางบวกมากกว่าทางลบ

อารี พันธุ์ณี (2546 : 12) กล่าวว่า ความพึงพอใจ คือ ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ความรู้สึกพึงพอใจจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อบุคคลได้รับในสิ่งที่ตนเองต้องการ หรือเป็นไปตามที่ตนเองต้องการ และความรู้สึกดังกล่าวนี้จะลดลงหรือไม่เกิดขึ้น ถ้าหากความต้องการหรือเป้าหมายนั้นไม่ได้รับการตอบสนอง

วิมลสิทธิ์ หรยางกูร (2549 : 35) ได้กล่าวถึงความหมายของความพึงพอใจว่า ความพึงพอใจ เป็นการให้ค่าความรู้สึกของคนที่สัมผัสกับโลกทัศน์ เกี่ยวกับการจัดสภาพแวดล้อม ค่าความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อการจัดการสภาพแวดล้อมจะแตกต่างกัน เช่น ความรู้สึกดี - เลว พอใจ - ไม่พอใจ สนใจ - ไม่สนใจ

สร้อยตระกูล อรรถมานะ (2550 : 140) ได้อธิบายถึงความหมายของความพึงพอใจของบุคคลไว้ว่า ความพึงพอใจเป็นภาวะทางอารมณ์ ซึ่งเป็นผลมาจากการรับรู้ในผลงานของบุคคลบุคคลหนึ่ง หรือประสบการณ์ของบุคคลบุคคลหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะแปรเปลี่ยนหรือเป็นพลวัตบุคคล ความพึงพอใจจะมากขึ้นเพียงใดขึ้นอยู่กับว่า ความต้องการของตนได้รับการตอบสนองมากขึ้นเพียงใด

สมบัติ บารมี (2551 : 13) กล่าวว่า ความพึงพอใจ หมายถึง ความรู้เป็นสุขที่เกิดจากทัศนคติทางด้านบวกที่มีต่อสิ่งเร้า หรือสิ่งกระตุ้นทั้งจากภายในและภายนอกของปัจเจกบุคคล

จิราพร กำจัดทุกข์ (2552 : 23) ได้ให้ความหมายความพึงพอใจไว้ว่า หมายถึง ความรู้สึกที่เป็นการยอมรับความรู้สึกที่ยินดี ความรู้สึกชอบ ในการได้รับบริการ หรือได้รับการตอบสนอง ตามความคาดหวังหรือความต้องการที่บุคคลนั้นได้ตั้งไว้

จากความหมายต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น จึงอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ความพึงพอใจ หมายถึง ความรู้สึกที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งมีผลจากการได้รับการตอบสนองตามความต้องการของแต่ละบุคคล ทำให้เกิดความพึงพอใจ นอกจากนี้ ความพึงพอใจยังเกี่ยวเนื่องกับปัจจัยต่าง ๆ เพราะแต่ละบุคคลมีความพึงพอใจในสิ่งต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน และไม่เท่ากัน เช่น ความพึงพอใจของครูที่มีต่อโครงการ

เกษตรอินทรีย์เพื่อชีวิตพอเพียง ความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครูย่อมมีความแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับว่าโครงการเกษตรอินทรีย์เพื่อชีวิตพอเพียงนั้น ได้ตอบสนองความต้องการของแต่ละบุคคลมากน้อยแค่ไหน อย่างไร ดังนั้น ความแตกต่างของแต่ละบุคคลเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ความพึงพอใจในสิ่งต่าง ๆ มีความแตกต่างกันได้

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจ

ความพึงพอใจเกิดขึ้นจากความต้องการพื้นฐานของมนุษย์เป็นสำคัญแนวคิดทางพฤติกรรมมีนักวิชาการหลายคนได้ให้แนวคิดและทฤษฎี ที่เป็นประโยชน์ต่อการนำไปประยุกต์ใช้ไว้มากมาย แต่ในที่นี้จะกล่าวถึงทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการประเมินโครงการนี้

ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์ (Needs Hierarchy Theory)

ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์ที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายโดย อับราฮัม เอช. มาสโลว์ ได้ตั้งสมมุติฐานไว้ว่า มนุษย์มีความต้องการ และความต้องการของมนุษย์ไม่มีที่สิ้นสุด ความต้องการที่ได้รับการตอบสนองแล้วความต้องการอื่นจะเข้ามาแทนที่ ความต้องการที่ได้รับการตอบสนองแล้วจะไม่เป็นสิ่งที่จูงใจต่อไป ส่วนความต้องการที่ไม่ได้รับการตอบสนองจะยังเป็นสิ่งที่จูงใจอยู่เมื่อความต้องการระดับต่ำได้รับการตอบสนองแล้วความต้องการระดับสูงก็จะเรียกร้องให้การตอบสนองต่อไป (Maslow, 1970 : 80-81)

มาสโลว์ได้ลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์จากระดับต่ำถึงระดับสูงไว้ 5 ขั้น ดังนี้

1. ความต้องการทางด้านร่างกาย (Physiological Needs) เป็นความต้องการขั้นมูลฐานของมนุษย์ เป็นสิ่งจำเป็นเพื่อการดำรงชีวิต เช่น อาหาร น้ำ ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นสิ่งจำเป็นที่มนุษย์จะขาดไม่ได้

2. ความต้องการความปลอดภัยในชีวิต หรือความมั่นคง (Security or Safety Needs) ถ้าหากว่าความต้องการทางด้านร่างกายได้รับการตอบสนองแล้ว มนุษย์มีความต้องการในขั้นที่สูงขึ้นไปอีก คือ ความต้องการในเรื่องของความปลอดภัย และความมั่นคงต่าง ๆ เป็นความรู้สึกที่ต้องการความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต ทั้งในปัจจุบันและอนาคต

3. ความต้องการความรัก และความเป็นเจ้าของ (Social or Belongingness Needs) คือ ความต้องการทางด้านสังคม ความต้องการการยอมรับจากสังคม โดยสังคมยอมรับการเข้าร่วมเป็นสมาชิกของสังคม และได้รับความเห็นอกเห็นใจจากกลุ่มสังคมนั้น ๆ

4. ความต้องการที่จะเป็นที่ยกย่องในสังคม (Esteem or Status Needs) เป็นความต้องการขั้นสูง ได้แก่ ความต้องการอำนาจ ความสำเร็จ สถานภาพสูง ชื่อเสียง การยกย่อง เป็นต้น ความต้องการประเภทนี้แบ่งออกเป็นสองส่วนคือความภาคภูมิใจในตนเองกับการที่ผู้อื่นให้การยกย่อง

ให้เกียรติ ในปัจจุบันความต้องการประเภทนี้มีความสำคัญมากไม่ว่าจะอยู่ในกลุ่มคนประเภทใด แต่จะมีมากในกลุ่มคนที่มีตำแหน่งหน้าที่สูงหรือจบการศึกษาชั้นสูงมากกว่ากลุ่มคนที่มีตำแหน่งอยู่ในระดับต่ำ และการให้ความสำคัญต่อตัวเอง รวมทั้งต้องการที่จะมีฐานะเด่น เป็นที่ยอมรับของบุคคลอื่นมีค่านับถือ

5. ความต้องการที่จะได้รับความสำเร็จตามความนึกคิด (Self Actualization or Self Realization) เป็นความต้องการระดับสูงสุด คือ ความต้องการที่จะสำเร็จในทุกสิ่งทุกอย่างตามที่นึกคิดตามความคิดของตนหรือความคาดหวัง มีความทะเยอทะยาน ใฝ่ฝัน ภายหลังจากการที่มนุษย์ได้รับการตอบสนองความต้องการทั้งสี่ขั้นครบถ้วนแล้ว ความต้องการในขั้นนี้จะเกิดขึ้น และมักเป็นความต้องการที่เป็นอิสระเฉพาะแต่ละบุคคล เป็นความต้องการที่ยากแก่การแสวงหาได้

ทฤษฎีแสวงหาความพอใจ (ศิริโสภาคย์ บุรพาเดชะ, 2550 : 156-157) ทฤษฎีนี้กล่าวว่าบุคคลพอใจกระทำการสิ่งใด ๆ ที่ให้ความสุข และจะหลีกเลี่ยงไม่กระทำในสิ่งที่เขาได้รับความทุกข์ หรือความยากลำบาก อาจแบ่งประเภทความพอใจกรณีนี้ได้ 3 ประเภท คือ

1. ความพอใจด้านจิตวิทยา (Psychological Hedonism) เป็นทรศณะของความพอใจว่ามนุษย์โดยธรรมชาติแล้วต้องแสวงหาความสุขส่วนตัวหรือหลีกเลี่ยงความทุกข์ใด ๆ

2. ความพอใจเกี่ยวกับตนเอง (Egoistic Hedonism) ทรศณะนี้ถือว่า มนุษย์แสวงหาความสุขส่วนตัว แต่ไม่จำเป็นว่าการแสวงหาความสุขจะต้องเป็นธรรมชาติของมนุษย์เสมอไป

3. ความพอใจเกี่ยวกับจริยธรรม (Ethical Hedonism) ทรศณะนี้ถือว่า มนุษย์แสวงหาความสุขเพื่อผลประโยชน์ของมวลมนุษย์หรือสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ และเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์นี้ผู้หนึ่งด้วย

ลักษณะของความพึงพอใจ

ความพึงพอใจการบริการมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินงานด้านบริการเป็น เพื่อให้การบริหารองค์กรให้มีประสิทธิภาพเกิดประโยชน์สูงสุดส่งผลต่อความเจริญก้าวหน้าของหน่วยงาน แต่ลักษณะของความพึงพอใจของแต่ละบุคคลแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับประสบการณ์เดิมและปัจจัยอื่น ๆ ซึ่งความพึงพอใจมีลักษณะทั่วไปดังนี้ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2542 : 24 - 37)

1. ความพึงพอใจเป็นการแสดงออกทางอารมณ์ และความรู้สึกในทางบวกของบุคคลต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด บุคคลจำเป็นต้องปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัว การตอบสนองความต้องการส่วนบุคคลด้วยการโต้ตอบกับบุคคลอื่นและสิ่งต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ทำให้แต่ละคนมีประสบการณ์การเรียนรู้สิ่งที่จะได้รับตอบแทนแตกต่างกันไป ในสถานการณ์การบริการก็เป็นเช่นเดียวกัน บุคคลรับรู้หลายสิ่งหลายอย่างเกี่ยวกับการบริการไม่ว่าจะเป็นประเภทของการบริการ คุณภาพของการบริการ ซึ่ง

ประสบการณ์ที่ได้รับจากการสัมผัสบริการต่าง ๆ หากเป็นไปตามความต้องการของผู้รับบริการ โดยสามารถทำให้ผู้รับบริการได้รับสิ่งที่คาดหวังก็ย่อมก่อให้เกิดความรู้สึกที่ดีและพึงพอใจ

2. ความพึงพอใจ เกิดจากการประเมินความแตกต่าง ระหว่างสิ่งที่คาดหวังกับสิ่งที่ได้รับจริงในสถานการณ์บริการ ก่อนลูกค้าจะมาใช้บริการใดก็ตาม มักจะมีมาตรฐานของการบริการนั้นไว้ในใจก่อนอยู่แล้ว ซึ่งมีแหล่งอ้างอิงจากคุณค่าหรือเจตคติที่ยึดถือต่อบริการ ประสบการณ์ดั้งเดิมที่เคยใช้บริการบอกเล่าของผู้อื่น การรับทราบข้อมูลการรับประกันการบริการจากโฆษณา การให้คำมั่นสัญญาของผู้ให้บริการเหล่านี้เป็นปัจจัยพื้นฐานที่ผู้รับบริการใช้เปรียบเทียบกับบริการที่ได้รับในวงจรของการให้บริการตลอดช่วงเวลาของความจริง สิ่งที่ผู้บริการได้รับรู้เกี่ยวกับการบริการ ก่อนได้รับบริการหรือคาดหวังในสิ่งที่คิดควรจะได้รับ นี้อิทธิพลต่อช่วงเวลาของการเผชิญความจริง หรือการพบปะระหว่างผู้ให้บริการและผู้รับบริการเป็นอย่างมาก เพราะผู้รับบริการจะประเมินเปรียบเทียบกับสิ่งที่ได้รับจริงในกระบวนการบริการที่เกิดขึ้นกับสิ่งที่คาดหวังเอาไว้หากสิ่งที่ได้รับเป็นความคาดหวังถือว่าเป็นการยืนยันที่ถูกต้องกับความคาดหวังที่ผู้รับบริการย่อมเกิดความพึงพอใจต่อการบริการแต่ถ้าไม่เป็นไปตามที่คาดหวังอาจสูงหรือต่ำกว่า นับเป็นการยืนยันที่คลาดเคลื่อนกับความคาดหวังดังกล่าว ทั้งนี้ช่วงความแตกต่างที่เกิดขึ้นจะชี้ให้เห็นระดับความพึงพอใจ ถ้าการยืนยันเบี่ยงเบนไปในทางบวกแสดงถึงความพึงพอใจ ถ้าไปในทางลบแสดงถึงความไม่พึงพอใจ

ปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจของผู้รับบริการ

ความพึงพอใจของผู้รับบริการเป็นการแสดงออกถึงความรู้สึกทางบวกของผู้รับบริการต่อการให้บริการซึ่งปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจของผู้รับบริการที่สำคัญ ๆ ดังนี้

(มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2549 : 38 - 40)

1. สถานที่บริการ การเข้าถึงการบริการได้สะดวก เมื่อลูกค้ามีความต้องการย่อมก่อให้เกิดความพึงพอใจต่อการบริการ ทำเลที่ตั้งและการกระจายสถานที่ให้บริการทั่วถึง เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ลูกค้าจึงเป็นเรื่องสำคัญ ซึ่งหากตรงกับความเชื่อถือที่มีก็มักจะมีความรู้สึกดีกับการบริการดังกล่าว อันเป็นแรงจูงใจผลักดันให้มีความต้องการตามมาได้

2. ผู้ให้บริการ เป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญต่อการปฏิบัติงานบริการ ให้ผู้ได้รับบริการเกิดความพึงพอใจทั้งสิ้น

3. สภาพแวดล้อมของการบริการ โดยในสภาพแวดล้อมและบรรยากาศของการบริการมีอิทธิพลต่อความพึงพอใจของลูกค้า ซึ่งมักขึ้นชมสภาพแวดล้อมของการบริการเกี่ยวกับการออกแบบอาคารสถานที่ ความสวยงามของการตกแต่งภายในด้วยเฟอร์นิเจอร์ และการให้สีสันการจัดแบ่งพื้นที่เป็นสัดส่วน

4. กระบวนการให้บริการ มีวิธีในการนำเสนอบริการ ในกระบวนการเป็นส่วนที่สำคัญ สร้างความพึงพอใจให้กับลูกค้า และประสิทธิภาพการจัดระบบการบริการ ส่งผลให้การปฏิบัติงานบริการแก่ลูกค้ามีความคล่องตัวและสนองต่อความต้องการของลูกค้าได้อย่างถูกต้องและมีคุณภาพ

5. ลักษณะส่วนตัวของผู้มารับบริการ ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา เป็นต้น

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จึงอาจสรุปได้ว่า ความพึงพอใจเป็นการแสดงความรู้สึกของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งความพึงพอใจของแต่ละบุคคลย่อมแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับการได้รับการตอบสนอง ความคาดหวัง การบรรลุจุดมุ่งหมาย สภาพแวดล้อม กระบวนการ ลักษณะส่วนตัวทั้งของผู้ให้บริการและผู้รับบริการ ความพึงพอใจจึงเป็นปัจจัยสำคัญประการแรกที่เป็นตัวบ่งชี้ถึงความสำเร็จของงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานที่เกี่ยวกับการให้บริการ ในสถานศึกษาก็เช่นกัน หากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษา ได้แก่ นักเรียน ครู ผู้ปกครอง ชุมชน คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน มีความพึงพอใจในการจัดการศึกษา สถานศึกษาย่อมประสบความสำเร็จเช่นกัน

โรงเรียนทรัพย์ทวี ได้ดำเนินการสอบถามความพึงพอใจของครู และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เกี่ยวกับโครงการเกษตรอินทรีย์เพื่อชีวิตพอเพียง เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียน เป็นการสอบถามความคิดเห็นในด้านต่าง ๆ เช่น ความจำเป็นของการจัดทำโครงการ ความเป็นไปได้ของโครงการ ความเหมาะสมของกิจกรรม ความเหมาะสมของบุคลากร และการนำความรู้ที่ได้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้พัฒนาทักษะชีวิตนักเรียนได้อย่างแท้จริง เป็นต้น ดังนั้น ความพึงพอใจของครู และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจึงขึ้นอยู่กับผลที่ได้รับว่า เป็นปัจจัยที่ทำให้ให้นักเรียนมีทักษะชีวิตเป็นไปตามเป้าหมายมากน้อยเพียงใด มีพฤติกรรมทักษะชีวิตที่คาดหวัง และตามตัวชี้วัด ใน 4 องค์ประกอบ ได้แก่ การตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น การคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ การจัดการกับอารมณ์และความเครียด และการสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีกับผู้อื่น ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักสูตรของสถานศึกษาที่กำหนดหรือไม่ อย่างไร

ส่วนการสอบถามความพึงพอใจของผู้ปกครอง เป็นการสอบถามเกี่ยวกับบุตรหลานของตนเอง หลังจากได้เข้าร่วมกิจกรรมของโครงการแล้วว่า มีทักษะชีวิตที่ดีขึ้นหรือไม่ ได้นำไปใช้ปฏิบัติในชีวิตประจำวันหรือไม่ มีความสุข มีพัฒนาที่ดีขึ้นอย่างไร หากผู้ปกครองมีความพึงพอใจนั้นก็หมายความว่าโครงการนี้ประสบผลสำเร็จสามารถดำเนินการต่อไปได้

สำหรับการสอบถามความพึงพอใจของนักเรียน เป็นการสอบถามเมื่อได้เข้าร่วมกิจกรรมแล้วว่า นักเรียนมีความสุข มีความสนใจในการเข้าร่วมอย่างไร นักเรียนได้นำความรู้ ทักษะต่าง ๆ ไปใช้ในชีวิตประจำวันหรือไม่ ความรู้และการปฏิบัติจริงได้สร้างสิ่งจูงใจให้เกิดขึ้น ให้นักเรียนเกิดความพึงพอใจ มีความสนใจและรู้สึกที่อยากจะเรียนรู้ ซึ่งเท่ากับว่ากิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นได้พัฒนาทักษะชีวิต

ให้กับนักเรียนให้เป็นบุคคลที่สามารถจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวในสภาพสังคมปัจจุบัน และเตรียมพร้อมสำหรับการปรับตัวในอนาคต

ตอนที่ 7 การประเมินโครงการ

ความหมาย

นักวิชาการด้านการประเมินหลายท่าน ได้พยายามให้ความหมายของการประเมิน และจากความหมายเหล่านี้จะถูกนำไปพัฒนาไปเป็นวิธีการประเมินที่แตกต่างกันออกไป ได้แก่

Alkin (อ้างถึงใน Worthen & Sander, 1987 : 150) ให้ความหมายว่า เป็นกระบวนการกำหนดขอบเขตการตัดสินใจ การเลือกข้อมูลที่เหมาะสม การเก็บรวบรวมข้อมูล ตลอดจนการเขียนรายงานสรุป เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจในการตัดสินใจได้ใช้เป็นแนวทางในการเลือกวิธีการปฏิบัติ

Cronbach(อ้างถึงใน Worthen & Sander, 1987 : 44) ให้ความหมายของการประเมินว่าเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลและใช้ข้อมูลนั้นเพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการ

Worthen & Sande (1987 : 19) ให้ความหมายของการประเมินว่า เป็นการพิจารณาคุณค่าของสิ่ง ๆ หนึ่ง ประกอบด้วยการจัดหาสารสนเทศเพื่อตัดสินคุณค่าของแผนงาน ผลผลิต กระบวนการ หรือการบรรลุวัตถุประสงค์ หรือการพิจารณาศักยภาพของทางเลือกต่าง ๆ ที่ใช้ในการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์

Suchman (1987 : 29) ได้ให้ความหมายของการประเมินโครงการไว้ว่า หมายถึงการใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ หรือการใช้เทคนิคการวิจัยทางสังคมศาสตร์ เพื่อหาข้อมูลที่เป็นจริงและเชื่อถือได้เกี่ยวกับโครงการเพื่อการตัดสินใจว่าโครงการดังกล่าวดีหรือไม่ดีอย่างไร หรือเป็นการค้นหาว่าผลของกิจกรรมที่วางไว้ ประสบความสำเร็จตรงตามวัตถุประสงค์ หรือความมุ่งหมายของโครงการหรือไม่

Stufflebeam & Shinkfield (1990 : 159) กล่าวถึงการประเมินว่า เป็นกระบวนการบรรยายเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเป้าหมาย การวางแผน การดำเนินการ และผลกระทบ เพื่อนำไปเป็นแนวทางในการตัดสินใจ เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือ และเพื่อส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจในสถานการณ์ของโครงการ

สุภัทตร์ พิบูลย์ และ กานดา นาคะเวช (2545 : 11) ให้ความหมายของโครงการว่าเป็นกลุ่มกิจกรรมที่เห็นว่า เป็นทางเลือกในการยกระดับคุณภาพงานที่ได้รับการคัดสรรแล้วว่าเหมาะสม และน่าจะเกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการยกระดับคุณภาพงานปกติ โดยมีจุดมุ่งหมาย เป้าหมาย กิจกรรมดำเนินงานที่ชัดเจน และมีช่วงระยะเวลาในการดำเนินงานที่แน่นอน

เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2556 : 80-81) ได้สรุปสาระสำคัญ ๆ ของโครงการไว้ 4 ประการ คือ โครงการจะต้องมีกำหนดเวลาสิ้นสุด โครงการมีกิจกรรมที่ซับซ้อน ซึ่งกิจกรรมจะสนองตอบวัตถุประสงค์โครงการ และเมื่อโครงการสิ้นสุดจะไม่มีการทำงานซ้ำในลักษณะเดิมอีก

สมคิด พรหมจ้อย (2552 : 29) ได้ให้ความหมายของการประเมินว่า เป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดสารสนเทศ เพื่อช่วยให้ผู้บริหารตัดสินใจอย่างมีประสิทธิภาพสูง

ศิริชัย กาญจนวาสิ (2550 : 21-22) กล่าวถึงการประเมินว่า เป็นกระบวนการศึกษาสิ่งต่างๆ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัย เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูล ตรวจสอบการบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ช่วยเสนอสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจและสนองสารสนเทศแก่ผู้เกี่ยวข้องทั้งหลายด้วยการบรรยายอย่างลุ่มลึกเป็นการตัดสินใจคุณค่าของสิ่งที่มุ่งประเมิน

พิศณุ พงศ์ศรี (2556 : 4) ได้ให้ความหมายของคำว่า การประเมิน (Evaluation) หมายถึง กระบวนการตัดสินใจคุณค่าของสิ่งหนึ่งสิ่งใดโดยนำสารสนเทศหรือผลการวัดมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ซึ่งการวัดนั้น คือ การกำหนดค่าเป็นตัวเลขกับสิ่งที่จะวัด และเกณฑ์ คือ ระดับหรือมาตรฐานที่ควรจะเป็นเพื่อใช้ตัดสินสิ่งหนึ่งสิ่งใด

จากความหมายการประเมินโครงการดังกล่าวข้างต้น จึงกล่าวได้ว่า การประเมินโครงการเป็นการตรวจสอบความก้าวหน้าของโครงการ ตลอดจนการพิจารณาผลสัมฤทธิ์ของโครงการนั้น ๆ ว่า มีมากน้อยเพียงใด เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการหรือไม่ เป็นการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ ซึ่งข้อมูลสารสนเทศที่ได้จากการประเมินจะมีประโยชน์และมีคุณค่า สำหรับการนำไปแก้ไข ปรับปรุง และพัฒนาโครงการให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นต่อไป

รูปแบบการประเมินที่ช่วยในการตัดสินใจ (CIPP Model)

รูปแบบการประเมินที่มีอิทธิพลและได้รับความนิยมนำมาใช้กันอย่างแพร่หลาย มี 4 แบบ คือ รูปแบบการประเมินที่ยึดจุดมุ่งหมายของไทเลอร์ (Tyler) รูปแบบสนองความต้องการของสแตก (Stake) รูปแบบที่ช่วยตัดสินใจแบบชิปปี้ของสตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam) และรูปแบบการประเมินประสิทธิผลของการฝึกอบรมของเคิร์กแพททริก (Kirkpatrick) แต่ในที่นี้ผู้ประเมินได้ใช้การประเมินรูปแบบ CIPP ในการประเมินโครงการ เนื่องจากเป็นการประเมินที่ให้สารสนเทศที่ครอบคลุม และมีการพิจารณาถึงสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ประกอบด้วย ซึ่งทำให้สารสนเทศที่ได้มีคุณค่า อันจะส่งผลต่อการตัดสินใจ ดังนั้น จึงขอกกล่าวถึงเฉพาะสาระของรูปแบบการประเมินแบบ CIPP ดังนี้

Stufflebeam (2004 : 245-259) ได้เสนอแบบจำลองการประเมินผลที่เรียกว่า CIPP Model เป็นแบบจำลองที่เน้นกิจกรรมการประเมินควบคู่ไปกับการบริหารงาน โดยประกอบด้วยประเมิน 4 ประเภท และมีลักษณะสอดคล้องกับโครงสร้างของระบบงานโดยทั่วไป คือ

1. การประเมินผลที่เกี่ยวกับบริบท (context evaluation) เป็นการประเมินให้ได้ข้อมูลสำคัญ เพื่อช่วยในการกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ ความเป็นไปได้ของโครงการ เป็นการตรวจสอบว่าโครงการที่จะทำสนองปัญหาหรือความต้องการจำเป็นที่แท้จริงหรือไม่ วัตถุประสงค์ของโครงการชัดเจน เหมาะสม สอดคล้องกับนโยบายขององค์กร หรือนโยบายหน่วยเหนือหรือไม่ เป็นโครงการที่มีความเป็นไปได้ในแง่ของโอกาสที่จะได้รับการสนับสนุนจากองค์กรต่างๆหรือไม่ เป็นต้น

การประเมินสถานะแวดล้อม จะช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่อง โครงการควรจะทำในสภาพแวดล้อมใด ต้องการจะบรรลุเป้าหมายอะไร หรือต้องการบรรลุวัตถุประสงค์เฉพาะอะไร เป็นต้น

2. การประเมินผลที่เกี่ยวกับตัวป้อน (input evaluation) เป็นการประเมินเพื่อพิจารณาถึงความเป็นไปได้ของโครงการ ความเหมาะสม และความพอเพียงของทรัพยากรที่จะใช้ในการดำเนินโครงการ เช่น งบประมาณ บุคลากร วัสดุอุปกรณ์ เวลา รวมทั้งเทคโนโลยี และแผนการดำเนินงาน เป็นต้น

การประเมินผลแบบนี้ จะทำโดยใช้เอกสารหรืองานวิจัยที่มีผู้ทำไว้แล้ว หรือใช้วิธีการวิจัยนำร่องเชิงทดลอง (pilot experimental project) ตลอดจนอาจให้ผู้เชี่ยวชาญมาทำงานให้ อย่างไรก็ตาม การประเมินผลนี้จะต้องสำรวจสิ่งที่มีอยู่เดิมก่อนว่ามีอะไรบ้าง และตัดสินใจว่าจะใช้วิธีการใด ใช้แผนการดำเนินงานแบบไหน และต้องใช้ทรัพยากรจากภายนอกหรือไม่

3. การประเมินผลที่เกี่ยวกับกระบวนการ (process evaluation) เป็นการประเมินระหว่างการดำเนินงานโครงการ เพื่อหาข้อบกพร่องของการดำเนินโครงการ ที่จะใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนาแก้ไข ปรับปรุง ให้การดำเนินการช่วงต่อไปมีประสิทธิภาพมากขึ้น และเป็นการตรวจสอบกิจกรรม เวลา ทรัพยากร ที่ใช้ในการโครงการ ภาวะผู้นำ การมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการ โดยมีการบันทึกไว้เป็นหลักฐานทุกขั้นตอน การประเมินกระบวนการนี้ จะเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการค้นหาจุดเด่น หรือจุดแข็ง (strength) และจุดด้อย (weakness) ของนโยบาย/แผนงาน/โครงการ มักจะไม่สามารถศึกษาได้ภายหลังจากสิ้นสุดโครงการแล้ว การประเมินกระบวนการจะมีบทบาทสำคัญในเรื่องการให้ข้อมูลย้อนกลับเป็นระยะๆ เพื่อการตรวจสอบการดำเนินของโครงการโดยทั่วไป การประเมินกระบวนการมีจุดมุ่งหมายคือ

3.1 เพื่อการหาข้อบกพร่องของโครงการ ในระหว่างที่มีการปฏิบัติการ หรือการดำเนินงานตามแผนนั้น

3.2 เพื่อหาข้อมูลต่างๆ ที่จะนำมาใช้ในการตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินงานของโครงการ

3.3 เพื่อการเก็บข้อมูลต่างๆ ที่ได้จากการดำเนินงานของโครงการ

4. การประเมินผลที่เกี่ยวกับผลผลิต (product evaluation) วัตถุประสงค์ของการประเมินประเภทนี้ ก็เพื่อตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างผลสัมฤทธิ์จากโครงการกับเกณฑ์ที่ตั้งไว้ ว่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของภารกิจหรือไม่ การประเมินผลประเภทนี้ อาจอาศัยการเปรียบเทียบผลผลิตกับเกณฑ์มาตรฐาน (absolute หรือ relative standard) ที่กำหนดไว้ หรืออาจอาศัยข้อมูลที่ได้รับจากการรายงานการประเมินผลทั้ง 3 ประเภทข้างต้น อย่างไรก็ตามในการทำประเมินผลการบริหารงานเชิงระบบ ผู้อำนวยการโรงเรียน รองผู้อำนวยการโรงเรียน หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ หัวหน้างาน ครู ตลอดจนบุคลากรที่เกี่ยวข้อง จะต้องคำนึงถึงภารกิจบทบาทหน้าที่ของตนเองเป็นสำคัญ จะทำให้เกิดความสอดคล้องไม่ซ้ำซ้อนของเนื้อหาในการพัฒนา ปรับปรุง แก้ไขต่อไป การพัฒนาปรับปรุงแก้ไข (modification) นับว่าเป็นส่วนสำคัญในการบริหารงานเชิงระบบ ซึ่งผู้บริหารโรงเรียนควรตระหนักถึงเรื่องเหล่านี้ ซึ่งจะทำให้ขั้นตอนการทำงานมีความสมบูรณ์และครบวงจร เป็นส่วนสัมพันธ์ในการพัฒนางาน หรือปรับปรุงแก้ไขงานอย่างแท้จริง เพราะเป็นการนำเอาการประเมินมาวิเคราะห์ อาจมีบางสิ่งบางอย่างที่ยังไม่เป็นที่พึงพอใจ หรือยังไม่บรรลุจุดประสงค์ จึงต้องพิจารณากำหนดแนวทางแก้ไข และพัฒนาต่อไป การพัฒนาปรับปรุงแก้ไขเป็นขั้นตอนหรือวิธีการตรวจสอบข้อขัดแย้งระหว่างวัตถุประสงค์กับผลที่ได้จากการประเมินว่าจะพัฒนาหรือปรับปรุงแก้ไขในส่วนใดของระบบหรือต้องพัฒนาปรับปรุงแก้ไขทั้งระบบ

สมบูรณ์ ดันยะ (2545 : 69 - 76) ได้กล่าวถึง รูปแบบการประเมิน CIPP ไว้ว่า เป็นการประเมินทางการศึกษาที่มีจุดมุ่งหมาย เพื่อเตรียมหาข้อมูลที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้ในการตัดสินใจ โดยผู้ประเมินจะมีบทบาทในการรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อประกอบการตัดสินใจของผู้บริหาร โดยจะทำการประเมินใน 4 ด้าน ด้วยกันคือ

1. การประเมินสภาพแวดล้อม (Context Evaluation)

เป็นการประเมินสภาพทางเศรษฐกิจสังคม นโยบายทางการศึกษา และทางการเมือง ความต้องการของสังคม ปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ตลอดจนปรัชญาทางการศึกษา ซึ่งนำไปใช้ประโยชน์ในการตัดสินใจวางแผน กำหนดนโยบาย กำหนดเป้าหมาย และจุดมุ่งหมายที่เหมาะสมกับการจัดการศึกษา

2. การประเมินตัวป้อน (Input Evaluation)

เป็นการตรวจสอบความพร้อมปัจจัยเบื้องต้นต่าง ๆ เช่น บุคลากร อาคารสถานที่ งบประมาณหรืออื่น ๆ โดยจะนำไปใช้ประโยชน์ในการตัดสินใจดำเนินโครงการ หรือหาวิธีการที่จะดำเนินโครงการให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ซึ่งเป็นวิธีการหรือยุทธวิธีที่เป็นไปได้กับทรัพยากรในด้านต่าง ๆ ที่มีอยู่

3. การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation)

เป็นการประเมินเพื่อระบุจุดเด่น จุดด้อย ของแนวทางที่เลือกใช้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

กระบวนการบริหารและกระบวนการจัดกิจกรรมต่าง ๆ หลังจากการนำไปปฏิบัติจริง เพื่อจะได้ปรับปรุงแก้ไขกระบวนการต่าง ๆ ให้เหมาะสมได้ทันทั่วถึง ขณะที่การดำเนินงานนั้นกำลังกระทำอยู่ เพื่อให้สามารถดำเนินการตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ได้ด้วยดี

4. การประเมินผลผลิต (Product Evaluation)

เป็นการตัดสินคุณค่าผลผลิตของโครงการทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ ซึ่งเป็นเครื่องบ่งชี้ว่า ในการดำเนินงานนี้ได้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดมากน้อยเพียงใด ซึ่งช่วยให้ผู้บริหารนำไปใช้ประกอบการตัดสินใจว่าจะใช้ จะปรับปรุง หรือยกเลิกโครงการนั้น ๆ ไปเลย

ยาเวตี รวงชัยกุล วิบูลย์ศรี (2556 : 58 - 61) ได้กล่าวถึงรูปแบบการประเมินแบบ CIPP ไว้ว่าเป็นการประเมินที่เป็นกระบวนการต่อเนื่องมีจุดเน้นที่สำคัญ คือ ใช้ควบคู่กับการบริหารโครงการ เพื่อหาข้อมูลประกอบการตัดสินใจอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา วัตถุประสงค์ของการประเมิน คือ การให้ข้อมูลสารสนเทศเพื่อใช้ในการตัดสินใจ เน้นการแบ่งแยกบทบาทของการทำงานระหว่างฝ่ายประเมินกับฝ่ายบริหารออกจากกันอย่างเด่นชัด กล่าวคือฝ่ายประเมินมีหน้าที่ระบุ จัดหา และนำเสนอสารสนเทศให้กับฝ่ายบริหาร ส่วนฝ่ายบริหารมีหน้าที่เรียกหาข้อมูล และนำผลการประเมินที่ได้ไปใช้ประกอบการตัดสินใจ เพื่อดำเนินกิจกรรมใด ๆ ที่เกี่ยวข้องแล้วแต่กรณี ทั้งนี้ เพื่อป้องกันการมีอคติในการประเมิน และเขาได้แบ่งประเด็นการประเมินผลออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. การประเมินด้านบริบทหรือสภาวะแวดล้อม (Context Evaluation : C) เป็นการประเมินให้ได้ข้อมูลสำคัญเพื่อช่วยในการกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ ความเป็นไปได้ของโครงการเป็นการตรวจสอบว่า โครงการที่จะทำสนองปัญหาหรือความต้องการจำเป็นที่แท้จริงหรือไม่ วัตถุประสงค์ของโครงการชัดเจน เหมาะสม สอดคล้องกับนโยบายขององค์กรหรือนโยบายหน่วยเหนือหรือไม่ เป็นโครงการที่มีความเป็นไปได้ ในแง่ของโอกาสที่จะได้รับการสนับสนุนจากองค์กรต่าง ๆ หรือไม่ เป็นต้น

การประเมินสภาวะแวดล้อม จะช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่อง โครงการควรจะทำในสภาพแวดล้อมใดต้องการจะบรรลุเป้าหมายอะไรหรือต้องการบรรลุวัตถุประสงค์เฉพาะอะไร เป็นต้น

2. การประเมินปัจจัยเบื้องต้นหรือปัจจัยป้อน (Input Evaluation : I) เป็นการประเมินเพื่อพิจารณาถึงความเป็นไปได้ของโครงการ ความเหมาะสม และความพอเพียงของทรัพยากร ที่จะใช้ในการดำเนินโครงการ เช่น งบประมาณ บุคลากร วัสดุอุปกรณ์ เวลา รวมทั้งเทคโนโลยีและแผนการดำเนินงาน เป็นต้น

การประเมินผลแบบนี้จะทำโดยใช้เอกสารหรืองานวิจัยที่มีผู้ทำไว้แล้ว หรือใช้วิธีการวิจัยนำร่องเชิงทดลอง (Pilot Experimental Project) ตลอดจนอาจให้ผู้เชี่ยวชาญ มาทำงานให้ อย่างไรก็ตาม การประเมินผลนี้จะต้องสำรวจสิ่งที่มีอยู่เดิมก่อนว่ามีอะไรบ้าง และตัดสินใจว่าจะใช้วิธีการใด ใช้แผนการดำเนินงานแบบไหน และต้องใช้ทรัพยากรจากภายนอกหรือไม่

3. การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation : P) เป็นการประเมินระหว่างการทำงานโครงการ เพื่อหาข้อบกพร่องของการดำเนินโครงการ ที่จะใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนาแก้ไขปรับปรุง ให้การดำเนินการช่วงต่อไปมีประสิทธิภาพมากขึ้น และเป็นการตรวจสอบกิจกรรม เวลาทรัพยากรที่ใช้ในโครงการ ภาวะผู้นำ การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในโครงการ โดยมีการบันทึกไว้เป็นหลักฐานทุกขั้นตอน การประเมินกระบวนการนี้ จะเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการค้นหาจุดเด่น หรือจุดแข็ง (Strengths) และจุดด้อย (Weakness) ของนโยบาย / แผนงาน / โครงการ มักจะไม่สามารถศึกษาได้ภายหลังจากสิ้นสุดโครงการแล้ว

การประเมินกระบวนการจะมีบทบาทสำคัญในเรื่องการให้ข้อมูลย้อนกลับเป็นระยะๆ เพื่อการตรวจสอบการดำเนินของโครงการโดยทั่วไป การประเมินกระบวนการมีจุดมุ่งหมาย คือ

3.1 เพื่อการหาข้อบกพร่องของโครงการ ในระหว่างที่มีการปฏิบัติการ หรือการดำเนินงานตามแผนนั้น

3.2 เพื่อหาข้อมูลต่าง ๆ ที่จะนำมาใช้ในการตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินงานของโครงการ

3.3 เพื่อการเก็บข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้จากการดำเนินงานของโครงการ

4. การประเมินผลผลิต (Product Evaluation : P) เป็นการประเมินเพื่อเปรียบเทียบผลผลิตที่เกิดขึ้นกับวัตถุประสงค์ของโครงการหรือความต้องการ / เป้าหมายที่กำหนดไว้ รวมทั้งการพิจารณาในประเด็นของการยุบ เลิก ขยาย หรือปรับเปลี่ยนโครงการและการประเมินผล เรื่องผลกระทบ (Impact) และผลลัพธ์ (Outcomes) ของนโยบาย / แผนงาน / โครงการ โดยอาศัยข้อมูลจากการประเมินสถานะปัจจัยเบื้องต้นและกระบวนการร่วมด้วย แวดล้อม

จากประเด็นการประเมินดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า การประเมินแบบ CIPP เป็นการประเมิน ที่ครอบคลุมองค์ประกอบของระบบทั้งหมด ซึ่งผู้ประเมินจะต้องกำหนดวัตถุประสงค์ของการประเมินที่ครอบคลุมทั้ง 4 ด้าน กำหนดประเด็นของตัวแปรหรือตัวชี้วัด กำหนดแหล่งข้อมูล ผู้ให้ข้อมูล กำหนดเครื่องมือการประเมิน วิธีการที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล กำหนดแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูล และเกณฑ์การประเมินที่ชัดเจน

พิสนุ พงศ์ศรี (2556 : 44-45) ได้กล่าวถึงช่วงระยะเวลาของการประเมินโดยใช้รูปแบบการประเมิน CIPP ว่า แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ตามลำดับพัฒนาการของการดำเนินงาน 3 ระดับ ดังนี้

1. การประเมินก่อนเริ่มดำเนินงาน

การประเมินช่วงนี้เป็นเพื่อวางแผน อันเป็นการกำหนดวัตถุประสงค์ วิธีดำเนินงาน จัดทำสิ่งต่าง ๆ อาจเป็นโครงการกิจกรรมหลักสูตร ซึ่งจะทำการประเมินใน 2 ส่วน คือ

การประเมินบริบทเป็นการประเมินความต้องการจำเป็นเพื่อกำหนดการดำเนินงาน สภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ตลอดจนปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้น รวมทั้งวิเคราะห์ เป็นจริงและสิ่งที่คาดหวังดังกล่าวหาสาเหตุความไม่สอดคล้องระหว่างควา

การประเมินปัจจัยนำเข้า เป็นการตรวจสอบความพร้อมด้านทรัพยากร ที่ใช้ในการดำเนินงานทั้งปริมาณ คุณภาพ ระบบบริหารจัดการที่ได้วางแผนไว้ รวมถึงกลยุทธ์และกระบวนการดำเนินงานที่เป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

2. การประเมินขณะดำเนินงาน

เป็นการประเมินกระบวนการอันเป็นการศึกษา จุดอ่อน จุดแข็ง ตลอดจนปัญหา อุปสรรคของการดำเนินงาน เพื่อจัดหาสารสนเทศ เพื่อปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงานได้อย่างทันทั่วทั้ง การประเมินขั้นตอนนี้จึงมีบทบาทสำคัญต่อความสำเร็จของสิ่งที่จะดำเนินการ

3. การประเมินหลังสิ้นสุดการดำเนินงาน

เป็นการประเมินผลผลิตของสิ่งที่ประเมิน เพื่อตอบคำถามให้ได้ว่า การดำเนินงาน ประสบความสำเร็จตามแผนที่วางไว้หรือไม่ ผลผลิตเป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือไม่ การประเมินหลัง สิ้นสุดการดำเนินงานจะพิจารณาผลลัพธ์ การประเมินผลกระทบของการดำเนินงานทุก ๆ ด้าน ผลของ การประเมินจะให้สารสนเทศเพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับอนาคตของการดำเนินงาน

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ และคณะ (2559 : 166) กล่าวว่า การประเมินตามแบบจำลองซิป(CIPP Model) สามารถแบ่งเป็น 4 ประเภท และเพื่อสอดคล้องกับการพัฒนาโครงการแบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ

1. การประเมินก่อนเริ่มโครงการ เป็นการประเมินเพื่อวางแผนโครงการเป็นการกำหนด วัตถุประสงค์และวิธีการของโครงการ โดยเขียนในรูปเอกสารโครงการในแบบซิป โมเดล การประเมิน ก่อนเริ่มโครงการ ประกอบด้วย

1.1 การประเมินสภาพแวดล้อมหรือการประเมินบริบทเป็นการประเมินความต้องการ จำเป็นเพื่อกำหนดโครงการ การประเมินบริบทเป็นการประเมินสภาพเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ตลอดจนปัญหา อุปสรรคต่าง ๆ อันนำไปสู่ทิศทางและวัตถุประสงค์ของโครงการ

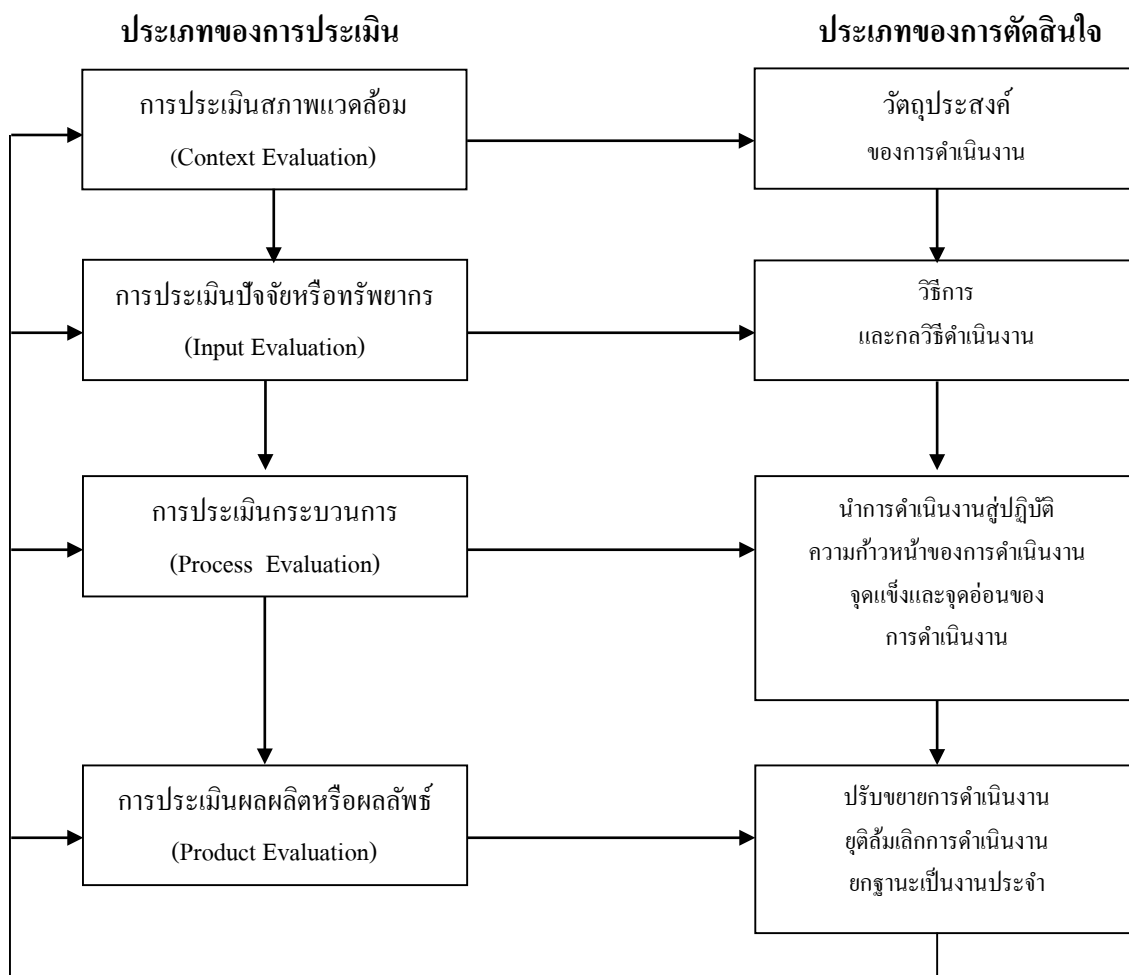
1.2 การประเมินปัจจัยหรือทรัพยากร เป็นการตรวจสอบความพร้อมด้านทรัพยากรทั้ง ด้านปริมาณและคุณภาพ ตลอดจนระบบบริหารจัดการ เพื่อวิเคราะห์และกำหนดทางเลือกที่เหมาะสม ที่สุด ที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนด อีกทั้งมีความเป็นไปได้ทางด้านทรัพยากร

2. การประเมินขณะดำเนินงานโครงการ ซึ่งเป็นแบบซิป โมเดล คือ การประเมิน กระบวนการ เป็นการประเมินการดำเนินงาน เมื่อนำโครงการที่วางไว้ไปสู่ปฏิบัติ ทั้งนี้ เพื่อศึกษา จุดแข็ง และจุดอ่อน ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินโครงการ อะไรเป็นมูลเหตุที่ทำให้ สามารถหรือไม่สามารถดำเนินโครงการได้อย่างทันทั่วทั้ง การประเมินในขั้นนี้ จึงมีบทบาทสำคัญ ต่อความสำเร็จของการดำเนินโครงการ (formative evaluation) ด้วยการจัดระบบการกำกับงาน

(monitoring system) เพื่อติดตามความก้าวหน้าและเร่งรัดการดำเนินโครงการให้บรรลุวัตถุประสงค์ภายในทรัพยากรและเวลาที่กำหนด

3. การประเมินหลังสิ้นสุดโครงการ เป็นการประเมินผลผลิตโครงการ เป็นการประเมินที่มุ่งตอบคำถามว่า โครงการประสบความสำเร็จตามแผนที่วางไว้หรือไม่ ผลผลิตของโครงการเป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือไม่ ผลการดำเนินงานโครงการคุ้มค่าเพียงใด การประเมินหลังสิ้นสุดโครงการแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ ประเมินทันทีที่สิ้นสุดโครงการซึ่งเป็นผลลัพธ์ และการประเมินผลกระทบของโครงการทั้งในทางบวกและทางลบ ซึ่งนิยมทำการประเมินด้วยเทคนิคการติดตามผลการประเมินหลังสิ้นสุดโครงการจะให้สารสนเทศ เพื่อตัดสินใจเกี่ยวกับอนาคตของโครงการ ว่าควรจะดำเนินการต่อไปอย่างไร ควรจะมีการปรับขยายแล้วดำเนินการต่อไปอีกระยะหนึ่ง หรือควรจะสิ้นสุดโครงการไปตามเวลาที่กำหนดไว้

การประเมินโดยใช้รูปแบบการประเมิน CIPP มีการดำเนินการตามขั้นตอนในด้านต่าง ๆ ดังแสดงในภาพที่ 2.3

ภาพที่ 2.3 รูปแบบการประเมินที่ช่วยในการตัดสินใจของสต๊าฟเฟิลบีม

ที่มา : สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2559 : 168)

จากภาพที่ 2.3 แสดงให้เห็นว่าการประเมินที่ใช้รูปแบบการประเมินที่ช่วยในการตัดสินใจของ สต๊าฟเฟิลบีม (CIPP) เป็นการประเมินที่ครอบคลุมตั้งแต่เริ่มโครงการจนถึงสิ้นสุดโครงการ ดังนั้นจึงเป็นการช่วยผู้บริหารในการตัดสินใจเกี่ยวกับการเลือกเป้าหมาย จุดมุ่งหมาย ของสิ่งที่จะประเมิน การดำเนินงาน การกำหนดยุทธวิธี แผนงาน และการปรับเปลี่ยนยุทธวิธี แผนงานการดำเนินงาน ให้มีความเหมาะสม รวมทั้งการตัดสินใจเกี่ยวกับการปรับเปลี่ยน คง ขยาย ยุบ หรือ เลิก สิ่งที่จะประเมิน ซึ่งการประเมินโครงการเกษตรอินทรีย์เพื่อชีวิตพอเพียง เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนโรงเรียนทรัพย์ทวี โดยใช้รูปแบบ CIPP ที่ถูกต้อง ย่อมได้รับสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ อันจะส่งผลให้การดำเนินโครงการมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้

ตอนที่ 8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ด้วยความสำคัญและความจำเป็นของการประเมินโครงการ และการเสริมสร้างและพัฒนาทักษะชีวิตของผู้เรียนการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงได้มีผู้ศึกษาและวิจัย ดังนี้

งานวิจัยในประเทศ

โถมยง คงประดิษฐ์ (2556 : 99-105) ศึกษาเรื่อง การประเมินโครงการเสนอโครงการวิทยาศาสตร์ของนักเรียน ระดับนานาชาติ โรงเรียนมหิดลวิทยานุสรณ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินโครงการ ใน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านบริบท ด้านปัจจัยเบื้องต้น ด้านกระบวนการ และด้านผลลัพธ์ เพื่อใช้เป็นสารสนเทศในการตัดสินใจปรับปรุง แก้ไข หรือดำเนินการในครั้งต่อไป แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการประเมินประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญ คณะกรรมการประสานงาน คณะกรรมการจัดงาน คณะกรรมการดำเนินงานฝ่ายต่าง ๆ คณะกรรมการประเมินการนำเสนอโครงการ ผู้บริหารและครูที่เข้าร่วมงาน และนักเรียนที่ร่วมเสนอโครงการ รวมทั้งหมด 586 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสอบถาม แบบสำรวจ และการวิเคราะห์เอกสาร วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าสถิติร้อยละ คะแนนเฉลี่ย และความเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า

1. ด้านบริบท ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่า วัตถุประสงค์ของโครงการมีความสอดคล้องกับแผนปฏิบัติงาน 4 ปี พ.ศ. 2552-2555 ของกระทรวงศึกษาธิการ และสอดคล้องกับปฏิบัติงาน 4 ปี พ.ศ. 2553-2556 ของโรงเรียนมหิดลวิทยานุสรณ์
2. ด้านปัจจัยเบื้องต้น คณะกรรมการประเมินการนำเสนอโครงการ ผู้บริหาร และครู มีความเห็นว่าโครงการมีความพร้อม วัสดุอุปกรณ์ มีความเหมาะสมและเพียงพอ สถานที่และระยะเวลาในการนำเสนอมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่า คณะกรรมการ

ประเมินการนำเสนอโครงการมีคุณสมบัติสอดคล้องกับสาขาวิชาเอกของโครงการนักเรียนนำเสนอมากที่สุด

3. ด้านกระบวนการ การวางแผน การเตรียมความพร้อม การบริหารโครงการ และการปฏิบัติของผู้รับผิดชอบการจัดกิจกรรมด้านวิทยาศาสตร์การจัดกิจกรรม Walk Rally คณะกรรมการประสานงาน คณะกรรมการจัดกิจกรรม และนักเรียน มีความเห็นว่า มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนความคิดเห็นของคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ มีความเห็นว่า มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด

4. ด้านผลลัพธ์ คณะกรรมการประเมินการนำเสนอโครงการ ผู้บริหาร และครู มีความเห็นว่านักเรียนที่เข้าร่วมเสนอโครงการ มีทักษะการนำเสนอโครงการภาคบรรยาย อยู่ในระดับมาก และมีความพึงพอใจในการจัดงานอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนนักเรียนที่เข้าร่วมเสนอโครงการ พึงพอใจในการจัดงาน อยู่ในระดับมาก และนักเรียนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในด้านการทำโครงการกับครู และนักเรียนต่างประเทศและนักเรียนชาวไทยจากต่างโรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 91.90 สูงกว่าเกณฑ์การประเมินที่ตั้งไว้

ปวีณา ครุฑเผือก (2558 : 207-216) ศึกษาเรื่อง การประเมินโครงการโรงเรียนต้นแบบมาตรฐานระบบการด้านยาเสพติด (QAD) โรงเรียนประชาราษฎร์บำเพ็ญ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินโครงการในด้านความเหมาะสม เพียงพอของปัจจัยนำเข้า ความเหมาะสมของกระบวนการ ดำเนินโครงการ ผลผลิตของโครงการ ผลกระทบของโครงการ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย 5 กลุ่ม ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้รับผิดชอบโครงการและกิจกรรม นักเรียนแกนนำ ผู้ปกครอง และตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม แบบสอบถาม แบบทดสอบ และแบบบันทึกข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าความถี่ ร้อยละ และการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า ประเด็นที่ผ่านเกณฑ์การประเมินมี 12 ประเด็น ได้แก่ ความสอดคล้องวัตถุประสงค์ของกิจกรรมกับวัตถุประสงค์ของโครงการ การเตรียมการ และการวางแผนการดำเนินโครงการ ความเพียงพอของวัสดุอุปกรณ์ในการดำเนินโครงการ ความเพียงพอของงบประมาณในการดำเนินโครงการ การดำเนินโครงการตามแผนที่กำหนด การนิเทศติดตามการดำเนินโครงการ ปัญหาอุปสรรค และการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพิษภัยของยาเสพติด ความตระหนักเกี่ยวกับพิษภัยของยาเสพติด ความสามารถในการสร้างภูมิคุ้มกันตนเองจากยาเสพติด ความตระหนักเกี่ยวกับพิษภัยของยาเสพติดของผู้ปกครอง ความตระหนักเกี่ยวกับพิษภัยของยาเสพติดในชุมชน ส่วนประเด็นที่ไม่ผ่านเกณฑ์การประเมินมี 2 ประเด็น ได้แก่ ความพึงพอใจที่มีต่อโครงการของผู้ปกครองคนในชุมชน และตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ และการลดลงของปัญหาเสพติดในโรงเรียนและชุมชน

โสภกา แซ่ลี (2558 : 73-80) ศึกษาเรื่อง การประเมินโครงการคืนครูให้นักเรียนโดยประยุกต์ใช้รูปแบบการประเมิน CIPP Model สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

กาญจนบุรี เขต 3 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินโครงการ ใน 4 ด้าน คือ ความสอดคล้องทางด้าน บริบทและสถานะแวดล้อม ความพร้อมทางด้านปัจจัยเบื้องต้นในการดำเนินงาน ความเหมาะสมใน การดำเนินงานและกระบวนการ ผลผลิตและผลกระทบในการดำเนินงาน และหาแนวทางการปฏิบัติที่ ดีหรือเป็นเลิศของโครงการคืนครูให้นักเรียน (ครูการ) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้บริหาร สถานศึกษา ครูผู้สอน และครูผู้รับผิดชอบโครงการ ปีการศึกษา 2556 โดยการสุ่มแบบเจาะจง จำนวน 60 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสอบถามมาตรฐานประมาณค่า 5 ระดับ และแบบ สัมภาษณ์ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน และการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า

1. ด้านสถานะแวดล้อม พบว่า โดยภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณา เป็นรายข้อ พบว่า วัตถุประสงค์ของโครงการมุ่งเน้นให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ดีขึ้น มี ค่าเฉลี่ยมากที่สุด

2. ด้านปัจจัยเบื้องต้น พบว่า โดยภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็น รายข้อ พบว่า อุปกรณ์ เครื่องมือในการดำเนินโครงการอย่างเพียงพอมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด

3. ด้านกระบวนการ พบว่า โดยภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็น รายข้อ พบว่า กิจกรรมโครงการนำไปปฏิบัติจริง มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด

4. ด้านผลผลิต พบว่า พบว่า โดยภาพรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็น รายข้อ พบว่า สถานศึกษาจัดการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสม มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด

5. การหาแบบปฏิบัติที่ดีของ โครงการคืนครูให้นักเรียน (ครูการ) ทั้ง 4 ด้าน พบว่า ด้าน บริบทของโรงเรียน บุคลากรของโรงเรียนและบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินกิจกรรมโครงการ มีความตระหนักและเห็นความสำคัญของโครงการ ด้านปัจจัยนำเข้า พบว่า งบประมาณที่ใช้ในการ ดำเนินโครงการพอเพียง ด้านกระบวนการ พบว่า การปฏิบัติตามกิจกรรมของโครงการดำเนินตามแผน ที่วางไว้ มีการนิเทศติดตาม และประเมินผล เป็นระยะ ๆ ตลอดการดำเนินกิจกรรม และด้านผลผลิต พบว่า นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีขึ้น

กมลนันท์ บุญกล้า (2559 : 71-72) ได้ศึกษาเรื่อง การประเมิน โครงการเศรษฐกิจพอเพียง ของโรงเรียนบ้านหนองปลาชีว สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาระยอง เขต 2 โดยมี วัตถุประสงค์เพื่อประเมินโครงการ โดยใช้รูปแบบการประเมิน CIPP Model ใน 4 ด้าน ได้แก่ ด้าน สถานะแวดล้อม ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ และด้านผลผลิต กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ครูผู้สอน จำนวน 14 คน นักเรียน 48 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถาม มาตรฐานประมาณค่า 5 ระดับ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า

1. การประเมินโครงการโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก
2. ด้านสภาวะแวดล้อม ผลการประเมินพบว่า มีความสอดคล้องอยู่ในระดับมาก
3. ด้านปัจจัยนำเข้า ผลการประเมินพบว่า มีความเพียงพอ เหมาะสม อยู่ในระดับมาก
4. ด้านกระบวนการดำเนินงาน ผลการประเมินพบว่า มีประสิทธิภาพอยู่ในระดับมาก
5. ด้านผลผลิต ผลการประเมินพบว่า มีประสิทธิผลอยู่ในระดับมาก

พระมหาโตนด จำปาทอง (2560 :129-143) ได้ศึกษาเรื่อง การประเมินโครงการค่ายธรรมะพัฒนาทักษะชีวิตอาสาสมัครต่างไกล สร้างสายใยชุมชน เฉลิมพระชมพรรษา 12 สิงหาคมราชินี ณ วัดจันทร์ ตำบลทางพระ อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง วัตถุประสงค์เพื่อ 1) ประเมินบริบท (Context) 2) ประเมินปัจจัยนำเข้า (Input) 3) ประเมินกระบวนการดำเนินงาน (Process) 4) ประเมินผลผลิต (Product) ของโครงการ โดยใช้รูปแบบการประเมินเชิงระบบแบบซิป (CIPP) ประชากรวิจัย ได้แก่ นักเรียน ผู้ปกครอง ภาควิชาครู จำนวน 406 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ข้อมูลคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการประเมินโครงการด้านบริบท พบว่า 1) ความชัดเจนของวัตถุประสงค์กลุ่มของภาคีเครือข่ายมีความเห็นว่าวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 คือ เพื่อให้เด็กและเยาวชนและประชาชนทั่วไปมีความรู้ด้านคุณธรรมและจริยธรรมเพิ่มมากขึ้น มีความชัดเจนมากที่สุด และสำหรับกลุ่มผู้ปกครองมีความเห็นว่าวัตถุประสงค์ข้อที่ 5 มีความชัดเจนมากที่สุด คือ เพื่อเป็นการยกย่องแม่ดีเด่นที่ทำคุณประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ให้กับสังคม และเป็นการส่งเสริมการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัว 2) ความเหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน กลุ่มของภาคีเครือข่าย มีความเห็นว่า ความเหมาะสมของวัตถุประสงค์กับสภาพการณ์ปัจจุบัน ข้อที่ 2, 3, 4, 5 มีความเหมาะสมมากที่สุด และสำหรับกลุ่มผู้ปกครอง มีความเห็นว่า ความเหมาะสมของวัตถุประสงค์กับสภาพการณ์ปัจจุบัน ข้อที่ 1 มีความเหมาะสมมากที่สุด คือ เพื่อให้เด็กและเยาวชนและประชาชนทั่วไป มีความรู้ด้านคุณธรรมและจริยธรรมเพิ่มมากขึ้น 3) ความสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน กลุ่มของภาคีเครือข่ายมีความเห็นว่า ความเหมาะสมของวัตถุประสงค์กับความสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ข้อที่ 1, 2, 4, 5 มีความสอดคล้องมากที่สุด และสำหรับกลุ่มผู้ปกครอง มีความเห็นว่า ความเหมาะสมของวัตถุประสงค์กับความสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ข้อที่ 1, 2 มีความสอดคล้องมากที่สุด

2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการประเมินโครงการด้านปัจจัยนำเข้า พบว่า ผู้ปกครอง และภาคีเครือข่ายอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนนักเรียนอยู่ในระดับมาก

3. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการประเมินโครงการด้านกระบวนการ พบว่า ผู้ปกครอง และภาคีเครือข่ายอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนนักเรียนอยู่ในระดับมาก

4. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการประเมินโครงการด้านผลผลิต พบว่า ผู้ปกครอง และ ภาควิชาครูช่วยอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนนักเรียนอยู่ในระดับมาก

5. ผลการประเมินโครงการโครงการค่ายธรรมะพัฒนาทักษะชีวิตยาเสพติดห่างไกล สร้าง สายใยชุมชน เฉลิมพระชมพรรษา 12 สิงหาคมราชินี ณ วัดจันทร์ ตำบลทางพระ อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ในภาพรวม สำหรับผู้ปกครองและภาควิชาครู โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนนักเรียนอยู่ในระดับมาก

วสนันท์ หมวกเอียด (2556 : 95-96) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่สัมพันธ์กับทักษะชีวิตของ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนคร จังหวัดสงขลา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างสัมพันธภาพในครอบครัว สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน สัมพันธภาพ ระหว่างนักเรียนกับครู และสภาพบรรยากาศภายในโรงเรียนกับทักษะชีวิต และสร้างสมการพยากรณ์ ทักษะชีวิตของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนสังกัดเทศบาลนคร จังหวัดสงขลา กลุ่ม ตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ปีการศึกษา 2555 จำนวน 316 คน ได้มาด้วยวิธีการสุ่ม แบบแบ่งชั้น เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถาม การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติพื้นฐานค่า สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ แบบเพียร์สัน และการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ แบบสแต็ปไวส์

ผลการวิจัยพบว่า สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับครู สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับ เพื่อน สัมพันธภาพในครอบครัว และสภาพบรรยากาศภายในโรงเรียน มีความสัมพันธ์ทางบวก กับทักษะชีวิตของนักเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับ เพื่อน มีความสัมพันธ์กับทักษะชีวิตสูงสุด และพบว่าสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน สภาพ บรรยากาศภายในโรงเรียน สัมพันธภาพภายในครอบครัว และสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับครู สามารถร่วมกันพยากรณ์ทักษะชีวิตของนักเรียนได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สุตาภัทร ประดับแก้ว (2557 : 74) ศึกษาเรื่อง ผลการจัดโปรแกรมทักษะชีวิตที่มีต่อ ความสามารถในการจัดการอารมณ์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาผล ของโปรแกรมทักษะชีวิตที่มีต่อความสามารถในการจัดการอารมณ์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น 2) เพื่อเปรียบเทียบผลก่อนและหลังการทดลองจัดโปรแกรมทักษะชีวิตที่มีความสามารถในการจัดการ อารมณ์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ซึ่งกำลังศึกษาอยู่ในภาคปลาย ปีการศึกษา 2557 โรงเรียนในสังกัดสำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กรุงเทพมหานคร จำนวน 60 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 30 คน กลุ่ม ควบคุม 30 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) โปรแกรมทักษะชีวิตด้านการจัดการอารมณ์ จำนวน 16 แผนกิจกรรม 2) แบบประเมินความสามารถในการจัดการอารมณ์ จำนวน 42 ข้อ สถิติที่ใช้ในการ วิจัย คือ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติทดสอบ t ผลการวิจัยพบว่า

1. ผลของการจัดโปรแกรมทักษะชีวิตที่มีต่อความสามารถในการจัดการอารมณ์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นของนักเรียนกลุ่มทดลอง ในระยะก่อนการทดลอง และระยะหลังการทดลอง พบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นั่นคือ การจัดโปรแกรมทักษะชีวิตทำให้นักเรียนกลุ่มทดลองมีความสามารถในการจัดการอารมณ์มากกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. ผลของการจัดโปรแกรมทักษะชีวิตที่มีต่อความสามารถในการจัดการอารมณ์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ระหว่างนักเรียนกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม หลังการทดลองพบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นั่นคือ การจัดโปรแกรมทักษะชีวิตให้นักเรียนกลุ่มทดลอง มีความสามารถในการจัดการอารมณ์ มากกว่านักเรียนกลุ่มควบคุม ที่ไม่ได้เข้าร่วมโปรแกรมทักษะชีวิต อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

พรพนา รัตนพงษ์ไชย (2558 : 117) ได้ศึกษาการพัฒนาทักษะชีวิต เรื่อง การพัฒนาท้องถิ่นตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบโครงงาน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบทักษะชีวิตของนักเรียน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนโดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบโครงงาน ศึกษาความสามารถในการทำโครงงาน และความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบโครงงาน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3/1 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2558 โรงเรียนปัญญาวารคุณ จำนวน 42 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แผนหน่วยการเรียนรู้ แบบวัดทักษะชีวิต แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แบบประเมินความสามารถในการทำโครงงาน แบบสอบถามความคิดเห็น สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าทีแบบไม่เป็นอิสระต่อกัน และการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า

1. ทักษะชีวิตของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 หลังเรียนโดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบโครงงานสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง การพัฒนาท้องถิ่นตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 หลังเรียนโดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบโครงงานสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. ความสามารถในการทำโครงงาน เรื่อง การพัฒนาท้องถิ่นตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

4. ความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบโครงงาน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

นุจรี สีใส (2559 : 59-60) ได้ศึกษาผลการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem - based Learning) เพื่อเสริมสร้างพัฒนาทักษะชีวิตด้านความสามารถในการแก้ปัญหาอย่าง

สร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 กลุ่มสาระการเรียนรู้ การงานอาชีพและเทคโนโลยี โรงเรียนอัสสัมชัญ หลักสูตรภาษาอังกฤษ จังหวัดสมุทรสาคร กลุ่มทดลองที่ใช้เป็นกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 23 คน โดยทำการพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ การงานอาชีพและเทคโนโลยี เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบประเมินทักษะชีวิตด้านความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ แบบประเมินผู้เรียนจากกิจกรรมปัญหาเป็นฐาน และแบบสังเกตผู้เรียนจากกิจกรรมปัญหาเป็นฐาน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ และ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า จากการใช้แผนการจัดการเรียนรู้ของกลุ่มสาระการเรียนรู้ การงานอาชีพและเทคโนโลยี เรื่อง การอาชีพ นักเรียนส่วนใหญ่มีทักษะชีวิตด้านความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์อยู่ในระดับมาก มีกระบวนการในแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์อยู่ในระดับมากที่สุด มีส่วนร่วมกับกิจกรรมปัญหาเป็นฐานอยู่ในระดับมาก และมีความสามารถในการแก้ปัญหาอยู่ในระดับมากที่สุด นักเรียนทุกคนมีผลคะแนนรวมผ่านเกณฑ์ทุกคน

ชนัดถ์กานต์ ศรีเฉลียว, ภูมิพงศ์ จอมหงษ์พิพัฒน์, สาราญ กำจัดภัย (2560 : 61-74) ได้ศึกษาการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 โดยใช้การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพ ปัญหา ความต้องการจำเป็นในการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียน สร้างรูปแบบและศึกษาผลการใช้รูปแบบการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียน ก่อนและหลังการพัฒนา กลุ่มเป้าหมายได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง ได้แก่ ผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครอง คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และผู้นำชุมชน โรงเรียนบ้านหนองบง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาศึกษามุกดาหาร เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบบันทึกการประชุม แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม แบบสังเกตพฤติกรรมของนักเรียน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าร้อยละ ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพ ปัญหา พบว่า ทักษะชีวิตของนักเรียนด้านการคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์อยู่ในเกณฑ์ไม่น่าพอใจ ควรส่งเสริมให้นักเรียนได้รับการพัฒนาทักษะชีวิต โดยการปฏิบัติกิจกรรมที่เน้นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

2. รูปแบบการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนที่สร้างขึ้น มี 9 องค์ประกอบ ดังนี้ 1) ชื่อ รูปแบบ 2) ความเป็นมาและความสำคัญ 3) แนวคิดทฤษฎีพื้นฐาน 4) หลักการ 5) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ 6) เนื้อหา 7) กระบวนการ 8) สื่อและแหล่งเรียนรู้ 9) การวัดและประเมินผล

3. ผลการใช้รูปแบบการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียน พบว่า หลังเข้าร่วมกิจกรรม ทักษะชีวิตของนักเรียนโดยรวมทั้ง 4 องค์ประกอบ อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยสูงกว่าก่อนเข้าร่วมกิจกรรม แต่เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า องค์ประกอบที่ 2 ด้านการคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ มีทักษะชีวิตอยู่ในระดับน้อย

สุภาพร วาปีโสสม, ประวิต เอราวรณ, สมเกียรติ ทานอก (2560 : 221) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาระบบการส่งเสริมทักษะชีวิตนักเรียนระดับมัธยมศึกษา ในโรงเรียนเอกชนการกุศลโดยใช้ วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและการดำเนินงาน พัฒนาระบบการส่งเสริมทักษะชีวิตนักเรียน การนำระบบส่งเสริมทักษะชีวิตนักเรียนไปใช้ และศึกษาปัจจัย แห่งความสำเร็จในการพัฒนาระบบการส่งเสริมทักษะชีวิตนักเรียน กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้อำนวยการ โรงเรียน หัวหน้าฝ่าย จำนวน 6 คน ครูที่ปรึกษานักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 จำนวน 6 คน รวม 12 คน โดยเลือกโรงเรียนมารดาคุณธิรักษ์ เป็นพื้นที่วิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ เอกสารรายงานผลการดำเนินการ แบบวัดความพึงพอใจ การวิเคราะห์ ข้อมูลเชิงปริมาณ โดยใช้สถิติบรรยาย การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการตีความสร้างข้อสรุปโดย ใช้หลักตรรกวิทยาเชิงอุปนัย ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพการดำเนินงานที่ส่งเสริมทักษะชีวิตนักเรียนระดับมัธยมศึกษาของโรงเรียน เอกชนการกุศล โดยภาพรวม พบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก
2. การพัฒนาระบบการส่งเสริมทักษะชีวิตนักเรียนระดับมัธยมศึกษาของ โรงเรียนเอกชน การกุศล ได้ประยุกต์ใช้แนวคิดวงจรเดมมิ่ง (PDCA) ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ การวางแผน (Plan) การดำเนินการ (Do) การตรวจสอบ (Check) และการปรับปรุงแก้ไข (Act) โดยใช้ 3 กลยุทธ์ คือ การ จัดทำโครงการส่งเสริมทักษะชีวิต การจัดการเรียนรู้ทักษะชีวิต และกิจกรรมส่งเสริมอื่น
3. ผลการนำระบบการส่งเสริมทักษะชีวิตนักเรียนระดับมัธยมศึกษาของโรงเรียนเอกชน การกุศลที่พัฒนาขึ้นไปใช้ พบว่า มีความเหมาะสม เป็นประโยชน์ สามารถนำไปใช้ได้และส่งเสริม ทักษะชีวิตของนักเรียนได้จริง
4. ปัจจัยที่มีส่วนทำให้การดำเนินงานประสบผลสำเร็จ คือการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายภาวะ ของผู้บริหาร บรรยากาศการทำงานที่เป็นมิตร คุณลักษณะของครูที่มีความมุ่งมั่นในการทำงาน และ การออกแบบการเรียนรู้ที่เน้นการลงมือปฏิบัติจริง

ผลจากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเทศสรุปได้ว่า การประเมินโครงการทางด้าน การศึกษาได้ใช้รูปแบบ CIPP ในการประเมิน เพื่อให้ได้ข้อมูลสารสนเทศทั้งระบบ คือ ด้านบริบท ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลผลิต ซึ่งจะช่วยให้การตัดสินใจให้การดำเนินโครงการเป็นไปอย่าง เหมาะสม สำหรับงานวิจัยทักษะชีวิตจากผลสรุปจะเห็นได้ว่า ทักษะชีวิตของนักเรียนจะได้รับการ พัฒนาไปในทางที่ดีขึ้นนั้นมีหลายองค์ประกอบ คือ การศึกษาเรียนรู้ด้วยตัวของนักเรียนเองโดยผ่าน การทำโครงการ การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน การลงมือปฏิบัติแบบมีส่วนร่วม การดูแลเอาใจใส่ จากผู้ปกครอง และการให้ความสำคัญในการพัฒนาทักษะชีวิตนักเรียนของครู ผู้บริหาร

การวิจัยต่างประเทศ

อิงแกรม (Engram, 2007 : 99-100) ได้ประเมินโครงการ Georgia Teacher Evaluation Program (GTEP) มีวัตถุประสงค์เพื่อตรวจสอบ ประเมินผลผลิต และผลกระทบที่เกิดขึ้นกับครูในระดับชั้นประถมศึกษาและเพื่อตรวจสอบผลการดำเนินการโครงการ Georgia Teacher Evaluation Program (GTEP) รายปี พบว่า เมื่อครูมีการปรับเปลี่ยนวิธีการสอนจะส่งผลต่อการเรียนรู้ของนักเรียน โดยได้ทำการศึกษากับโรงเรียนชนบทที่เปิดสอนถึงระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ทางตอนเหนือของเมืองแอตแลนตา ประเทศจอร์เจีย ซึ่งการประเมินโครงการ Georgia Teacher Evaluation Program (GTEP) ทำให้เกิดประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอนเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม ผลที่เกิดขึ้นจากโครงการยังมาจากประสบการณ์ในการสอนของครู ระดับการศึกษาของครู และระดับชั้นที่สอน ซึ่งโครงการนี้มีประโยชน์ในการวางแผนการพัฒนาการเรียนการสอนอย่างมีอาชีพ นอกจากนี้การประเมินโครงการที่ถูกต้องน่าเชื่อถือจะทำให้ครูผู้เข้าร่วมโครงการเป็นครูที่มีคุณภาพด้วย

ซานคาร์ ทอคมาค, บาดูเรย์, แฟดเด (Hatice Sancar Tokmak, H. Meltem Baturay, Peter Fadde, 2013 : 273-293) ได้ศึกษาเรื่อง การประยุกต์ใช้โมเดลในการประเมินบริบท ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลผลิต เพื่อประเมินวิจัยและออกแบบหลักสูตรปริญญาโทออนไลน์ โดยใช้วิธีการออกแบบวิจัยแบบผสม (Mix Methodology research) โดยออกแบบเป็น 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 ศึกษาความต้องการของนักศึกษาในหลักสูตรปริญญาโทออนไลน์ ระยะที่ 2 วิจัยเชิงลึก โดยใช้การศึกษา 1 รายวิชา ระยะที่ 3 เป็นการศึกษาการรับรู้เกี่ยวกับวิชาที่ปรับปรุงใหม่ ใช้ผู้ร่วมศึกษาเป็นนักศึกษาที่เรียนหลักสูตรปริญญาโทออนไลน์ เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถามปลายปิดและเปิด แบบสัมภาษณ์ ใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive analysis) จากผลการวิจัยพบว่า ด้านความต้องการ นักศึกษาส่วนใหญ่เลือกที่จะปรับปรุงวิชา Fuzzy logic ด้านหลักสูตร นักศึกษาส่วนใหญ่มีความเห็นว่าควรมีการเตรียมแบบฝึกหัดมากขึ้น และ ควรมีการปรับปรุงด้านเนื้อหา การปฏิสัมพันธ์ แหล่งข้อมูล การบันทึก และผู้สอน ระยะที่ 2 พบว่า ควรมีการวางแผนเพื่อปรับเปลี่ยนตามข้อเสนอแนะ ระยะที่ 3 พบว่า ควรมีการปรับเนื้อหาโดยเพิ่มภาพ ภาพเคลื่อนไหว และวิดีโอคลิป สำหรับข้อเสนออื่น ๆ สำหรับการปรับปรุง นักศึกษาส่วนใหญ่เห็นว่าการปรับปรุงครั้งนี้ดีกว่าเดิม และควรมีการปรับปรุงแก้ไขในรายวิชาอื่น ๆ ด้วย

กูด และคนอื่น ๆ (Gould, D. et al, 2006 : 28-38) ได้ทำการวิจัยเรื่องผลจากการศึกษาทักษะชีวิต โดยมีเนื้อหาวิชาพลศึกษา การพัฒนาทักษะชีวิตโดยวิชาพลศึกษา ได้ศึกษาจากนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 73 คน ผู้วิจัยได้กำหนดให้นักเรียนกลุ่มดังกล่าวเป็นกลุ่มตัวอย่าง และให้กลุ่มตัวอย่างกำหนดเป้าหมายของตนเองมาอย่างสังเขป ผลการวิจัยสรุปได้ว่า นักเรียนให้ความสำคัญ

กับการพัฒนาร่างกาย ความรู้ และความเชื่อมั่นในตนเอง เป็นหนทางสู่เป้าหมายในชีวิต ซึ่งแสดงให้เห็นว่าวิชาพลศึกษาเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาทักษะชีวิตเพื่อให้นักเรียนบรรลุเป้าหมายของตนเอง

แดเนียล (Daniele, C.Z. , 2010 : 66-67) ได้ศึกษาเรื่องพื้นฐานการเรียนรู้ เรื่องทักษะชีวิตของนักเรียนระดับมัธยมปลาย จากสมมติฐานว่าการจัดการเรียนรู้แบบโครงการในวิชาสังคมศึกษาในระดับมัธยมศึกษา ตอนปลายมีส่วนช่วยพัฒนาทักษะชีวิตสำหรับการเรียนในระดับที่สูงขึ้นในยุคโลกาภิวัตน์ งานวิจัยนี้มีการตรวจสอบ ประสิทธิภาพ และทักษะที่นักเรียนได้รับจากการจัดการเรียนรู้แบบโครงการ ร่วมกับกรณีศึกษา วัตถุประสงค์ของงานวิจัย คือ ต้องการช่วยให้นักเรียนเห็นคุณค่าของการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ซึ่งหมายถึงแนวคิดที่ให้นักเรียนได้เรียนรู้ผ่านประสบการณ์ และหลักสูตรการศึกษาที่ถูกรื้อแบบจากทฤษฎีปัญหา ที่ช่วยให้นักเรียนได้มีโอกาสเรียนรู้จากบทเรียน ด้วยวิธีการเรียนที่หลากหลาย นอกจากนี้การรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์ครู 3 คน ที่เห็นด้วยกับการมีส่วนร่วมในการเรียน และสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบโครงการในห้องเรียนของตนเอง จุดเน้น คือการสอนทักษะชีวิตในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายเพื่อให้นักเรียนเตรียมตัวในการเรียนเข้าเรียนในมหาวิทยาลัย การทำงาน และชีวิตหลังการเรียน อีกทั้งผู้วิจัยยังรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตครู พบว่า ครูเข้าไปมีส่วนร่วมกับการทำกิจกรรมจากการเรียนรู้แบบโครงการของนักเรียนด้วย ประเด็นหลักของงานวิจัยครั้งนี้คือ ความสำเร็จของการจัดการเรียนรู้แบบโครงการ ที่มีส่วนสำคัญในการพัฒนาทักษะสำหรับชีวิต และเปลี่ยนรากฐานสำคัญของการเรียนและโครงสร้างการศึกษา

ศริคาระและศิโชริ (Srikara and Krishori, 2010 : 344-349) ทำการศึกษาเรื่อง การเสริมสร้างศักยภาพด้านทักษะชีวิตของเด็กวัยรุ่นในโรงเรียน ด้วยโปรแกรมสุขภาพจิต วัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตของเด็กวัยรุ่นในโรงเรียนด้วยกิจกรรมทักษะชีวิต โดยใช้วิธีการวิจัยกึ่งทดลอง กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 605 คน ผลการวิจัยพบว่า ภายหลังจากการเข้าร่วมกิจกรรม กลุ่มตัวอย่างมีความนับถือตนเองเพิ่มขึ้น มีการรับรู้สามารถจะจัดการกับปัญหาได้ดี และมีการปรับตัวทางด้านพฤติกรรมดีขึ้น นอกจากนี้ยังสังเกตการณ์เปลี่ยนแปลงด้านปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นไปอย่างราบรื่น ซึ่งส่วนหนึ่งของผลลัพธ์มาจากการที่เด็กมีครูผู้สอนเป็นต้นแบบ

ไอฮารา วอฟ เบรนไวท์ (Ihara, Branigin-Wolf, White, 2012 : 658-670) ทำการศึกษาเรื่อง คุณภาพชีวิตและทักษะชีวิตของผู้พิการวัยรุ่นในชนบท วัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อศึกษาการสร้างคุณภาพชีวิตพื้นฐานของวัยรุ่นที่มีรายได้ต่ำจากโคลัมเบีย เปรียบเทียบกับวัยรุ่นอเมริกาผิวดำ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ ผลการวิจัยพบว่า วัยรุ่นพิการโคลัมเบียมีทักษะชีวิตและทัศนคติในการใช้ชีวิต ระดับต่ำกว่าวัยรุ่นอเมริกาผิวดำ เนื่องจากความเท่าเทียมกันของระดับชนชั้นในสังคมระหว่างโคลัมเบียและอเมริกันนั้นต่างกันอย่างมาก

คีแนน และคนอื่นๆ (Keenan S. and other, 2013 : 119-131) ได้ศึกษาเรื่อง ประสิทธิภาพของการสร้างประสบการณ์ ในการฝึกฝนทักษะชีวิตสำหรับเด็กและเยาวชนผู้พิการ วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาประสิทธิผลของโปรแกรมทักษะชีวิตในการเตรียมเด็กและเยาวชนผู้พิการสู่ความเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ โดยใช้วิธีการวิจัยกึ่งทดลอง ผลการวิจัยพบว่า การมีประสบการณ์ในด้านการอยู่ร่วมกับผู้อื่น รวมถึงการมีส่วนร่วมในชุมชน เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการมีทักษะชีวิตที่ดี ดังนั้น ผู้เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนประสบการณ์ด้านนี้แก่เด็ก และเยาวชนผู้พิการ เพื่อช่วยให้เด็กและเยาวชนสามารถเตรียมรับกับการเปลี่ยนแปลงในภายหน้าได้

ลาย และคนอื่น ๆ (Laet al., 2013 : 128-137) ทำการศึกษาเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างทักษะชีวิตและบรรทัดฐานทางสังคม สำหรับเยาวชนผู้ติดสารเสพติดในแอฟริกาใต้ วัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อ ศึกษาทักษะชีวิตของวัยรุ่นผู้ติดยา และเพื่อศึกษาถึงบรรทัดฐานสังคมที่มีส่วนต่อวัยรุ่นผู้ติดยา โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างจำนวน 714 คน ผลการวิจัยพบว่า วัยรุ่นผู้ติดสารเสพติดมีทักษะชีวิตในด้านการแก้ปัญหาความขัดแย้งบกพร่อง รวมถึงสังคมไม่ยอมรับ ดังนั้น โรงเรียนควรมีการควบคุมดูแลอย่างจริงจัง เพื่อลดและป้องกันการแพร่ระบาดของใช้สารเสพติดในทางที่ผิด

ผลจากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างประเทศสรุปได้ว่า การประเมินโครงการยังคงใช้หลายรูปแบบ ไม่ได้ใช้รูปแบบ CIPP เพียงอย่างเดียวในการประเมิน ขึ้นอยู่กับว่าผู้ประเมินต้องการเน้นอะไรจากการประเมิน เช่น สารสนเทศเพื่อการตัดสินใจในการดำเนินโครงการ จุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ของสิ่งที่ประเมินเป็นหลัก ศึกษาหาสาเหตุที่มีผลต่อความสำเร็จของโครงการ เป็นต้น สำหรับงานวิจัยทักษะชีวิตจากผลสรุปจะเห็นได้ว่า การพัฒนาทักษะชีวิตได้ใช้วิธีการหลายรูปแบบ ทั้ง นำวิชาพลศึกษา การทำโครงการ การใช้โปรแกรมสุขภาพจิต และการใช้วิธีการวิจัยกึ่งทดลอง ตลอดจนศึกษาเปรียบเทียบการใช้ชีวิตของเยาวชนวัยรุ่นที่ติดสารเสพติด และความไม่เท่าเทียมกันของระดับชนชั้นในสังคมเพื่อนำผลที่ได้มาศึกษาในการเตรียมความพร้อมแก่เยาวชนให้มีทักษะชีวิตที่ดีในปัจจุบันและอนาคตต่อไป

ผลจากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศสรุปได้ว่า โครงการที่จัดทำขึ้นจะประสบผลสำเร็จเป็นไปตามเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ที่วางไว้ และได้รับข้อมูลที่เป็นประโยชน์นั้น เครื่องมือสำคัญคือ การประเมิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการทางด้านการศึกษา เนื่องจากการประเมินทางการศึกษาเป็นกระบวนการในการตัดสินใจคุณค่าในบริบทของขบวนการทางการศึกษา เช่น สื่อการสอน การเรียนรู้ การสอน หลักสูตร พฤติกรรมด้านต่าง ๆ ของผู้เรียน ครู หรือแม้กระทั่งการบริหารจัดการของผู้บริหารสถานศึกษาเอง ซึ่งรูปแบบการประเมินที่สามารถให้สารสนเทศครอบคลุมทั้งหมดอย่างเป็นระบบ คือ รูปแบบ CIPP ดังนั้นโครงการเกษตรอินทรีย์เพื่อชีวิตพอเพียง เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนโรงเรียนทรัพย์ทวี โดยใช้รูปแบบการประเมิน CIPP จึงเป็นการประเมินที่ช่วยให้ผู้บริหารตัดสินใจ ทบทวน แผนดำเนินงาน กลยุทธ์วิธีการ ปรับเปลี่ยน แก้ไข พัฒนา เพื่อให้โครงการได้พัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนเป็นไปตามวัตถุประสงค์อย่างแท้จริง

จากการศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมดที่กล่าวมา สรุปได้ว่า การประเมินผลต่าง ๆ สามารถใช้รูปแบบการประเมินรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ซึ่งแต่ละรูปแบบต่างมีจุดเด่นจุดด้อยที่แตกต่างกันไป การจะนำมาใช้จึงขึ้นอยู่กับว่าการประเมินนั้นต้องการเน้นอะไร ต้องการอะไรจากการประเมิน ดังนั้น เพื่อให้ได้ประโยชน์สูงสุดจึงควรคำนึงบริบทของโครงการหรือสิ่งที่จะประเมิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัตถุประสงค์ของโครงการ สำหรับการประเมินโครงการเกษตรอินทรีย์เพื่อชีวิตพอเพียง เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนโรงเรียนทรัพย์ทวี เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียน โดยใช้โครงการเกษตรอินทรีย์เพื่อชีวิตพอเพียง ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางในการดำเนินงานขับเคลื่อนอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้นักเรียนมีความสามารถใช้ทักษะชีวิตตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ใน 4 ด้าน คือ ด้านการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น ด้านการคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ด้านการจัดการกับอารมณ์และความเครียด และด้านการสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น ซึ่งวัตถุประสงค์ของโครงการ เพื่อให้ได้ข้อมูลสารสนเทศที่ช่วยในการตัดสินใจทางเลือกต่าง ๆ ของผู้ประเมิน การประเมินจึงใช้รูปแบบ CIPP เนื่องจากเป็นการประเมินที่ครอบคลุมอย่างเป็นระบบ โดยมีการดำเนินโครงการ 3 ระยะ คือ การประเมินก่อนเริ่มดำเนินงาน ได้แก่ การประเมินบริบท การประเมินปัจจัยนำเข้า การประเมินระหว่างดำเนินโครงการ และการประเมินหลังสิ้นสุดโครงการ นอกจากนี้วัตถุประสงค์ที่ต้องให้ความสำคัญแล้ว ตัวแปรสำคัญที่จะต้องนำมาพิจารณาเช่นกันคือ ความพึงพอใจของผู้เกี่ยวข้อง และผู้รับบริการหรือผู้เข้าร่วมโครงการที่จะต้องครอบคลุมและสอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน นั่นคือนักเรียน ครู ผู้ปกครอง และคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน การประเมินโครงการเกษตรอินทรีย์เพื่อชีวิตพอเพียง เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนโรงเรียนทรัพย์ทวี โดยใช้รูปแบบ CIPP ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม ย่อมทำให้ผลที่เกิดขึ้นมีประโยชน์สูงสุดต่อการดำเนินโครงการในครั้งต่อไปมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น